

**TÜRKİYE EKONOMİSİ'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MAASTRICHT
KRİTERLERİNE UYUMU**

ERHAN İÇPİNAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE EKONOMİSİ'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MAASTRICHT
KRİTERLERİNE UYUMU**

ERHAN İÇPİNAR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**AKADEMİK DANIŞMAN
Doç. Dr. Gürol ÖZCÜRE**

ORDU - 2016

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 04/10/2016 tarihinde yapılan sınav ile İktisat Anabilim Dalı,
İktisat Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA

Uye: Doç.Dr. Gürol ÖZCÜRE

Uye: Yrd.Doç.Dr. Nedim DİKMEN

ONAY : Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

05 / 10 / 2016

Doç.Dr. Gökhan ÖZSOY

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım yüksek lisans tezinin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

04.10.2016

İmza

ERHAN İÇPINAR

ÖZET

[İÇPINAR, Erhan]. *[Türkiye Ekonomisi'nin Avrupa Birliği Maastricht Kriterlerine Uyumu]*, [Yüksek Lisans Tezi] Ordu, [2016].

Bugün, Avrupa Birliği adını alan Avrupa ülkelerinin entegrasyon sürecinin başlangıcı, 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllar olarak kabul edilmektedir. Dünya bir tarafta küreselleşmekte diğer taraftan da bölgeler arası bütünleşmektedir. Bu yeni dünya düzeninde, en başarılı bölgesel bütünleşme hareketini gerçekleştiren Avrupa Birliği (AB) olmuştur. AB'nin zaman içinde gösterdiği performansla uluslararası ekonomide ulaştığı güç, diğer Avrupa ülkeleri için bu blok içinde yer almayı cazip hale getirmiştir.

Avrupa Birliği'nin Ekonomik ve Parasal Birlik sürecinde aday ve üye ülkelerden yerine getirmesini beklediği bazı kriterler vardır. Öncelikle, AB'ye üye olmak için karşılanması gereken üç kriter (siyasi, ekonomik ve uyum kriterleri) Kopenhag Kriterleri olarak bilinmektedir. Avrupa parasal entegrasyonu açısından ise, 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile kararlaştırılan Avrupa Para Birliği'nin, 1 Ocak 2002 tarihinde hayata geçmesi söz konusu olmuştur. AB üyesi ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birlik alanına dahil olabilmek ve Euro kullanabilmek için yerine getirmeleri gereken ekonomik kriterler ise Maastricht Yakınlaşma Kriteri olarak isimlendirilmektedir. Bunlar parasal kriterler (enflasyon, faiz ve döviz kuru) ve finansal kriterlerden (bütçe ve borç) oluşmaktadır.

Bu çalışmada, AB fikrinin ortaya çıkışı, AB'nin ekonomik hedefleri ve AB üyesi ülkeler için Ekonomik Parasal Birlik alanına dahil olabilmek için belirlenen tutturulması gereken parasal ve finansal hedefler incelenmektedir. Yine, bir aday ülke olarak Türkiye'nin, AB üyesi ülkeler karşısında bu kriterleri ne kadar tutturduğu ya da bu kriterleri tuturmaya ne kadar yaklaştığı üzerinde durulmakta ve Türkiye ile AB üyesi ülkeler karşılaştırılmaktadır. Türkiye parasal kriterler açısından Ekonomik Parasal Birlik alanına girebilecek kriterleri yakalayamasa da finansal kriterler açısından AB ve Ekonomik Parasal Birlik alanı ülkelerinden çok daha iyi durumdadır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Maastricht Kriterleri, Türkiye'nin AB Ekonomik ve Parasal Birlik Kriterlerine Uyumu.*

ABSTRACT

[IÇPINAR, Erhan]. [Turkish Economy's Compliance with the European Union Maastricht Criteria], [Master's Thesis] Ordu, [2016].

Integration process of the European countries which is named the European Union today, started in the years following the Second World War. While the World is globalizing, it is on the other hand integrated between the regions. The European Union (EU) is performed the most successful regional integrational movement in the New World Order. The EU's strong power have made it attractive for the other European countries to take part in this block.

There are some criteria for the fulfillment of the candidate and the EU member countries during to process of the Economic and Monetary Union. These criteria must be met to become a member of the European Union is known as Copenhagen Criteria. In terms of European monetary integration, establishment of the European Monetary Union was agreed with Maastricht Treaty in 1992 and materialized on 1st January 2002. The economic criteria for the EU member countries to become a part of the Economic and Monetary Union are called Maastricht Convergence Criteria. It consist of monetary criteria (inflation, interest and and exchange rates) and financial criteria (budget and debt).

In this study, we examined the idea of the EU, targets determined for the Member States and convergence criteria which must be complied with in order to be a part of the EU Economic and Monetary Union and economic and financial objectives which will be complied. It will also be examined that to what extend Turkey meets or converges these criteria compared with the EU member states. Although if, in terms of monetary criteria, Turkey failed to comply for entering the monetary union area; in terms of financial criteria, Turkey has beter performance than some EU Member States of the Economic and Monetary Union Area.

Keywords: *European Union, Maastricht Criteria, Turkey's Copliance with the EU Economic and Monetary Union.*

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	ERHAN İÇPINAR
Doğum Yeri ve Tarihi:	FATSA – 10/10/1984
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	OMÜ- ÜNYE İİBF İktisat Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi SBE İktisat ABD
Yabancı Dil:	İngilizce
Çalıştığı Kurum:	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.
İletişim	
E-Posta Adresi	eicpinar@ziraatbank.com.tr
Telefon	(0536) 382 69 48
Tarih ve İmza	Ekim 2016

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖZGEÇMİŞ	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	VI
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU VE HEDEFLERİ	4
1.1. Gümrük Birliği Hedefi	8
1.2. Ortak Pazar Hedefinin Gerçekleştirilmesi	9
1.3. Ekonomik ve Parasal Birlik Hedefi	11
1.3.1.Parasal Birlik Hedefinin Ortaya Çıkışı	11
1.3.2. Avrupa Para Sistemi	13
1.3.3. Avrupa Tek Senedi ve Delors Raporu	14
1.3.4. Maastricht Antlaşması	16
1.3.4.1. Ekonomik ve Parasal Birliğin Oluşturulması	19
1.3.4.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Teknik Yapısı	22
1.3.4.2.1. Kurumsal Yapılanma	22
1.3.4.2.2. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve	
Eurosistem	22
1.3.4.2.3. Eurosistemin Görevleri	23
1.3.4.2.4. Avrupa Merkez Bankası	24
1.4. Küresel Ekonomik Kriz ve Euro	25
1.4.1 Maliye Politikası Alanındaki Sorunlar	27
1.4.2. Küresel Ekonomik Krizde Euro Kullanan ve Kullanmayan	
Ülkelerin Değerlendirilmesi	28
1.4.3. Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden Ayrılması	34

2. TÜRKİYE’NİN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE UYUMU	39
2.1. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri’nin Başlangıcı.	39
2.1.1. Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi	40
2.2. Türkiye’nin Maastricht Kriterlerine Göre Mevcut Durumu Fasıl 17	
Ekonomik ve Parasal Politika.....	45
2.2.1. Enflasyon Kavramı	51
2.2.1.1. Türkiye’de Enflasyonun Gelişimi ve Kaynakları	51
2.2.1.2. Enflasyon Kriterleri	55
2.2.2. Döviz Kuru	58
2.2.2.1. Türkiye’ de Kur Rejimleri	58
2.2.3. Faiz Oranları.....	60
2.2.3.1. Türkiye’ de Faiz Oranları ve Uygulanan Politikalar	62
2.2.3.2. Faiz Kriteri	64
2.2.4. Genel Devlet Borçlanma Gereği (Bütçe Açığı)	68
2.2.4.1. Maastricht Kriterlerinde “Bütçe Açığı”	69
2.2.4.2. Genel Kamu Borç Stoku	72
2.2.4.2.1. Türkiye’ de Genel Kamu Borç Stoku ve	
Gelişimi	73
2.2.4.2.2.Maastricht Kriterlerinde “Toplam Kamu Borç	
Stoku”.....	73
2.2.5. Euro’ya Geçişin Türkiye’nin İthalatına Etkisi	76
SONUÇ.....	80

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: AB, İtalya, Yunanistan, ve İspanya Genel Hükümet Bütçe Açık/Fazla Oranları	31
Tablo 2: AB, İtalya, Yunanistan ve İspanya Genel Devlet Borcu/GSYİH Oranları.....	31
Tablo 3: AB ve Türkiye’de Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı.....	56
Tablo 4: Enflasyon Kriterleri.....	57
Tablo 5: Uzun Dönem Faiz Oranları.....	65
Tablo 6: Faiz Kriteri.....	66
Tablo 7: Genel Devlet Borçlanma Gereği.....	70
Tablo 8: Bütçe Açığı Kriteri.....	71
Tablo 9: Toplam Kamu Borç Stoku.....	74
Tablo 10: Toplam Kamu Borç Stoku Kriteri.....	76
Tablo 11: Önde Gelen AB Ticaret Partnerlerinde GSYH ve İthalat Gelişim Hızları....	78

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği (EU)
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
ABİHA	: Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma
ABGS	: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEC)
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (ECSC)
AMB	: Avrupa Merkez Bankası (ECB)
AMBS	: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (ECBS)
APE	: Avrupa Para Enstitüsü (EMI)
APS	: Avrupa Para Sistemi (EMS)
AT	: Avrupa Topluluğu (EC)
ATA	: Avrupa Topluluğu Antlaşması
AYB	: Avrupa Yatırım Bankası (EIB)
BM	: Birleşmiş Milletler (UN)
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü (WTO)
ECOFİN	: Ekonomik ve Maliye Bakanları Konseyi
ECU	: Avrupa Para Birimi
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU)
EUROTOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GB	: Gümrük Birliği
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
MDAÜ	: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEFE : Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TÜFE : Tüketici Fiyat Endeksi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	ERHAN İÇPINAR
Doğum Yeri ve Tarihi:	FATSA – 10/10/1984
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	OMÜ- ÜNYE İİBF İktisat Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi SBE İktisat ABD
Yabancı Dil:	İngilizce
Çalıştığı Kurum:	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.
İletişim	
E-Posta Adresi	eicpinar@ziraatbank.com.tr
Telefon	(0536) 382 69 48
Tarih ve İmza	Ekim 2016

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iii
BİLDİRİM	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU VE HEDEFLERİ	4
1.1. Gümrük Birliği Hedefi	8
1.2. Ortak Pazar Hedefinin Gerçekleştirilmesi	9
1.3. Ekonomik ve Parasal Birlik Hedefi	11
1.3.1. Parasal Birlik Hedefinin Ortaya Çıkışı	11
1.3.2. Avrupa Para Sistemi	13
1.3.3. Avrupa Tek Senedi ve Delors Raporu	14
1.3.4. Maastricht Antlaşması	16
1.3.4.1. Ekonomik ve Parasal Birliğin Oluşturulması	19
1.3.4.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Teknik Yapısı	22
1.3.4.2.1. Kurumsal Yapılanma	22
1.3.4.2.2. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve	
Eurosistem	22
1.3.4.2.3. Eurosistemin Görevleri	23
1.3.4.2.4. Avrupa Merkez Bankası	24
1.4. Küresel Ekonomik Kriz ve Euro	25
1.4.1 Maliye Politikası Alanındaki Sorunlar	27
1.4.2. Küresel Ekonomik Krizde Euro Kullanan ve Kullanmayan	
Ülkelerin Değerlendirilmesi	28

1.4.3. Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden Ayrılması	34
2. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE UYUMU	39
2.1. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri'nin Başlangıcı.	39
2.1.1. Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi	40
2.2. Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Göre Mevcut Durumu Fasıl 17	
Ekonomik ve Parasal Politika.....	45
2.2.1. Enflasyon Kavramı	51
2.2.1.1. Türkiye'de Enflasyonun Gelişimi ve Kaynakları	51
2.2.1.2. Enflasyon Kriterleri	55
2.2.2. Döviz Kuru	58
2.2.2.1. Türkiye' de Kur Rejimleri	58
2.2.3. Faiz Oranları.....	60
2.2.3.1. Türkiye' de Faiz Oranları ve Uygulanan Politikalar	62
2.2.3.2. Faiz Kriteri	64
2.2.4. Genel Devlet Borçlanma Gereği (Bütçe Açığı)	68
2.2.4.1. Maastricht Kriterlerinde “Bütçe Açığı”	69
2.2.4.2. Genel Kamu Borç Stoku	72
2.2.4.2.1. Türkiye' de Genel Kamu Borç Stoku ve	
Gelişimi	73
2.2.4.2.2.Maastricht Kriterlerinde “Toplam Kamu Borç	
Stoku”.....	73
2.2.5. Euro'ya Geçişin Türkiye'nin İthalatına Etkisi	76
SONUÇ.....	80

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: AB, İtalya, Yunanistan, ve İspanya Genel Hükümet Bütçe Açık/Fazla Oranları	31
Tablo 2: AB, İtalya, Yunanistan ve İspanya Genel Devlet Borcu/GSYİH Oranları.....	31
Tablo 3: AB ve Türkiye’de Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı.....	56
Tablo 4: Enflasyon Kriterleri.....	57
Tablo 5: Uzun Dönem Faiz Oranları.....	65
Tablo 6: Faiz Kriteri.....	66
Tablo 7: Genel Devlet Borçlanma Gereği.....	70
Tablo 8: Bütçe Açığı Kriteri.....	71
Tablo 9: Toplam Kamu Borç Stoku.....	74
Tablo 10: Toplam Kamu Borç Stoku Kriteri.....	76
Tablo 11: Önde Gelen AB Ticaret Partnerlerinde GSYH ve İthalat Gelişim Hızları....	78

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği (EU)
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
ABİHA	: Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma
ABGS	: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEC)
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (ECSC)
AMB	: Avrupa Merkez Bankası (ECB)
AMBS	: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (ECBS)
APE	: Avrupa Para Enstitüsü (EMI)
APS	: Avrupa Para Sistemi (EMS)
AT	: Avrupa Topluluğu (EC)
ATA	: Avrupa Topluluğu Antlaşması
AYB	: Avrupa Yatırım Bankası (EIB)
BM	: Birleşmiş Milletler (UN)
DT	: Dünya Ticaret rgt (WTO)
ECOFİN	: Ekonomik ve Maliye Bakanları Konseyi
ECU	: Avrupa Para Birimi
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU)
EUROTOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GB	: Gümrük Birliği
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
MDAÜ	: Merkezi ve Doğu Avrupa lkeleri
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEFE : Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TÜFE : Tüketici Fiyat Endeksi

GİRİŞ

Günümüzde Avrupa Birliği (AB) adına alan Avrupa ülkelerinin ekonomik bütünleşme (entegrasyon) tarihinin başlangıç noktası, ikinci dünya savaşını takip eden yıllar olarak kabul edilmektedir. Söz konusu yıllar, savaşın bir daha benzer acılar ve yıkımlara yol açmaması için, Avrupa'da bir birlik yaratılması gerektiği bilincinin doğduğu dönem olmuştur. Avrupa Birliği kavramı, Birliğin temelini oluşturan; 1952'de kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ile 1957'de 1958'de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'ndan (EURATOM) oluşan Avrupa Toplulukları'nın (AT) gelişim süreciyle yakından ilgilidir. Halihazırda 28 devletin üye olduğu (İngiltere'nin ayrılma kararı almasından sonra 27'ye düşecek) AB, 1957 yılında ilk kurulduğunda altı devletin yer aldığı bölgesel bir bloktu. Avrupa kıtasında savaşların sona ermesi, huzur ve barış ortamının tesisi amacıyla kurulan AB'nin odak noktası üyeleri arasında ekonomik entegrasyonun ilerlemesidir. AB, kuruluşunda hedeflenen Gümrük Birliği (GB) ve Ortak Pazar (OP) ekonomik entegrasyon aşamasının Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) olarak adlandırılan daha da ileri aşamasına geçmeyi başarmış ve Birlik düzeyinde üye ülke halklarının refah düzeyinin yükseltilmesine önemli katkı yapmıştır. Nitekim AB kurulduğunda 6,8 trilyon dolarlık ekonomik güce sahipken 2013 sonu itibariyle yaklaşık 17 trilyon dolarlık üretim hacmine ulaşmıştır. AB düzeyinde kişi başına düşen gelir, yaklaşık sekiz kat ve AB'nin dünya ticaretinde payı üç kat büyümüştür.

Üye ülke ekonomilerinin güçlenmesinin yanında uluslararası düzeyde yaşanan gelişmeler, Birliğin ekonomik bütünleşme hedefini, önce, ekonomik açıdan bütünleşmeyi içeren ortak pazardan ekonomik ve parasal birlik hedefine taşımış, daha sonra Avrupa Birliği Vatandaşlığı kapsamında serbest dolaşımın sağlanması ve istihdam sorunlarının çözümüne dönük sosyal bütünleşmeye ve giderek henüz tamamlanmış olmasa da anayasa tartışmaları kapsamında federal ya da konfederal bir siyasal Birlik oluşturma çabalarına dönüştürmüştür. Diğer bir ifadeyle gerek Birlik içinde olumlu yönde gelişen ekonomik ilerlemeler gerek tüm dünyaya yayılan küreselleşme dalgası, AB ekonomik bütünleşmesini daha da ileri ekonomik bütünleşme hedefine taşımıştır. Sonuçta bugün AB, dünyadaki en ileri ekonomik bütünleşme aşamasında olan ve güçlü bir ekonomiye sahip, sosyal yönden gelişmiş refah devleti uygulamalarına sahip, çeşitli sorunlara rağmen siyasi yönden önemli bir güç oluşturan bölgesel bir bloktur.

Uzun yıllardan beri çeşitli platformlarda Batı Avrupa ülkeleri ile hareket eden ve bu ülkelerin öncülüğünde kurulan pek çok uluslararası örgütün üyesi olan Türkiye, 1959 yılında AB ile ilişki kurmak için müracaat etmiş ve 1964 yılında yürürlüğe giren 12 Eylül 1963 Ankara Antlaşması ile iki taraf arasında ortaklık ilişkisi kurulmuştur. 2005 yılında iki taraf arasında başlayan katılım müzakereleri ile bu ortaklık ilişkisi tam üyelik hedefi doğrultusunda sürdürülen müzakereler ile devam etmektedir. Ancak, ortaklık ilişkisi, başlangıçtan beri özellikle de 1996 yılında taraflar arasında gümrük birliğinin yürürlüğe girmesiyle de artan ekonomik bütünleşme şeklinde devam etmekle birlikte bir türlü ilerleme sağlanmayan işgücünün serbest dolaşımı ve vize sorunu nedeniyle Türkiye gündeminde olumsuz boyutlarıyla yoğun tartışılan konular arasında yer almıştır. Benzer durum AB cephesi için de geçerlidir. Her ne kadar ilişkilerin gelişimi, gerek iki tarafın yurt içi gerekse yurt dışı dinamiklerinden kaynaklanan nedenlerden dolayı dalgalı bir seyir izlemişse de geline nokta Türkiye ekonomisinin AB ile entegrasyonunun önemli ölçüde arttığı açıktır. 2012 yılı sonu itibariyle; a-) Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırım (DYY) şeklindeki yabancı sermayenin 2/3'ü AB orijindir. b-) Türkiye'den DYY şeklindeki çıkan toplam sermaye içinde AB'ye giden sermayenin payı %54,2'ye ulaşmıştır. c-) İki taraf arasında kurulan gümrük birliği (GB) ilişkisi öncesinde de Türkiye'nin başta gelen ticaret ortağı AB idi, GB sonrasında da bu durum değişmemiştir. GB ilişkisi yürürlüğe girmeden önce (1995 yılında) Türkiye'nin AB ile ticaret hacmi, 36,9 milyar dolar düzeyinde iken, 146,7 milyar dolara yükselmiştir. 2013 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı yine AB'dir. d-) Türkiye'ye AB'den gelen turist sayısının toplam içindeki payı yaklaşık %20'dir. e-) Diğer taraftan Batı Avrupa'da yaşayan Türk nüfusu, 4 milyon kişiye, Avrupa'daki Türk işletmecilerin sayısı 140.000'e Avrupa'ya eğitim amacıyla giden Türk öğrencisi yıllık 130.000 kişiye ulaşmıştır. f-) Türkiye'ye 2004-2012 döneminde tahsis edilen AB hibe yardımı miktarı 523,5 milyon avro, bu kapsamda desteklenen proje sayısı 21.000 ve bu projelerle yurtdışına giden katılımcı sayısı 260.880 kişi ve AB'den gelen kişi 100.000 kişidir. Görüldüğü gibi Türkiye AB'ye ne zaman üye olur (ya da olmaz) bilinmez ama Türkiye için AB'nin ekonomik açıdan önemi, AB için Türkiye'nin sahip olduğu önemden çok daha büyük olduğu açıktır. Bu nedenle Türkiye'nin AB'yi iyi tanıması, küresel düzeydeki gelişmeler yanında AB'de yaşanan sorunları ve gelişmeleri yakından takip etmesi, ülkemiz açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu tez çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm’de Avrupa’da bir Birlik fikrinin ortaya çıkışı, bu Birliğin tesis edilmesi için yapılan antlaşmalar ve 1952 yılında 6 devletten oluşan bir Topluluğun nasıl dünyanın en ileri ekonomik bütünleşmesine dönüştüğü incelenecektir. Bu kapsamda, Ortak Pazar’dan (OP) Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) sürecine geçen Üye Devletler için öngörülen ve ancak bu kriterleri tutturana ülkelerin geçebildiği Avrupa parası Euro kullanan ülkeler için zorunlu olan Maastricht Kriterleri incelenecektir. Yine, Birinci Bölüm’de Birlik içindeki ülkelerin yoğun olarak etkilendikleri Euro ve borç krizlerini doğuran 2008 küresel krizin Birlik ülkelerine ve Türkiye’ye etkisine göz atarken, Euro kullanan ve kullanmayan üye ülkelerin krizden çıkış süreçleri değerlendirilecektir. İkinci Bölüm’de ise Türkiye’nin bu AB ekonomik bütünleşme (entegrasyon) hareketine Gümrük Birliğini aşacak, Ortak Pazarı tamamlayacak ve Ekonomik ve Parasal Birlik süreçlerine de dahil olması için yerine getirmesi gereken mali kuralları ve Türkiye’nin bu kuralların neresinde olduğunu inceleyerek, Türkiye’nin Maastricht Kriterleri açısından durumunu AB ülkeleri ile karşılaştıracaktır.

Kamuoyunda, Türkiye’nin Maastricht Kriterleri açısından bir çok Üye Devletten daha iyi durumda olduğu gibi öngörüler yaygın olarak paylaşılırken, sık sık karşılaştığımız devalüasyonlar ile Türk Lirasının zaman zaman değer yitirmesi ile ekonominin dolarizasyonu karşısında gündeme gelen Euro kullanan ülkeler arasında Türkiye’nin de katılıp katılamayacağına ilişkin sorular, tez konumuzu güncel ve ilginç hale getirdiğinden, Maastricht Kriterleri’nin hangilerini ülkemizin yerine getirdiği, hangi alanlarda yetersiz kaldığı ve bu kriterleri tutturmak için neler yapılması gerektiğini incelemeyi tez konusu olarak belirlemeyi uygun bulduk. Kriz sonrası dönemde AB’de yaşanan Euro krizi ile Yunanistan’ın Euro bölgesinden (Eurozone) ayrılması ve borç krizi (Grexit) konusunda yaşanan gelişmelere İngiltere’nin zaten üye olmadığı Euro bölgesi yanında tamamen Birlik’ten ayrılma kararının (Brexit) 2016 yılı Haziran ayında karar vermesi ile AB’nin geleceğinin tartışıldığı bir dönemde tez çalışmasının yapılması konuyu daha da güncel ve önemli hale getirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU VE HEDEFLERİ

Avrupa Birliği (AB) birdenbire ortaya çıkmış bir bütünleşme (entegrasyon) hareketi değildir. Bunun en başta gelen ekonomik, sosyal ve siyasi nedenleri bulunmaktadır. Birlik fikri bir hayli eski olup geçmişi 14. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Ancak, gerçekleşmesi II. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulama olanağı bulmuştur (Dura ve Atik, 2007: 40). II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın, ekonomik, sosyal, siyasi ve dış güvenlik olmak üzere bazı temel sorunları bulunmaktaydı. Bu sorunlar; a-) Avrupa ekonomisinin düzeltilmesi, b-) Siyasi açıdan güçlü bir konuma gelebilmek ve Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki soğuk savaşta Avrupa'da birliği sağlamak ve çatışmadan kaçınmak, c-) Birleşik devletler (ABD) karşısında söz sahibi olabilmek için Avrupa'da siyasi bir birlik oluşturulması, d-) Almanya'nın ya da Almanya benzeri bir başka hegemonya iddiasıyla ortaya çıkabilecek başka bir Avrupa devletinin bütün Avrupa'yı güç ve şiddet yoluyla ele geçirmeye yönelik politikaların engellenmesi ve e-) Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikasının engellenmesidir (Güner, 2008: 7).

Birleşik bir Avrupa'nın temeli 9 Mayıs 1950'de Schuman Planı ile atılmıştır. Bu plan Jean Monnet'in bir projesine dayanıyordu. Plana göre Avrupa'da barışın sağlanması Fransız-Alman dostluğuna bağlıydı. Başka bir deyişle Avrupa'da ancak Fransız-Alman çekirdeği etrafında, yüksek bir otoritenin yönetimine girerek bütünleşebilirdi. İşte bu fikir ekseninde altı üye ülke Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg ilk adımı atarak, 1951 Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurdular. AKÇT ile tarihte ilk kez, devletler ulusal egemenliklerinin bir kısmını uluslar üstü bir kuruma devretmiş oldu. Bugünkü Avrupa Birliği'nin temeli böyle atılmıştır. AKÇT'nin kurulmasından sonra, Avrupa Savunma Topluluğu ile Avrupa Siyasal Topluluğu'nun oluşturulmasına yönelik girişimler meydana gelmiş ancak bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Bir taraftan NATO'nun kurulması, diğer taraftan Avrupa bütünleşmesinin önce ekonomik alanda gerçekleşmesinin daha gerçekçi olacağı düşüncesi, çabaları ekonomik alanda yoğunlaştırmış ve 25 Mart 1957'de Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET)

kuran Antlaşma AKÇT üyesi altı ülke tarafından imzalanmıştır. AET gibi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuştur. 1965'de kurucu üyelerin imzalamış oldukları "Birleşme Antlaşması" (füzyon antlaşması) sonucunda, AKÇT, AET ve EURATOM için tek bir Konsey, Komisyon ve Parlamento oluşturulmuş, bütçeleri birleştirilmiş ve "Avrupa Toplulukları" (AT) terimi kullanılmaya başlanmıştır (İKV: 2015). AB'nin kuruluş antlaşmalarında belirtilen ilk amaçları esas itibarıyla ekonomik nitelik taşır. Bu amaç; "üye ülkelerin, malları ve üretim faktörlerini serbestçe mübadele edebilecekleri tek bir ekonomik bölge oluşturmaları" yani Ortak Pazarın (OP) gerçekleştirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Başka bir deyişle bölgede tek bir ekonomik sistem, bir ekonomik birlik oluşturulacaktır (Dura ve Atik, 2007: 41). 1968 yılında Gümrük Birliği'nin tamamlanarak yürürlüğe girmesiyle üye ülkelerin gümrük alanları, tek bir gümrük alanı haline gelmiştir (Varan, 2010: 32). Birliğin ilk genişlemesi, 1973'te İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın Topluluğa üyelik antlaşmalarının imzalanmasıyla gerçekleşmiş, ardından; 1981'de Yunanistan 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmasıyla üye sayısı 12'ye yükselmiştir. (Fırıncı, 2013: 11). 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalar, ilk kez kapsamlı bir biçimde tadil edilmiştir. Avrupa Tek Senedi ile yeni ortak politikalar saptanmış, mevcut olanlar geliştirilmiştir. Bu çerçevede Roma Antlaşmasına sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, çevre gibi konularda yeni maddeler eklenmiştir (Erarslan, 2011: 12).

Avrupa Topluluğu'nda tek para birimi ve ortak bir merkez bankası sistemine dayalı "Ekonomik ve Parasal Birlik" (EPB) ile ortak dış politika ve savunma politikası perspektiflerine dayalı "siyasi birlik" kurulmasını öngören Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) (Maastricht Antlaşması) ise 2 Şubat 1992 tarihinde imzalanmış 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Varan, 2010: 50). Maastricht Antlaşması Ortak Pazarı gerçekleştiren AT'de ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli gelişimini enflasyonsuz, sürdürülebilir ve çevre korumasına önem veren bir büyümenin sağlanmasını, üye ülke ekonomilerinin uyum içinde birbirlerine yaklaşmasını ve Avrupa vatandaşları için daha güçlü bir Birlik yaratılması hedeflenmiş ve artık AT yerine Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) hedefi doğrultusunda AB adının kullanılması yönünde Birlik Kurucu Antlaşması ABA'da değişikliğe gidilmiştir (İKV, 2015). Kurucu Antlaşmada yapılan değişiklik kapsamında; a-) Tek paraya geçilmesini

sağlayacak bir ekonomik ve parasal birliğin kurulması, b-) AB vatandaşlarına yaşadıkları ülkenin belediyelerinde seçme ve seçilme hakkı veren bir Avrupa vatandaşlığının oluşturulması, c-) Avrupa güvenliğini sağlayacak demokrasi ve insan hakları gibi ortak değerleri savunacak bir ortak dış ve güvenlik politikasının meydana getirilmesi, d-) Birliğin iç güvenliğini sağlamak üzere hukuk ve iç işlerinde işbirliğinin sağlanması konuları ele alınmıştır. Ayrıca eğitim, kültür, kamu sağlığı, tüketicinin korunması, ulaştırma, vize politikası ve sanayi politikası belirli politika alanları da Antlaşma kapsamına dahil edilmiştir. Bu alanlarda oluşturulacak ortak politikalar ve ilgili AB mevzuatı üye ülkeler üzerinde bağlayıcı olacaktır. Antlaşmanın getirdiği çok önemli bir yenilik de “yetki ikamesi” ilkesidir. Buna göre, ancak herhangi bir sorunun boyut ve niteliği nedeniyle, AB düzeyinde müdahalenin üye devletlerinkinden daha etkin olacağı hallerde AB yetki kullanacaktır. Bu gelişmeler neticesinde, Maastricht Antlaşması ile Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, EUROATOM) Avrupa Birliği (AB) bünyesine dahil edilmiştir. Avrupa Birliği’ni kuran bu antlaşma ile AB’nin “üç temel sütunu” oluşturulmuştur (Aktan, Dinleyici ve Özkıvrak: 2012). Birinci sütun, Roma Antlaşması ile oluşturulan AET ve EUROATOM ile Paris Antlaşması’yla kurulan AKÇT’den meydana gelmektedir. Ekonomik ve parasal birlikte bu sütuna dahildir. İkinci sütun, Ortak Dışişleri Güvenlik politikalarını (ODGP) içermekte ve Avrupa çapında bir savunma politikasını başlatmayı hedeflemektedir. Üçüncü sütun ise, Adalet ve İç İşlerini kapsamaktadır.

Siyasal, ekonomik ve hukuksal olarak öngörülen Kopenhag Kriterleri ile AB üyeliği için yeni ilkeler belirlenmiştir. Bu süreçte, 1 Ocak 1993’te tek pazarın oluşmasıyla birlikte, 12 üye ülke arasında malların, sermayenin, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı tam anlamıyla sağlanmıştır. Haziran 1993’te ise AB devlet ve hükümet başkanlarının AB’nin Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerini (MDAÜ) kapsayacak şekilde genişlemesi yönünde karar aldıkları Kopenhag Zirvesi’nde, AB’ye üyelik koşulları belirlenmiştir. “Kopenhag Kriterleri” olarak bilinen bu koşullar, AB üyelik başvurusu kabul edilen tüm aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken asgari koşulları ifade etmektedir. Siyasi ve ekonomik kriterler ile müktesebat uyumu olmak üzere üç grupta toplanan bu koşullar şunlardır; a-) Siyasi Kriterler: Avrupa Birliği Antlaşması’nın tam üyelikle ilgili maddesine eklenen demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı koşuludur. b-) Ekonomik Kriterler: İyi işleyen bir pazar ekonomisi ve

AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesidir. c-) Topluluk Müktesebatının Kabulü: AB'nin çeşitli siyasi, ekonomik ve parasal hedeflerine bağlıdır (Aktan, Dinleyici ve Özkıvrak: 2012).

Böylece, Birlik, 1 Ocak 1995'ten itibaren "Avrupa Birliği" (AB) olarak anılmaya başlanmış, aynı yıl Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla 15 üyeli hale gelmiştir. Tek para birimine geçiş ve AB'nin genişlemesine ilişkin sürecin belirlenmesi amacıyla Mart 1996'da başlatılan hükümetler arası Konferans 16-17 Haziran 1997 tarihinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi ile tamamlanmıştır. Zirve toplantısında, AB'nin 5. genişleme sürecine başlaması ve 1 Ocak 1999'da tek para birimi olan Euro'ya geçilmesi teyit edilmiştir. Ayrıca Ortak Dışişleri ve Savunma Politikası, Adalet ve Güvenlik Politikası ve Maastricht Antlaşması üzerindeki bazı değişiklikleri içeren Amsterdam Antlaşması imzalanmış ve Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir (ABGS, 2012).

23-24 Mart 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nde ise, AB'nin istihdamı güçlendirmeye ve bilgi üzerine kurulu bir ekonomi çerçevesinde ekonomik reform ve sosyal uyumu gerçekleştirmeye yönelik yeni stratejisi tanımlanmıştır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması, tüm üye ülkelerde onaylanmasının ardından 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başlıca amacı Birliği, yeni üyeler olarak genişlemeye hazırlamak olan bu antlaşma 15 üye ülke ve 12 aday ülkenin (Türkiye hariç) AB komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'ndaki üye sayıları dağılımı ile AB Konseyi'nde karar almadaki oy ağırlıkları belirlenmiş, Bakanlar Konseyi'ndeki ağırlıklı oy oranlarını değiştirmiştir. 1 Mayıs 2004 tarihinde 10 ülke, Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın katılımıyla Birlik beşinci ve en büyük genişlemesini gerçekleştirmiştir. 12 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Anayasa'nın yürürlüğe gireceği tarih olarak Anayasal Antlaşma'da 1 Kasım 2006 belirtilmiştir. Ancak Anayasa'nın yürürlüğe girebilmesi için tüm üye ülkeler tarafından onaylanması gerekmektedir. Halihazırda üye ülkeler, kendi anayasaları tarafında belirlenen sisteme göre parlamento veya referandum kanalıyla onay sürecini sürdürmektedir (İKV, 2012). 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya AB üyesi olmuştur. Son olarak 3 Ekim 2005'te Katılım Antlaşması'nı imzalayan Hırvatistan'ın 2013 yılında üye olmasıyla AB 28 üyeli bir Birlik haline gelmiştir. Ancak, 2016 yılı Haziran ayı sonlarında yapılan halkoylamasında İngiltere AB'den ayrılma kararı almıştır.

1.1 Gümrük Birliği Hedefi

Tanım olarak gümrük birliği; taraf ülkelerin mallarının tek bir gümrük alanı içinde, her nev'i tarife ve eşdeğer vergiden muaf biçimde, serbestçe dolaşabilmeleri ve tarafların, üçüncü ülkelere gelen ithalata yönelik olarak da aynı tarife oranlarını ve aynı ticaret politikasını uygulamaları anlamındadır. Üçüncü ülkelere yönelik olarak aynı ticaret politikaları benimsendiğinden, gümrük birliği, serbest ticaret alanlarından daha ileri bir ticari entegrasyon modelidir (DB, Türkiye-AB Gümrük Birliği, 2015).

Bu entegrasyon ile söz konusu ülkeler birliğe üye olmayan ülkeler karşısında, her mal için o malın Birlik üyesi bir ülkeye girişinde benzer bir korunma düzeyi sağlayan Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) benimsemeyi kabul eder. Bu aşamada temel amaç, Milli ekonomi potansiyellerini birbirine yakınlaştırmak suretiyle yaratılacak daha büyük bir ekonomik potansiyelden faydalanmaktır. Gümrük Birliği konusuna daha da açıklık getirmek için; a-) Ortak gümrük alanları sınırlarına uygulanabilir, ortak bir gümrük tarifesinin kurulması, b-) Ortak bir gümrük tarifesinin hazırlanıp uygulanması, c-) Üye devletler arasındaki alış verişlerde gümrük vergilerinin ya da eşdeğerdeki vergilerin ve sınırlayıcı her türlü mevzuatın yasaklanmasını ve böylece üye devletlerin gümrük alanları yerine tek bir gümrük geliştirilmesi. d-) Ortak gümrük tarifesi gereğince alınan gümrük vergilerinin paylaşılmasının zorunlu kılındığını belirtmek gerekir. Bu amaçlara ulaşmak için, Birliğin iki aracı vardır. Birincisi; 1968 yılında saptanan "Ortak Gümrük Tarifesi" ikincisi ise, Ortak Tarifenin benzer biçimde uygulanmasını sağlayan ve aslında bunun bir çeşit kullanım şekli sayılabilecek olan "Gümrük Mevzuatı" dır. Bu süreç içinde, ayrıca önemle belirtilmesi gereken GB yalnızca üye ülkelerin karşılıklı olarak uyguladıkları gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarını kaldırmaları ve OGT'ni üçüncü ülkelere yaptıkları ihracata uyguladıkları bir sistem olmanın ötesinde, AB'nin bir dizi politikalarının da zorunlu kılan bir yapı olduğudur (Aktaş ve Güven, 2003: 3-4).

İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları Avrupa ülkeleri arasında öncelikle ekonomik, daha sonra da politik ve savunma alanlarında işbirliğine girme ihtiyacını doğurmuştur. Bunu hızlandıran da, Marshall yardımı adı altında Avrupa'ya akan sermayenin kendilerini giderek ABD'ye bağımlı kalacağını görmeleridir. Avrupa menşeli yeni bir sermaye piyasası kurmak isteyen Batı Avrupa ülkeleri, ekonomik potansiyellerini bir araya getirerek, güçlü bir Ortak Pazar (OP) oluşturmayı planlamıştır.

Bu amaçla da ilk etapta Fransa'nın öncülüğünde kömür ve çeliğin üretim ile kullanımının uluslar-üstü (supra-national) bir organa bırakılması kararlaştırılmış, 1951 Paris Sözleşmesiyle Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında kurulan AKTÇ (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) ile üye ülkeler arasında kömür ve çelikte gümrük birliği uygulaması başlamıştır. Bu deneme, söz konusu 6 ülkeyi başka alanlarda da ekonomik bütünleşmeye yöneltmiş ve 1957 yılında atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanımını öngören EUROTOM ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. AET'ye hukuken ve fiilen uluslararası bir kuruluş olma niteliğini kazandıran Roma Antlaşması 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AET'nin nihai hedefi Avrupa'nın siyasal bütünlüğü olmuştur. Bu hedefe ulaşmak için de öncelikle ekonomik dengeyi sağlamak üzere üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbestçe dolaştığı bir ortak pazar ve gümrük birliği tesis edilmiştir. Böylelikle üye ülkeler kendi aralarında gümrük vergilerini sıfıra indirip, dış dünyaya ortak bir gümrük tarifesi uygulayarak, ticareti engelleyen her türlü sınırlamayı kaldırmayı ve dış ticaretlerinin genişlemesini sağlamayı amaçlamışlardır (ATO, 2012: 1-3).

1.2. Ortak Pazar Hedefinin Gerçekleştirilmesi

Avrupa bütünleşmesinde 1960'lı yılların sonlarına doğru kişiler, hizmetler ve sermayenin serbest dolaşımı yolunda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, üye devletler arasındaki sınırlarda gerek kişiler gerekse mallar üzerinde kontroller devam etmekteydi. Bir üye devletten diğerine sınai üretim norm ve standartları değişmekteydi. KDV oranları yine bir üye devletten diğerine ciddi farklılıklar gösteriyordu. Bu gibi engeller ise hem malların serbest dolaşımını hem de kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımını engellemekteydi. Bu olumsuz gelişmelerin bilincinde olan Avrupa Toplulukları Komisyonu konuya ilişkin bir rapor hazırlayarak sorunun tüm yönlerini ortaya çıkarmış ve çözüm yollarını belirtmiştir. Sonuçta bu olumsuzlukları bertaraf etmek ve gerçek anlamda bir "ortak pazar" kurmak amacıyla Tek Avrupa Senedi yürürlüğe sokulmuştur. Tek Avrupa Senedi, 17 ve 28 Şubat 1986 yılında Lüksemburg ve Lahey'de imzalanmıştır. "İç pazarı tamamlamak" olarak belirlenen Senedin imzalanmasıyla birlikte, AET'nin on iki üye devleti, 31 Aralık 1992'de iç pazarlarını sona erdirmeye karar vermişlerdir (Güner, 2008: 17).

Tek Pazar, Avrupa Birliği'nin temel taşlarından birisi ve aynı zamanda, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına dayalı bir “ortak pazar”ın kurulmasını sağlayan Roma Antlaşması'nın doruk noktasıdır. Pazarın birleştirilmesinin ardında yatan düşünce, ekonomik ve siyasi entegrasyon hedefi ile bağlantılıdır. Avrupa Topluluklarını kuran Roma Antlaşması Topluluğun faaliyetlerinin “tek pazardaki rekabetin bozulmasını önleyen bir sistemi” içermesini ve “ortak pazarın işleyişi için üye devletlerin mevzuatlarının gerektiği ölçüde birbirine yaklaştırılmasını” sağlamaktadır. Ayrıca, çevrenin korunması ve sosyal politika gibi politikalar da tek pazarın işleyişinde önemli bir rol oynamaktadır. Üye ülkeler arasında ekonomik entegrasyonun bütün gereklerini yerine getirmek amacıyla, Avrupa Toplulukları Komisyonu tarafından, 1985 yılında hazırlanan ve tek pazarın tamamlanmasına ilişkin bir program öngören Komisyon belgesi “Beyaz Kitap”ta (*White Paper*) tek pazarın tamamlanması için 1992 yılı sonu hedef alınmıştır. Bu, bir anlamda, Avrupa entegrasyonunun nihai hedefi olan Avrupa Birliği'ne giden yoldur. Beyaz Kitabın sonrasında, 1986 yılında kabul edilen ve 1 Ocak 1987 yılında yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi (*Single European Act*) ile 1992 yılı sonu hedefi kesinleştirilmiştir. Tek pazar burada, “Bu Antlaşma'nın hükümleri doğrultusunda malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı iç sınırların olmadığı bir alan” olarak tanımlanmıştır. Tek Avrupa Senedi, 1992 yılında yürürlüğe giren tek pazarın hukuksal temelini oluşturmaktadır. Bu senet yalnızca tek pazarın kurulması amacıyla Roma Antlaşması'na bazı maddeler eklemekle kalmamış, Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini de bir ölçüde genişletmiş ve Topluk Organlarının karar alma yöntemlerinde “oy çokluğu” ilkesine ağırlık vermiştir. Tek Avrupa Senedi'nin özelliği, tek pazarın başlatılmış olmasının yanı sıra, kurucu Antlaşmaların ilk revizyonunun da bu Senet ile yapılmış olmasıdır. Özetle, Topluk 1993 yılı başı itibariyle tek pazarı büyük ölçüde kurmuş bulunmaktadır. Tek pazarın nihai amacı, fiziki, teknik ve mali engellerin aşamalı olarak kaldırılması suretiyle ekonomide daha fazla büyüme imkanı, yeni istihdam olanakları, ölçek ekonomileri, yüksek verimlilik ve karlılık, sağlıklı rekabet, iş ve meslek hareketliliği, istikrarlı fiyat ve tüketici tercihinine ulaşılmasıdır (Samsun, 2003: 2).

1.3. Ekonomik ve Parasal Birlik Hedefi

1.3.1. Parasal Birlik Fikrinin Ortaya Çıkışı

Parasal birlik/birleşme terimi birbirinden farklı parasal birleşme şekillerini kapsamaktadır. Parasal birlikleri en zayıftan en kuvvetliye doğru şu şekilde sınıflandırabiliriz; a-) Döviz Kuru Birlikleri: Birliğe üye ülkelerin kurlarını sabitlediği ve dalgalanmanın olmadığı birlik şeklindedir. Fakat bu birlikte para politikalarının koordinasyonuna gerek yoktur. Bu nedenle sermaye kontrollerine ihtiyaç vardır. b-) Sözdde Döviz Kuru Birlikleri: Bu tanımlama Corden (1972) tarafından yapılmıştır. Bu tür parasal birleşmede üyeler arasında kurlar dar bir band içerisinde sabit tutulmakta, sermaye hareketlerinin dolaşımına bir engel konulmamakta, politikaların koordinasyonu sözü verilmekte; fakat ortak bir merkez bankası olmadığından resmi şekilde para politikalarının entegrasyonuna gidilmemektedir. c-) Parasal Entegrasyon: Bu birleşme literatürde “para alanı”na katılım ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu birleşmede döviz kurları dalgalanma olmaksızın birbirine bağlanmaktadır. Ayrıca paralar arasında tam bir konvertibilite sağlanmış, finans piyasaları entegre olmuş, cari hesap kalemlerinin ticaretinde tam bir liberalleşme sağlanmış ve ortak para politikaları yürütülmüştür. d-) Parasal Birleşme: Bu birleşme şeklinde parasal entegrasyonun özelliklerine ek olarak tek bir para ve ortak bir merkez bankası vardır. Bu nedenle bu birleşmede üyelerin bağımsız para politikası gütmeye imkanı ortadan kalkmakta ve para politikası araçları tüm birlik göz önüne alınarak yürütülmektedir (Küçükahmetoğlu, 2005: 73-74).

İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan Avrupa bütünleşme süreci her anlamda kendine özgü bir deneyim olarak nitelendirilmektedir. Bu sürecin siyasi ve ekonomik olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri tarafından siyasi amaçlar bu süreçte temel hedef olarak belirlenmiş, ancak ekonomik bütünleşme olmaksızın siyasi amaçlara ulaşamayacağı gerçeği, söz konusu süreçte ekonomik entegrasyona büyük önem verilmesine neden olmuştur. Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) süreci; kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanmasıyla birlikte, milli paralar arasında kesin olarak tespit edilmiş sabit kurlar ve tek bir para biriminin uygulamaya konmasını içermektedir. Yine bu sürecin içinde ortak para politikasının tesisi, ekonomik politikaların yakınlaştırılması, başta maliye politikası olmak üzere birçok alanda

uyumun sağlanması, Topluluğun parasal politikalarının saptanması ve uygulanması için Avrupa Merkez Bankası'nın oluşturulması, para politikaları konusunda tüm yetki ve sorumlulukların bu kuruma devredilmesi yer almaktadır. Parasal Birlik, ortak makro ekonomik hedeflere ulaşılabilmesi için politikaların birlikte uygulandığı bir para alanını ifade etmektedir (DTM, 1998).

İlk etapta, AKÇT, daha sonra AET ve EURATOM ve Birleşme Antlaşması (Füzyon Antlaşması) ile birleştirilen bu üç Topluluğun, Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar ile başlayan Gümrük Birliği'nin 1 Aralık 1968'de gerçekleştirilmesi ile başlayan ekonomik entegrasyon sürecinin kapsamı zamanla 1 Ocak 1993 tarihinde geçilen Ortak Pazarın gerçekleştirilmesi sonrasında yeni hedef olarak belirlenen Avrupa Parası'nın yaratılması ve giderek Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) sağlanması hedefi doğrultusunda genişlemesi söz konusu olmuştur. Sürecin başında öncelikli hedef olarak gümrük birliği esasında şekillenen bir ortak pazar öngörülmüş, para ve döviz kuru politikasının tek bir kuruma devri ise başlangıçta çok uzak bir olasılık olarak algılanmıştır. Ancak kısa bir süre sonra 1962 yılında Avrupa Komisyonu ekonomik ve parasal bir birliğin kurulması yönünde ilk teklifini yapmıştır. O dönemde küresel düzeyde Bretton Woods sistemi çerçevesinde bir döviz kuru sisteminin varoluşu, üye devletlerin bu teklife mesafeli yaklaşımlarına neden olmuştur. Söz konusu çekincelere rağmen 1964 yılında Üye Devletler Merkez Bankaları Başkanları Komitesi kurularak para ve döviz kuru politikalarının koordinasyonunun sağlanması yönünde önemli bir adım atılmıştır (Erarslan, 2011: 9).

1960'lı yılların sonuna doğru ABD Vietnam savaşının getirdiği ekonomik yük neticesinde para politikasında disiplini kaybetmiştir. O dönemde Bretton Woods Döviz Kuru Sisteminin parçası olan ülkelerin para birimleri Dolara bağlı olduğundan, ABD'nin savaşın finansmanı için para basması dünyada enflasyon artışına neden olmuştur. Küresel düzeyde döviz kuru sisteminde sıkıntıların baş göstermeye başlamasına bağlı olarak malların ve sermayenin serbest dolaşımının olumsuz etkilenmesi nedeniyle, dönemin Lüksemburg Başbakanı Pierre Werner başkanlığında oluşturulan bir çalışma grubu parasal birlik kurulması yönünde ilk adım sayılan Werner Planını hazırlamıştır (İçke, 2002: 203).

Werner Planının temel amaçları; Avrupa içerisinde döviz kuru hareketlerini sınırlandırmak, para politikasına ilişkin konularda merkezi bir karar alma sürecini başlatmak ve ticaret engellerini ortadan kaldırmaktır. 1970 yılında tamamlanan plan

parasal birliğine üç aşamalı bir geçiş öngörmektedir. Bu plana dayanarak Avrupa Konseyinde 1980 yılına kadar ekonomik ve parasal birliğe aşamalı olarak geçilmesine Mart 1971 tarihinde karar verilmiştir. Yine, Werner Planına göre döviz kuru dalgalanmaları koordineli şekilde yüzde $\pm 1,2$ 'lik bir bant aralığında tutulacaktır. Ancak 1971 yılında yaşanan Dolar krizi bu sistemin resmi olarak uygulamaya başlanmasına engel olmuştur. Sistemin işlememesi neticesinde Almanya gibi bazı ülkeler geçici olarak kendi para birimlerini Dolara karşı serbest bırakmışlardır. 21 Mart 1972 tarihinde Avrupa Topluluğu (AT) Bakanlar Konseyinde alınan karar ile “Para Yılanı” sistemine geçilmiştir. Bu sisteme göre üye devletler zorunlu olarak para birimlerini kendi aralarında yüzde $\pm 2,25$ 'lik bir bant içerisinde tutacaklardır. Diğer para birimlerine karşı ise kendi politikalarını belirleme hususunda üye ülkelere serbestlik tanınmıştır. Aynı dönemde, petrol şoku neticesinde ortaya çıkan küresel kriz ile beraber enflasyonla mücadele büyük önem kazanmıştır. Ancak Almanya, Hollanda gibi bazı ülkeler bu mücadelede başarılı olurken, Birleşik Krallık ve İtalya ve bazı diğer ülkeler enflasyonu kontrol altında tutamamıştır. Bu gelişmelerin neticesinde üye devletler arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları mevcut sistemin ilerlemesini engellemiş ve ülkeler arası farklı uygulamalara yol açmıştır. Ortaya çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle “Yılan” sistemine son verilmiştir (İçke, 2002: 219).

“Para Yılanı” sisteminden ayrılmanın neticesinde 1978 yılı sonunda Avrupa Ekonomik Topluluğunda iki ayrı yaklaşım ortaya çıkmış ve ülkeler iki gruba ayrılmışlardır. Birinci grup ülkeler Alman Markına bağlı bir sabit döviz kuru sistemini tercih ederken (Benelüks Ülkeleri ve Danimarka) ikinci grup ülkeler serbest dalgalı kur sistemini tercih etmişlerdir. Söz konusu dönemde uygulanan sisteme ilişkin tecrübeler ışığında, uzun dönemde sabit döviz kuru sisteminin sorunsuz işleyebilmesi için üye ülkelerin ekonomik politikaları arasında bir koordinasyonun şart olduğu görülmüştür (Erarslan, 2011: 11-12).

1.3.2. Avrupa Para Sistemi

Topluluk içerisinde meydana gelen görüş ayrılıkları ve bu ayrılıklar neticesinde ekonomik entegrasyonun tehlikeye girmesi Avrupa Komisyonunu harekete geçirmiş ve 1979 yılında Avrupa Para Sistemi kurulmuştur (İçke, 2002: 231). Sistemin temel amaçları Avrupa ülkelerinin paraları arasındaki kur dalgalanmalarının ortadan

kaldırılarak döviz kurlarına istikrarın kazandırılması, Avrupa içerisinde para politikası konusundaki koordinasyonunun artırılması ve ekonomik istikrarın sağlanması olarak belirlenmiştir. Bu sisteme göre, katılımcı ülkelerin para birimlerinin ağırlıklı ortalamalarıyla belirlenen Avrupa Para Birimi merkezi kur olarak tanımlanmıştır. Ülkeler zorunlu olarak ulusal para birimlerini bu merkezi kurun etrafında var olan yüzde $\pm 2,25$ seviyesinde bir bandın içerisinde tutacaklardır. Kural olarak bu sistemde Bretton Woods sistemindekine benzer şekilde hiçbir ülkenin tek başına ağırlığı olmamasına rağmen, Alman Merkez Bankası ve Alman Markı Avrupa Para Sisteminde çok önemli bir role sahip olmuştur. Avrupa Para Sistemi üye ülkeler arasında döviz kurları açısından çok olumlu yönde işbirliğine yol açmış ve ülkeler arası ekonomi politikalarında ortak hareket etme yönünde bir müşevvik olmuştur. Bu sistem, üye devletlerin Avrupa içerisindeki görece daha istikrarlı ekonomilerdeki gelişmeleri dikkate alarak hareket etmelerine de katkıda bulunmuştur (Erarslan, 2011: 12).

1.3.3. Avrupa Tek Senedi ve Delors Raporu

“Tek Pazar seksenlerin temasıydı. Tek para birimi doksanların temasıydı. Şimdi tek ekonomi, tek siyasi bütünlüğe doğru yol alma zorlu görevi ile yüzleşmeliyiz”(Romano Prodi, Avrupa Parlamentosu 14 Nisan 1999). Avrupa'nın en büyük başarılarından birisi olarak nitelendirilen tek pazarın mantığı, emeğin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşarak rekabeti, ticareti ve etkinliği yarattığı bir alan yaratmaktır. Bütünleşmiş bir pazarda, ölçek ekonomilerinden yararlanılması, artan rekabetin kaynakların dağıtımında ve üretimde etkinliği artırması ve üreticilerin yenilik yaratmaya odaklanarak Avrupa ekonomisinin global ticarete rekabet gücünün artırılması hedeflenmiştir. Tüketiciler açısından Tek Pazar daha fazla seçenek, daha iyi kalite ve daha düşük fiyat gibi avantajlar sunmaktadır (Balkır, 2010: 169).

Komisyon 1985 yılında bir rapor hazırlayarak ilk defa ortak pazara tam olarak geçilmesi için yapılması gerekenleri belirlemiştir. Bu çalışmaların ardından 1986 yılında Avrupa Tek Senedi imzalanmış ve üye ülkeler tarafından kabul edildikten sonra 1987 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Tek Senedine göre ortak pazarın 1992 yılı sonuna kadar tamamlanması gerekmekteydi. Ancak dönemin mevcut yasal düzenlemelerinin bunun başarılmasını zorlaştıracığı öngörülmüştür. Bu kapsamda Avrupa Tek Senedi ile

Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalarda kapsamlı değişikliklere gidilmiştir (Erarslan, 2011: 13).

Avrupa Tek Senedi ile beraber ortak pazar önünde engel teşkil eden tarife dışı engeller kaldırılmıştır. Bunun yanı sıra, Avrupa Parlamentosuna Avrupa Komisyonunun yasa koyma önerilerini “ikinci kez değerlendirme” yetkisi verilmiştir. Bu şekilde Avrupa Parlamentosuna yasama sürecini etkileme imkânı verilerek gücü artırılmıştır. Ayrıca, Genişleme ve Ortaklık Antlaşmalarına ilişkin Konsey kararından önce, Avrupa Parlamentosunun uygun görüşünün alınması zorunluluğu getirilmiştir. Bakanlar Konseyi ile ilgili olarak, oy birliği yerine oy çokluğuna dayalı karar alınması kararlaştırılmış ve karar alma süreci kolaylaştırılmıştır. Haziran 1988 tarihinde Avrupa Birliğinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan aşamaları incelemek üzere Komisyon başkanı Jacques Delors başkanlığında bir çalışma grubu oluşturulmuş ve bu grup 1989 yılında parasal birliğe üç aşamada geçişi öngören Delors Raporu’nu yayınlamıştır. Delors Raporu’na göre, ilk aşamada sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlamalar kaldırılacaktır. Ayrıca, üye ülkelerin Merkez Bankası Başkanları para politikası alanında işbirliğini artırarak fiyat istikrarı hedefine yönelik çalışacaklardır. İkinci aşamada Avrupa Para Enstitüsü kurulacak, Merkez Bankalarının kamu kesimini finanse etmelerine karşı kısıtlamalar getirilecek, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi kurulana kadar tüm üye devletlerde Merkez Bankalarının bağımsızlığı sağlanacaktır. Üçüncü aşamaya yönelik olarak tüm hazırlık faaliyetleri de ikinci aşamada yürütülecektir (Erarslan, 2011: 13).

Rapora göre üçüncü aşamada döviz kurları sabitlenerek, Euro’ya geçiş yapılacak ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi tarafından ortak para politikası uygulanmaya başlanacaktır. Ayrıca Döviz Kuru Mekanizması kurularak, Euro’ya geçmemiş olan üye devletlerin bu sisteme dahil edilmesi sağlanacaktır. Bu üç aşamadan oluşan Rapor, Avrupa Konseyi tarafından onaylanarak Parasal Birliğin ilk aşamasının 1 Temmuz 1990 tarihinde başlamasına karar verilmiştir. Sürecin başladığı bu tarihten sonra uzun süren görüşmeler neticesinde“ Maastricht Antlaşması” üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Topluluk düzeyindeki yasal düzenlemelerin üye devletlerin hukukuna aktarılması yavaş olmuştur. Bu süreçte bir yandan ulusal mevzuatlar aracılığıyla yeni engeller konulmasının önüne geçilmesi amaçlanırken diğer yandan Tek Pazarın gelişimine bağlı olarak AB müktesebatında gerekli değişiklikler yapılmıştır (Balkır, 2010: 175).

1.3.4. Maastricht Antlaşması

Avrupa Birliği'nin temel hedeflerinden biri, bir ekonomik birlik oluşturmaktır. Son hedef ise siyasal birliktir. Ekonomik birlik için iki koşul gerekiyordu: Tek Pazar ve para birliği (Dura ve Atik, 2007: 129). Siyasal avantajları bir yana bırakıldığında, para birliğinin aşağıda sıralanan ekonomik avantajları vardır; a-) Birlik üyelerinin ortak bir döviz rezervi oluşturması, rezerv tutmada tasarruf sağlar; çünkü tüm üye ülkelerin aynı anda açık vermeleri olasılığı zayıftır. Üstelik para birliği, birlik-içi ticareti özendirceği için, birlik dışı ticareti kolaylaştırma amacı ile tutulması gereken döviz rezervi miktarı azalacaktır. b-) AB gibi geniş bir ekonomik ve siyasal coğrafyada dünya parası özelliklerini taşıyan bir birlik parasının oluşturulması, AB'ye senyoraj kazançları sağlayacaktır. c-) Birlik-dışı ticaret, birlik ticari işlemlerinin görece küçük bir kesrini oluşturacağı için, dünya rezerv paraları arasındaki kurların dalgalanması, birlik ekonomisinde daha düşük çapta ve idare edilmesi daha kolay çalkantılar yaratacaktır. d) Birlik ülkelerinin paraları cinsinden rezerv tutma gerekleri ve birlik içinde ulusal paraların değiştirilmesi ihtiyacından kaynaklanan işlem maliyetleri ortadan kalkacaktır. e-) Tek bir birlik parası, ortak pazarda daha büyük saydamlık yaratacak, rekabeti özendircek ve üretim faktörlerini kendilerine en yüksek getiri sağlayan uğraşlara yönelterek ekonomik etkinliği artıracaktır. f-) Birliğin küçük, dış açıklar vermeye ve yüksek enflasyona yatkın üyeleri, birlik finans piyasalarının artan verimliliğinden yararlanarak, daha düşük faiz hadlerinden borçlanabilecektir. (Türel, 2013: 399).

Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Doruğu'nda kararlaştırılan yeni bir antlaşmanın müzakerelerine başlamışlardır. 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması üye devletlerin önüne iddialı bir program koymaktadır. 1999'a kadar parasal birlik, yeni ortak politikalar, Avrupa yurttaşlığı, diplomatik işbirliği, ortak savunma ve iç güvenlik. Dünya ölçeğindeki rekabeti göğüsleyebilmek ve işsizliği azaltmak için Avrupa Zirvesi, Komisyon tarafından sunulan büyüme, rekabet, istihdam konulu Beyaz Kitap'a dayanarak Temmuz 1994'te kıta ölçeğinde altyapı ve iletişim projelerini yürürlüğü koymaya karar verdi. 9-10 Aralık 1991 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nın diğer adı da Avrupa Birliği Antlaşmasıdır. Avrupa Topluluğu Avrupa Birliği adını almıştır. Bu antlaşmanın temel taahhütlerinden biri, tek para kullanma kararıdır (Dura ve Atik, 2007: 149).

Bu Antlaşma ile sağlanan temel yenilikler kapsamında, Ekonomik ve Parasal Birlik, Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikası, Adalet ve İçişlerinde İşbirliği de yer almaktadır. Maastricht Antlaşması'yla Ekonomik ve Parasal Birliğin ikinci aşamasına geçiş tarihi olarak 1 Ocak 1994 tarihi saptanmıştır. Bu çerçevede Avrupa Komisyonu ve Avrupa Para Enstitüsü tarafından hazırlanan raporlar makroekonomik yaklaşım kriterleri çerçevesinde Konsey tarafından incelenerek 1996 yılı sonunda en az 7 üye ülkenin düşük enflasyon oranı, kamu maliyesinde düşük açık, para politikalarında istikrar ve uzun vadeli faizlerden oluşan kriterleri yerine getirip getirmediğinin incelenmesi kararlaştırılmıştır (Bilgiç, 2007: 7).

Bu düzenlemeler çerçevesinde, Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesi doğrultusunda, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesi amacıyla, bazı makro büyüklükler açısından, Maastricht Kriterleri olarak adlandırılan düşük enflasyon oranı, kamu maliyesinde düşük açık, kamu borçlanmasında sınır, para politikalarında istikrar ve uzun vadeli faizler tespit edilmiş ve bunlara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir. Bu kriterler;

Düşük Enflasyon Oranı: Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.

Kamu Maliyesinde Düşük Açık: Üye ülkelerin kamu açıklarının GSYİH'lerine oranı % 3' ü geçmemelidir.

Kamu Borçlanmasında Sınır: Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı % 60' ı geçmemelidir.

Para Politikalarında İstikrar: Son iki yıl itibariyle, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır.

Uzun Vadeli Faizler: Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır, olarak belirlenmiştir (Bilgiç, 2007: 8).

Bu anlamda Maastricht kriterlerini iki anlamda değerlendirmek mümkündür. Birincisi, Euro'ya geçiş için gerekli olması, ikincisi de sistemin sürekli olması açısından önem arz etmektedir. Ortak paraya geçiş kapsamında uyum kriterleri, üye ülkeler arasında nispi düşük ve karşılaştırılabilir enflasyon seviyesini gerçekleştirmede katkı sağlamaktadır. Bu uyum kriterleri, üye ülkeler arasında nispi düşük uzun vadeli faiz oranları ile tamamlanmaktadır. Buna göre, üye ülkelerin ortak paraya geçebilmesi

için APS'nin döviz kuru sistemi içerisinde en az iki yıl başarılı bir şekilde katılmış olması gerekmektedir. Bu kriterler Euro'nun, aynı zamanda enflasyon seviyesinin sürekli düşük olacağını ve uzun vadeli düşük faiz oranlarını garanti etmektedir (Garip, 2014: 1-3).

Kriterlerin asıl görevi, ortak paraya geçişte kolaylık sağlamasıdır. Kriterler, enflasyon oranları düşük olan ülkelerde, ortak paraya geçişte, ekonomik davranışlarda sürprizlere ve önemli ölçüde uyum zorluklarına neden olmayacaktır. Bu aynı zamanda, uzun vadeli faiz oranları içinde geçerlidir. Karşılaştırılabilir düşük oranlı, uzun vadeli faizlerde, sermaye stoklarının ülkeler arasında veya kredi yükümlülüklerinin farklı vadeleri arasındaki değişiklikler gereksiz olacaktır. Böylece, sermaye yatırımları ve sermaye hareketleri, gelirdeki köklü ekonomik değişikliklere karşı reaksiyon göstermek zorunda kalmayacaktır (Akşemsettinoglu, 2010: 85).

Birlik üyeleri, bu kriterlere uyum konusunda zorlanmışlardır. Kriterlere tam olarak uyum sağlayabilen ülkelerden olan İngiltere'nin APS'den çıkarak devalüasyona gitmesi, sistemdeki ilk önemli yara olarak değerlendirilebilir. İngiltere'nin ardından İtalya ve İspanya da sistemden ayrılmış ve önce devalüasyona gitmişler, ardından da kredi faizlerinin düşürülmesi yoluyla ekonomilerini belli ölçüde rahatlatmışlardır. Bunlara rağmen bünyesinde diğer topluluk kurucu antlaşmalarını da toplamış Maastricht Antlaşması, özde yeni değişiklikler yapmış ve bünyesine kattığı yeni başlıklar ve eklerle, Avrupa bütünleşmesi yolundaki köşe taşlarından birisi olmuştur. Aslında, Maastricht'te ortaya konulan mali kriterlerin anlamı, üye ülkelerin körü körüne davranışlarını önlemek, bu ülkelerin hükümetler tarafından sağlanan kısmen düşük faiz oranlı borçlanma imkanlarında yararlanmalarını önleyerek AMB'nin enflasyonist teşebbüsü ile devletlerin iflas bayrağını çekmelerine izin verme seçenekleri arasında kalmasını önlemektedir. Bu kriterler çerçevesinde parasal birliğe daha öncede öngörüldüğü gibi üç aşamada geçilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre birinci aşamada, Mayıs 1998-1 Ocak 1999 tarihleri arasında Euro'nun 11 üye ülke tarafında resmi para birimi olarak kabul edilmesi ve böylece bu ülkelerin ulusal para birimlerinin, Euro karşısında geri dönülemez çevirim oranlarının belirlenmesi planlanmıştır. 1 Ocak 1999 ile 31 Aralık 2001 tarihleri arasındaki geçiş dönemiyle birlikte ikinci aşamada tüm ekonomik yapının Euro'ya geçişinin sağlanması hedeflenmiştir. 31 Aralık 2001-28 Şubat 2002 tarihleri arasında kalan ve üçüncü aşama olarak isimlendirilen dönemde ise ulusal paraların geriye çekilerek, Euro madeni paraların ve banknotların piyasada

dolaşımının sağlanması ve en geç 28 Şubat 2002 tarihinde ulusal banknot ve madeni paraların tedavülden kalkması öngörülmüş, böylece kamu idaresinde tümüyle Euro'ya geçiş amaçlanmıştır (Akşemsettinoğlu, 2010: 85).

Bunun yanı sıra, parasal birliğe geçişin ikinci aşamasında bir APE'nin kurulması karara bağlanmıştır. Nitekim, 1994 yılında kurulan Avrupa Para Enstitüsü'nün başlıca hedefi para birliğinin üçüncü aşaması geçiş için gerekli hazırlıkları yapmaktır. Benzer biçimde parasal birliğe geçişin üçüncü aşamasıyla birlikte AMBS kurulması da kararlaştırılmıştır. AMBS'nin asıl amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. AMBS, topluluğun para politikasını saptamak ve uygulamak; dış ticaret işlemlerini yönetmek; üye ülkelerin resmi döviz rezervlerini tutmak ve idare etmek; ödemeler sisteminin iyi işleyişini teşvik etmek; likiditeyi sağlamak ve döviz işlemlerini yürütmek ile görevlendirilmiştir. Bu arada ulusal merkez bankalarının, para birliği kurulduktan sonra ortadan kalkmayacağını söylemek gerekir. Ulusal merkez bankaları sadece döviz ve para konularında bağımsız kararlar vermeyecektir. Ulusal merkez bankaları AMB'nin aldığı kararları uygulamakla yükümlü olacaktır. Bu haliyle, para birliğini ABD Merkez Bankası sistemine benzetmek mümkündür (Akşemsettinoğlu, 2010: 85).

1.3.4.1. Ekonomik ve Parasal Birliğin Oluşturulması

Maastricht Antlaşması'na göre ekonomik ve parasal birlik 1997 ya da en geç 1999'a kadar üç aşamada gerçekleştirilecek ve tek paraya geçilecek şekilde planlanmıştır. Bu aşamalar;

Birinci Aşama (Temmuz 1990 – Aralık 1993) : Euro'nun benimsenmesine zemin hazırlamak üzere, ekonomik anlamda birleşmenin sağlanmasına çalışıldı. Sermayenin dolaşımı serbestleştirildi. Dört üye (İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda) için istisnai bir rejim öngörüldü. Gerekçe bu ülkelerin, mali bütünleşme yönünde kaydettikleri ilerlemenin yetersiz olmasıydı.

İkinci aşama (Ocak 1994 – Aralık 1998) : İkinci aşama 1 Ocak 1994'te Avrupa Para Enstitüsü'nün kurulmasıyla başladı. 12 ülkenin merkez bankası başkanlarının üye olduğu Maastricht Antlaşması'nda öngörülen Avrupa Para Enstitüsü'nden güdülen amaç, üçüncü aşamada Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması için gerekli alt yapıyı hazırlamaktı.

İkinci aşama Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin kurulması için bir hazırlık dönemi olarak düşünülmüştü. Bu nedenle üye devletlerin merkez bankaları bağımsızlaştırılmaya başlandı. Bu evrede, ülkeler makroekonomik politikalarını daha ileri düzeyde birbirleriyle uyumlaştıracaktı. Aşamanın somut hedefleri; fiyat istikrarı politikaların eş güdümü, tek para birimi için hazırlık ve ECU'nun gelişimini denetlemektir. Dönem boyunca üye ülkelerin, kendilerini EURO'nun kabulüne hazırlıklı hale getirme çabaları devam etti. Kurumsal nitelikteki temel eylemler şunlar oldu; (Dura, Atik 2007: 156); a-) Üye ülkelerin para politikalarının eşgüdümü (koordinasyonu) güçlendirildi. b-) Mayıs 1995'de ECU'ya geçiş koşullarını içeren "Yeşil Kitap" yayınlandı. 15-16 Aralık 1995 Avrupa Birliği Madrid Doruğu'nda şu kararlar alındı: ECU adı EURO olarak değiştirildi. EURO 1 Ocak 1999'dan itibaren, tedavüle konacak, 2002 yılından itibaren üye devletlerde tek ödeme aracı olarak kullanılacaktır. Avrupa Para Enstitüsü yerine Avrupa Merkez Bankası faaliyete geçecektir. Üye ülkelerin Maastricht ölçütlerine uygun davranıp davranmadıkları AB konseyi tarafından denetlenecektir. Avrupa Komisyonu'nun 1996 içinde yaptığı iyimser tahminlere göre 15 AB üyesinden 9'u 1 Ocak 1999'da tek para sistemine geçebilecek durumdaydı. Aralık 1996 AB Dublin Doruğu'nda parasal birliğin 1999'da yürürlüğe konulması üzerinde kesin bir uzlaşma sağlandı. Üye ülkelerde "mali disiplin" uygulamasının öngören "İstikrar Antlaşması" onaylandı. Döviz kuru mekanizması yeniden biçimlendirildi. EURO banknotlar ilk kez kamuoyuna gösterildi (Dura ve Atik 2007: 156).

Hedefi, ortak para birimine geçiş olan "Bütçe İstikrar Paketi" Haziran 1997'de Amsterdam Doruğu'nda kabul edildi. İstikrar Paketi, EURO'ya 1999'da katılacak devletleri kemer sıkma politikası izlemek zorunda bırakmakta, buna uymayacak ülkelere ağır yaptırımlar getirmektedir. İstikrar ve Büyüme Paketi'nin iki önemli ögesi şunlardır: a-) Erken uyarı sistemi: Bütçe politikasındaki bir sapma (bütçe açığının milli hasılanın %3'ünü aşması), mümkün olan en kısa sürede belirlenecek ve ilgili üye düzeltme için uyarılacaktı. b-) Mali yaptırımlar: Aşırı ölçüde ve sürekli bütçe açığı veren ülkelere, son çare olarak mali yaptırımlar uygulanacaktı.

Konsey ayrıca Para Birliği'ne katılmayan üye ülkelerin para birimleri arasındaki ilişkileri düzenleyen yeni "mübadele kuru mekanizması"nı da benimsedi. Üye ülkelerin Euro'ya katılmaları, bunun için yeterli olmalarına bağlıydı. Bu amaçla 1998 yılında bir incelemeye tabi tutuldular. ECOFIN (Ekonomi ve Maliye Bakanları) Konseyi, uygun

üyeleri içeren bir liste hazırladı. 15 hükümet ve devlet başkanı 1-3 Mayıs 1998'de Parasal Birliğe katılanlar üzerinde anlaştılar. Katılımcı üyeler şöyle tanımlanıyordu: “*Ekonomik ve Parasal Birliğe katılım için gerekli ekonomik koşulları (bütünleşme ölçütlerini) karşılayan ve yeni para birimini kabul etmeye hazır yeni üyeler*”. Ekonomik ve Mali Konsey Euro'nun kullanımı ile ilgili tüzüğün 1999 başında yürürlüğe girmesini kabul etti. Tüzüğe göre 11 üye devlet Ocak 2002 tarihinden itibaren, Euro cinsinden banknot ve madeni paraları tedavüle çıkaracaktı (Dura ve Atik 2007: 157).

Euro alanına katılan üyelerin ulusal paraları ile Euro arasında “sabit ve geri dönüşsüz” değiştirim oranları kabul edildi. Ekonomik ve parasal birliğe katılan ülkeler şunlardı: Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz. Bunların dışında kalan ülkeler (Danimarka, İngiltere, İsveç ve Yunanistan) “adaylar” olarak anılıyordu. Danimarka ve İngiltere'ye AB Antlaşması ile katılmama hakkı tanınmıştı. Yunanistan ve İsveç ise katılım koşullarını henüz yerine getiremeyen ülkelerdi. “Adaylar” kendi ulusal paralarını kullanmaya devam edeceklerdi. Bu para birimleri ile Euro arasındaki değiştirim oranları, 1 Ocak 1999'da yürürlüğe giren yeni bir değiştirim kuru mekanizması ile belirleniyordu. “Aday” üyelerin daha sonraki bir aşamada Euro alanına dahil olabilmeleri, için ekonomileri yeniden incelemeye tabi tutulacaktı. Haziran 1998'de Avrupa Merkez Bankası ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi kuruldu. Bu kurumların başlıca görevi, fiyat istikrarını sağlamak ve para politikasını uygulamaktı.

Üçüncü Aşama (Ocak 1999 – 2002) : 1 Ocak 1999'da Para Birliği'nin 3. Aşamasına geçildi. Bu aşamada özellikle Euro'nun “kendi başına bağımsız” bir para birimi haline gelmesini sağlayacak adımlar atıldı. Avrupa para biriminin adı EURO olarak değiştirildi. 1 ECU=1 EURO sayıldı. Yeni para birimi, onaylarını bildirmiş olan 11 üye ülkede resmen yürürlüğe girdi. Katılımcı üyelerin ulusal para birimlerinin değiştirim oranları sabitlendi (Örnek: 1 Euro = 40,33 Lüksemburg Frangı, 1936,27 İtalyan Lire). Para birliğine katılmada ve tek para birimine geçişte Maastricht kriterlerini yerine getirme koşulu aranır. Buna göre; Belçika, İspanya, Fransa, İtalya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya söz konusu kriterleri yerine getirmiş olduklarından 01.01.1999'da başlayan son aşamaya geçebilmişlerdir. Danimarka, İngiltere ve İsveç Maastricht kriterlerinin çoğunu yerine getirmekle birlikte tek para sisteminin dışında kalmayı tercih etmişlerdir. Haziran 2000'de toplanan Avrupa Konseyi Doruğu'nda, ekonomik durumu iyileşmiş görüldüğünden, Yunanistan'ın 1

Ocak 2001 tarihinden itibaren katılımcı ülke statüsüne alınmasına karar verildi. Yunanistan aynı tarihte Euro alanının 12. üyesi oldu (Dura ve Atik 2007: 157).

Eylül 2000’de Danimarka’da Euro alanına katılım konusunda referandum yapıldı. Halkın çoğunluğu ret oyu kullandı. Euro madeni para ve banknotları, katılımcı 12 üyede 1 Ocak 2002’de dolaşıma girdi. Ulusal paralarla birlikte kullanım süresinin sona ermesi üzerine, 28 Şubat 2002’de geçerli tek para birimi haline geldi. 2001 sonrası geçiş yapan ülkeler Slovenya (2007), Malta ve GKRY (2008) ve Slovakya (2009) olmuştur. Bu dönemde 2007 yılında sadece Litvanya’nın Euro’ya geçiş isteği reddedilmiştir. Estonya’nın ise 1 Ocak 2011 tarihinde Euro’ya geçiş yapmasına onay verilmiştir. En son 2015 yılında Litvanya’nın Euro Alanına geçiş yapmasına izin verilmiştir ve Euro kullanan ülke sayısı 19 olmuştur (ABGS, 2015).

1.3.4.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Teknik Yapısı

Ekonomik ve Parasal Birliğin temel özelliği, ülkelerin ekonomilerini yönetmekte kullandıkları en önemli araçlardan biri olan para politikasını, üye devletlerin kontrolünden alarak Avrupa Merkez Bankasına devretmesidir. Bu yeni durumda, para politikasının Euro Alanı ülkelerinin menfaatine uygun olarak başarı ile yönetilmesi hayati bir önem taşımaktadır. Bunun sağlanması ise sistemin teknik yapısının düzgün şekilde kurularak, sorunsuz işlemesi ile mümkündür (Tunçsiper ve Yakut, 1998: 104-105).

1.3.4.2.1. Kurumsal Yapılanma

Ortak para politikasının uygulanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen kurumsal yapılanma Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Eurosystem, Avrupa Merkez Bankası, ulusal merkez bankaları gibi farklı yapılardan meydana gelmektedir. Bu kısımda sistemi meydana getiren kurum, kuruluş ve organların yapıları açıklanacaktır.

1.3.4.2.2. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Eurosystem

Avrupa Merkez Bankaları Sistemi 1 Haziran 1998 tarihinde Avrupa Merkez Bankası ve tüm üye devletlerin Ulusal Merkez Bankalarını içeren bir sistem olarak kurulmuştur. Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin temel görevleri; a-) Toplulukta para politikasını belirlemek ve uygulamak, b-) Yabancı para birimleri ile ilgili işlemleri yürütmek, c-) Üye devletlerin uluslararası rezervlerini yönetmek, d-) Ödeme sistemlerinin sorunsuz işleyişini sağlamak olarak tanımlanmıştır (Varan, 2010: 68).

AT Antlaşmasının ortaya çıktığı dönemde tüm Avrupa Birliği ülkelerinin Euro'yu kullanacakları varsayıldığından, Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin ortak para politikasına ilişkin tüm görevleri yerine getireceği düşünülmüştür. Ancak Avrupa Birliği içerisindeki tüm ülkeler Euro'ya geçiş yapmadıklarından, ortak para politikasına ilişkin kararlarda Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin bir alt organizasyonu olarak düşünülebilecek "Eurosistem" karar mercii haline gelmiştir. Bu kapsamda, Eurosistem Euro'ya geçiş yapmış ülkelerin Merkez Bankaları ile Avrupa Merkez Bankası arasında oluşturulan sistemin adıdır (Erarslan, 2011: 26).

Euro'nun kullanıma girmesiyle beraber ortak para politikasının yönetiminden Eurosistem sorumlu hale gelmiştir. Bu nedenle Eurosistem ile ortak para politikasının çerçevesi çizilerek uygulanmasına çalışılırken, aynı zamanda Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin de temeli oluşturulmaktadır. Euro'yu kullanmayan ülkeler de Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin bir parçası olmakla beraber, Eurosistem içerisinde yer almamaktadır; dolayısıyla bu ülkeler kendi para politikalarını yönlendirmekte serbesttir. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi sayesinde Euro Alanı içerisindeki ülkeler ile Euro'yu kullanmayan Avrupa ülkeleri arasında para politikaları alanında koordinasyon sağlanmaktadır. Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin ve Eurosistemin ayrı birer kurumsal yapılanmaları bulunmamaktadır, dolayısıyla bunlar ayrı birer tüzel kişiliğe sahip değildirler. Bu nedenle sadece üyeleri olan Avrupa Merkez Bankası ve ulusal merkez bankaları aracılığıyla müdahalelerde bulunabilmektedirler (Erarslan, 2011: 26).

1.3.4.2.3. Euro Sistemin Görevleri

AT Antlaşmasının 105. Maddesi ve Avrupa Merkez Bankası Kanununun 3. Maddesine göre Eurosistemin temel görevleri, Topluluğun para politikasını tanımlamak ve uygulamak, AT Antlaşmasının 111. Maddesine uygun olarak yabancı parayı

yönetmek, üye devletlerin yabancı para rezervlerini muhafaza etmek ve yönetmek ve sistemin akıcı şekilde işlemlerini sağlamaktır. Eurosistemin ayrı bir tüzel kişiliği olmadığı için ancak kendisini oluşturan kurumlar aracılığı ile işlem yapabilmektedir. Bu durum, Avrupa Merkez Bankası ile üye devletlerin merkez bankaları arasında bir görev dağılımını gerekli kılmaktadır. Avrupa Merkez Bankası Kanununun 14. Maddesine göre, üye devletlerin merkez bankaları Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin bir parçasıdır ve ortak para politikasının bütünlüğünün sağlanması açısından Avrupa Merkez Bankasının talimatlarına ve yönergelerine uygun davranmak durumundadır (Akçay, 2006: 13).

Uygulamada ortak para politikası Avrupa Merkez Bankası'nın Yönetim Konseyi'nde tartışılarak kararlaştırılır. Operasyonel işlemler ise Avrupa Merkez Bankası Kanununun 12. Maddesine uygun olarak üye devletlerin Merkez Bankaları tarafından yürütülmektedir. Üye devletlerin merkez bankaları, Eurosistem ile ilgili işlemleri haricinde bağımsız bir yapıya sahiptir ve Avrupa Merkez Bankası Yönetim Konseyinde Başkan düzeyinde temsil edildiklerinden merkezdeki karar alma sürecinin fiili bir parçası konumundadırlar. Avrupa Merkez Bankası Eurosistem içinde uluslararası işbirliğine ilişkin önemli bir role sahiptir. Avrupa Merkez Bankasının Yönetim Konseyi, uluslararası işbirliği gerektiren durumlarda Eurosistemin hangi şekilde temsil edileceğine karar vermektedir. İlave olarak Avrupa Merkez Bankası, Eurosistem ve Avrupa Merkez Bankaları sistemi ile ilgili kamuoyunu bilgilendirmekte ve Topluluk organları ile üye devletlere danışmanlık yapmaktadır. Ayrıca Topluluk içerisinde yasa teklifi düzenlemeye yetkili tek Eurosistem organıdır. Avrupa Merkez Bankası, AT Antlaşmasının 110. Maddesi ve Avrupa Merkez Bankası Kanununun 34. Maddesine göre Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Eurosistem ile ilgili görevlere ilişkin düzenlemeler hazırlayarak uygulamaya koyabilmektedir (Erarşlan, 2011: 28).

1.3.4.2.4. Avrupa Merkez Bankası

Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Eurosistemin en önemli parçası olan Avrupa Merkez Bankası 1 Haziran 1998 tarihinde resmi olarak Avrupa Para Enstitüsünün yerini almıştır. Avrupa Merkez Bankası, AT Antlaşmasının 105. Maddesine göre para politikasına ilişkin belirlenen görevlerin kendi tarafından veya ulusal merkez bankaları vasıtasıyla yerine getirilmelerinden sorumludur. Ulusal merkez

bankaları Avrupa Merkez Bankasının kuruluş aşamasında, ülkelerinin toplam üretimleri ve nüfusları oranında Avrupa Merkez Bankasının sermayesine katılmışlardır. Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin yönetimi Avrupa Merkez Bankasının Yürütme Kurulu ve Yönetim Konseyi tarafından yapılmaktadır. Genel Konsey ise Avrupa Merkez Bankası yönetiminin bir parçası olmakla beraber tüm Birlik üyelerinin Euro'ya geçmesi halinde ortadan kalkacak bir oluşumdur (Varan, 2010: 68-73).

1.4. Küresel Ekonomik Kriz ve Euro

Ekonomik krizle karşılaşan bir ülkede üretim hacmi daralmakta, finansal piyasalarda likidite sıkıntısı yaşanmakta, (deflasyon) fiyatlar yükselmekte/düşmekte ve ekonomik sorunlar toplumun çok önemli kısmını ya da tamamını etkilemektedir. Bir ekonomik kriz, resesyon biçiminde ya da depresyon biçiminde ortaya çıkabilir. Genellikle ekonomik krizlere, finansal piyasalarda ortaya çıkan sorunların diğer bir ifadeyle finansal krizlerin zemin hazırladığı görülmektedir. İyi işleyen finansal piyasalar, ekonominin gelişmesine ve kalkınmasına olumlu katkı yaparken, işleyişi bozulan finansal piyasalar da tüm ekonomi için tehdit unsurudur. Hatta sermayenin küreselleştiği, finansal piyasaların entegre olduğu günümüz dünyasında, özellikle dünyanın gelişmiş finansal piyasalarına sahip ülkelerinden herhangi birinde finansal krizin ortaya çıkması, sadece o ülke ekonomisini değil, diğer pek çok ülke ekonomisini de etkilemektedir. Finansal krizler, para krizleri, bankacılık krizleri ya da borç krizleri gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Bir finansal kriz hangi nedenden kaynaklanırsa kaynaklansın ortak unsurlar, varlık fiyatlarındaki ani düşmeler, çok sayıda finansal kurumun iflas etmesi ve piyasalarda belirsizliğin artmasıdır. Ortaya çıkması hiç istenmeyen bir durum olmasına rağmen, dünyada pek çok ülke gibi Avrupa Birliği'nin (AB) üyesi ülkeler de defalarca ekonomik kriz özellikle de finansal kriz yaşamışlardır. AB düzeyinde yaşanan en derin kriz 2009 yılının sonlarında başlayan ve hızla pek çok ülke ekonomisini etkileyen ve "Avro Bölgesi Kriz" olarak literatüre geçen krizdir (Akçay, 2014:35-36).

Küresel krizin tetiklemesiyle Avrupa'da baş gösteren borç krizi, Euro Bölgesinin ve AB'nin geleceğine ilişkin tartışmaları tekrar siyasi ve ekonomik gündemin üst sıralarına taşımıştır. Özellikle Anglo-Sakson geleneğinden bazı çevreler, Euro Bölgesinin optimum bir para alanı olmadığı ve bu nedenle başarısız olmaya mahkum

olduğu savıyla Euro'ya oluşturulduğu ilk günden itibaren şiddetle karşı çıkmıştır. Bu çerçevede, Euro Bölgesine dahil ülkelerin ekonomileri arasında önemli yapısal farklılıklar bulunduğundan hareketle maliye politikaları alanında uyumlaştırma olmaksızın kurulacak bir parasal birliğin ülkeler arasındaki ekonomik dengesizlikleri daha da artıracığı ve tek para sisteminin çökeceği ileri sürülmüştür (Uçar, 2012: 1).

Bilindiği gibi Euro Bölgesi 1 Ocak 2015 itibarıyla 19 Avrupa birliği üyesinden oluşmaktadır. Bunlar Almanya, Avusturya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan'dır. Bunun yanında AB üyesi olmayıp Euro kullanan dört ülke daha vardır. Bunlar, Andorra, Monako, San Marino ve Vatikan'dır. Küresel ekonomik kriz Euro Alanının 2009 yılında ortalama yüzde 4,1 seviyesinde küçülmesine sebep olmuştur. Euro Alanındaki tüm ülkeler 2009 yılında küçülmüş, İspanya, İrlanda ve Slovakya'da işsizlik oranı yüzde 10 düzeyini aşmıştır. Küresel ekonomik kriz Euro Alanı içerisinde en ağır şekilde Yunanistan'ı ve İrlanda'yı etkilemiştir. Yunanistan ve İrlanda'nın borçlarını ödeyememe tehlikesi ile karşı karşıya kalması ile beraber acil önlem ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yunanistan ve İrlanda ekonomileri Euro Alanı içerisinde büyük bir ağırlığa sahip değildir. Ancak Yunanistan ve İrlanda'nın borçlarını ödeyememesi ve Euro Alanını terk etmesi durumunda Euro'nun geleceği tehlike altına girecektir. Bir ülkelerin sistem dışında kalması otomatik olarak benzer durumda olan diğer ülkelerde de aynı beklentilerin ortaya çıkmasına yol açabilecektir. Bu çerçevede Euro Alanının devamlılığına olan güvenin sarsılmaması için müdahale gerekli görülmüş olup öncelikli olarak 2 Mayıs 2010 tarihinde Euro Alanı ülkeleri ve IMF tarafından Yunanistan'a 110 milyar Euro kredi verilmesi onaylanmıştır. Ayrıca, Euro Alanı ülkelerine yönelik olarak 750 milyar Euro tutarında bir fon kurulmasına karar verilmiştir. Aynı dönemde İrlanda yardım almaktan kaçınarak, süreci kendi politikaları ile atlattırma çalışmıştır. Ancak İrlanda'da da krizin boyutunun büyümesi ile beraber Kasım ayında AB ve IMF'den yardım talebinde bulunmuştur. Bu kapsamda yapılan görüşmeler çerçevesinde İrlanda'ya 85 milyar Euro kredi verilmesi kararlaştırılmıştır (Uçar, 2012: 8-11).

Küresel ekonomik kriz öncesinde Avrupa genelinde izlenen temel göstergeler Maastricht Kriterleri olmuştur. Verimlilik, borç/özsermaye oranı, tasarruf-yatırım dengesi ve cari açık benzeri değişkenler izlenmekle beraber, bu değişkenlere ilişkin herhangi bir kriter seti oluşturulmamıştır. Bu durumda, üye ülkeler Maastricht

Kriterlerini sağlamak hususunda çaba sarf ederken, diğer göstergelere ilişkin politikalar hükümetlerin inisiyatiflerine bırakılmıştır. Komisyon ve Avrupa Merkez Bankası bu sorunu analiz ederek harekete geçmişlerdir. İlk olarak Avrupa Komisyonu, başkanlığını eski IMF Yönetim Direktörü Jacques de Larosiere'in bulunduğu geçici bir üst düzey finansal denetim grubu atamıştır. Oluşturulan grup tarafından gerekli analizler yapılarak 2009 yılının Şubat ayında rapor hazırlanmıştır (Kahyaoğlu, 2014: 90-93).

İlgili Rapora göre ülkelerin dış pozisyonlarına, rekabet güçlerine ve yurtiçi dengelerine ilişkin göstergeler belirlenerek, bu göstergelerde bozulma olması durumunda Konsey tarafından çeşitli önlemler alınması kararlaştırılmıştır. Benzer biçimde ülkelerin özel sektör dahil, borç durumlarını gösteren, varlık fiyatları ve kullanılan toplam kredileri takip eden bir sistem yoluyla üye ülkelerin izlenmeleri önerilmiştir. Bu çerçevede Avrupa Sistemik Risk Kurulu ve entegre bir Avrupa Finansal Denetim Sistemi (bankacılık, sigorta ve menkul değer) kurulması Raporda tavsiye edilmiştir (Erarslan, 2011: 78).

1.4.1. Maliye Politikası Alanındaki Sorunlar

Euro Alanında 1999-2009 döneminde maliye politikasına ilişkin sürecin yönetiminde çeşitli sorunlar yaşanmıştır. İlk problem henüz başlangıç aşamasında, 1999 yılında Euro'ya geçişte yaşanmıştır. Maastricht Kriterleri gereğince kamu borç stokunun GSYH'ye oranının yüzde 60 seviyesini geçmemesi gerekirken Belçika'yı dahil etmek için bu hükümde yumuşamaya gidilmiş ve borç stokunun yüzde 60 seviyesinin üzerinde olursa bile azalan bir seyir içerisinde olunması durumunda Ekonomik ve Parasal Birliğe dahil olunabileceği belirtilmiştir. Bu yaklaşım İtalya ve Yunanistan gibi ülkelerin yüksek kamu borçlarına rağmen Euro'ya geçmelerine imkan vermiştir. Bu yaklaşım ortak para politikasının maliye politikası ayağının gerektiğinde esneyebilecek bir yapıda olduğu yönünde kanaatin doğmasına yol açmıştır (Erarslan, 2011: 79).

Almanya ve Fransa gibi büyük ekonomiler maliye politikasına ilişkin kuralları ihlal ettikleri halde, gerekli yaptırımlara tabi olmamışlardır. Bu ülkelerin Euro Alanı içerisindeki güçlü konumları kendilerine, kuralları gerektiğinde menfaatleri doğrultusunda esnetme imkanı vermiştir. Ancak daha küçük ekonomiler aynı kriterleri sağlayamadıkları durumda farklı şekilde yaptırımlara tabi olabilirler. Bu durum sistem

içerisinde çifte standart olduğunu göstermekte ve üye ülkelerin kurallara olan saygılarını yitirmelerine neden olmaktadır. Maliye politikasına ilişkin olarak eksik kalan diğer bir husus ise, herhangi bir şekilde, örneğin ekonomik bir kriz neticesinde, üye ülkelerin Maastricht Kriterlerinden uzaklaşmaları durumunda tekrar bu kriterleri ne şekilde sağlayacaklarına ilişkin bir Euro Alanı politikası olmamasıdır. Bu durumdaki üye devletlerden ilgili kriterleri tekrardan sağlamaları beklenmektedir. Ancak, bu süreçte ortaya çıkacak olan ekonomik ve sosyal sorunlarla mücadele konusunda herhangi bir Euro Alanı politika çerçevesi bulunmamaktadır. Öte yandan, Euro'nun kullanımı ülkelerdeki iç gelişmeler ile döviz kuru ve faiz haddi arasındaki ilişkiyi zayıflatmaktadır. Normal şartlarda, herhangi bir ülkede yaşanan siyasi, ekonomik vb. gelişmeler, ilgili ülkenin para birimini ve borçlanma maliyetini etkilerken, Euro'ya geçiş yapan ülkelerde bu ilişki zayıflamıştır. Kur ve faiz riski ortak para politikası sayesinde azaldığı için, Euro Alanındaki politikacılar bir takım kararlarının ekonomik karşılığı olmayacağı varsayımı ile ihtiyatsız şekilde davranabilmektedirler. Euro'nun oluşturulmasından sonra dikkatler sürekli Maastricht Kriterlerine yönelik olmuştur ve analizler bu kriterler üzerinden yapılmıştır. Kriz göstermiştir ki bütçe açığı ve borç stokuna ilişkin kriterler ülkeleri korumakta yetersiz kalmaktadır, İspanya ve İrlanda 2000-2008 döneminde bu kriterlerde çok başarılı bir performans sergilemelerine rağmen, krizde en ağır darbeyi almışlardır. Ekonomik ve Parasal Birlikte sadece maliye politikasına ilişkin bu iki kriterin takip edilmesinin Euro'nun sürdürülebilirliği açısından yeterli olduğu varsayımı ortadan kalkmıştır (Erarslan, 2011: 80).

1.4.2. Küresel Ekonomik Krizde Euro Kullanan ve Kullanmayan AB Ülkelerinin Değerlendirmesi

Avrupa Birliği içerisinde Ekonomik ve Parasal Birliğe dahil ülkeler ile kendi para birimlerini kullanan ülkeler beraber incelendiğinde Euro'nun küresel ekonomik kriz sürecindeki etkileri konusunda her ülkede farklı tartışmalar ortaya çıkmakla beraber bu bölümde yapılan analizlerden bazı sonuçlara varılmaktadır. Bir defa ülkelerin, ortak para politikasına dahil olmaları küresel ekonomik kriz sürecinde Euro'yu kullanan ülkelerde hızlı sermaye kaçışlarını engellemiştir. İlgili ülkelerin bir kısmı kendi para birimlerini kullanmaları durumunda kriz ortamında farklı sonuçlar ile karşı karşıya

kalacaklardı. Dalgalı kur sistemini kullanmaları durumunda hızlı şekilde para birimlerinde değer kaybı gözlenecek, sabit döviz kuru sisteminde ise kur seviyesini korumak adına ülke dışına döviz kaçışına tahammül etmek durumunda kalacak veya sabit kur sistemini terk ederek ani bir kararla dalgalı kur sistemine geçmek zorunda kalacaklardı. Nitekim Euro'ya bağlı sabit döviz kuru sistemi uygulayan Macaristan 2008 yılı Şubat ayında dalgalı döviz kuru sistemine geçiş yapmak durumunda kalmıştır. Dalgalı kur sistemine sahip olan İzlanda'da ise Kron Euro'ya karşı 2008 yılının ilk sekiz ayında yüzde 35 değer kaybetmiştir. Aynı yıl İzlanda'da enflasyon yüzde 12,8 seviyesine, 2009 yılında ise yüzde 16,3 düzeyine kadar yükselmiştir. Euro Alanının parçası olmak küresel ekonomik kriz sürecinde her zaman olumlu katkıda bulunmamaktadır. Öncelikle, ortak para politikasına dahil ülkelerden bir kısmının yaşadığı sorunlar, diğer üyelere daha çabuk sirayet edebilmektedir. Bu etkinin arkasında, ortak para biriminin kullanılması ile beraber ülkeler arasında reel ve finansal sektörlerde entegrasyonun artması yatmaktadır. Artan ticari bütünleşme ile beraber özellikle bankacılık sektöründe Euro Alanı ülkelerinin birbirleri ile bağı güçlenmiştir. Örneğin Yunanistan'a yüklü şekilde borç veren İspanya ve Portekiz olası bir borç ödeyememe durumunda en büyük zararı görecektir olan ülkelerdir. Benzer şekilde, Fransa ve Almanya bankaları yüklü miktarda İspanya'ya ait hazine bonosu tutmaktadır. Bu bütünleşmiş yapı, ekonomisi zayıf duruma düşen ülkelerin hazine bonolarını elinde tutan ülkelerin ve bankaların kredibilitelerini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, Euro'ya geçildikten sonra Euro Alanı ülkeleri arasında ticaretin artması ile beraber, üye devletlerin toplam tüketimlerinde ve enflasyonlarında yaşanan değişim diğer ülkeleri de önemli ölçüde etkilemektedir (Erarslan, 2011: 81).

İkinci önemli nokta ise kriz sonrası toparlanma sürecinin uzunluğudur. Bu etkinin arkasında döviz kurları yoluyla denkleştirme mekanizmasının çalışmaması yatmaktadır. Polonya gibi ortak para politikası dışarısında yer alan ülkelerde para birimleri kriz sırasında Euro'ya karşı değer kaybederek toparlanmaya yardımcı olurken, Yunanistan, İrlanda gibi krizden büyük ölçekte etkilenen ülkeler döviz kurlarında ayarlamalar yaparak krizin etkisi hafifletme imkanından yoksun olmuşlardır. Polonya, Çek Cumhuriyeti, Birleşik Krallık gibi Euro Alanı dışında yer alıp dalgalı kur sistemini uygulayan ülkelerin cari açıklarının GSYH'ye oranı 2009 yılında yüzde 1 seviyelerine inmiştir. Ancak Yunanistan, Portekiz cari açıklarının GSYH'ye oranını 2009 yılında yüzde 10 seviyesinin altına indirememişlerdir. Euro Bölgesi, dünyanın en önemli siyasi

ve ekonomik birliklerinden biri olan Avrupa Birliği içerisinde yer alan bir entegrasyondur. Avrupa Birliği, 1957 yılında kurulmuş olmasına rağmen, ekonomik ve parasal alanda birlik ancak 40 yıl sonrasında sağlanabilmiştir. AB'nin 19 tane üye ülkesi, Euro Bölgesi içerisinde yer almakta ve toplam AB üretiminin $\frac{3}{4}$ 'ünü gerçekleştirmektedir. AB üyelerinin tümü, Euro Bölgesi'nde yer almamaktadırlar. Euro Bölgesi'nde meydana gelen krizin bu denli şiddetli hissedilmesi bu bölgenin hacmi ile doğru orantılıdır. Euro Bölgesi 12,5 trilyon dolarlık bir ekonomi hacmine sahiptir. Almanya'da ve Fransa'da kişi başına gelir 40 bin dolar civarındadır. Portekiz'in 20 bin dolar, İspanya'nın 29 bin, Yunanistan'ın 26 bin dolar seviyelerinde kişi başına gelirden bahsetmek mümkündür. Yüksek miktardaki bu gelir rakamlarına karşılık, işsizlik oranları yüzde 10 ve daha üstü seviyelerdedir. Euro Bölgesi Krizi'ne ilişkin Avrupa Komisyonu, AMB, IMF'den oluşan 'Troyka' sorunların temelini yönelik başta Yunanistan olmak üzere yüksek borçlara sahip ülkeleri sorumlu göstermektedir (Kozanoğlu, 2011).

2010 yılı için Eurostat'ın hazırladığı dünyanın GSYİH'sinin paylarına baktığımızda, Avrupa Birliği 27 ülkesi ile (en son Hırvatistan ile 28), dünya GSYİH'sinin %25,8'lik kısmına sahiptir ve ilk sıradadır. Hemen arkasında %22,9'luk bir oranla ABD gelmektedir. Bu ilk iki sırayı paylaşanlara baktığımızda Küresel Finansal Krizin nasıl bu kadar yıkıcı etkilere sahip olduğunu görebiliyoruz. Çünkü kriz bildiğimiz üzere ABD'de patlak vermiş ve daha sonrasında da Avrupa'ya hızlı bir şekilde yayılmıştır. Danimarka, İsveç ve İngiltere dışında kalan üye ülkeler, Euro'ya dâhil olma kriterlerinin hepsini yerine getiremedikleri için henüz birliğe girememişlerdir. Ne var ki krizi derinden hisseden Yunanistan, İrlanda, İspanya, İtalya ve Portekiz gibi ülkelerde kriterleri yakın zamanda tam anlamıyla yerine getirememiş olmasına rağmen AB'nin ilk zamanlarda bu konularda daha yumuşak bir tavır içerisinde olması ile birliğin üyeleri olabilmişlerdir. Fakat son yıllarda bu durumun sıkıntıları da net bir şekilde ortaya çıkmıştır (Akçay, 2013: 26).

Herhangi bir Euro ülkesinde meydana gelebilecek bir problem doğal olarak diğer Euro Bölgesi ekonomilerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, Yunanistan'da 2010 yılında ortaya çıkan borç krizi, hemen hemen tüm AB üye ülkelerini bir şekilde etkisi altına almış ve birliğin geleceği ile ilgili soru işaretlerini ortaya net bir şekilde çıkarmıştır (AB Bakanlığı, 2011: 3).

Tablo 1: AB, İtalya, Yunanistan ve İspanya Genel Hükümet Bütçe Açık/Fazla Oranları

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AB	-0.9	-2.4	-6.7	-6.4	-4.5	-4.3	-3.3	-3.0	-2.4
İtalya	-1.5	-2.7	-5.3	-4.2	-3.5	-2.9	-2.9	-3.0	-2.6
Yunanistan	-6.7	-10.2	-15.2	-11.2	-10.2	-8.8	-13.0	-3.6	-7.2
İspanya	2.0	-4.4	-11.0	-9.4	-9.6	-10.4	-6.9	-5.2	-5.1

Kaynak: Eurostat

Eurostat verilerine göre, Genel Hükümet bütçelerini incelediğimizde görüldüğü üzere, İspanya'nın 2007 yılındaki %2.0 oranındaki fazlası dışında tüm yıllarda tüm ülkeler bütçe açıkları vermişlerdir. AB genelinde de hükümet bütçelerinde 2007-2015 yıllarında açıklar söz konusudur. Ve bu durum bu ülkelerin krizi derinden hissetmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Genel hükümet bütçe açıkları açısından en sıkıntılı olduğu ülke olarak Yunanistan ve İspanya görülmektedir. Yunanistan'da 2007 yılında %-6.7 olan açıklar daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. 2008 yılında %-10.2 2009 yılında %-15.2 2010 yılında %-11.2 2011 yılında %-10.2 2012 yılında %-8.8 2013 yılında %-13.0 yükselen bütçe açığı 2014 yılında %-3.6 gerilerken 2015 yılında tekrar %-7.2'ye çıkmıştır. Yunanistan ekonomisinde kamu harcamalarının son yıllarda gereğinden fazla artması bu durumun en önemli faktörleri arasındadır. İspanya krizden önceki olumlu makro performansının göstergesi olarak genel yönetim bütçesinde de 2007 yılında %2.0 oranında fazla vermesine rağmen, krizin etkisi ile daha sonraki yıllarda ciddi açıklar vermeye başlamıştır. 2008 yılında %-4.4 2009 yılında %-11.0 2010 yılında -9.4 2011 yılında %-9.6 2012 yılında %-10.4 2013 yılında %-6.9 2014 yılında %-5.2 son olarak da 2015 yılında da %-5.1 oranın bütçe açığı vermiştir.

Tablo 2: AB, İtalya, Yunanistan ve İspanya Genel Devlet Brüt Borcu/ GSYİH Oranı (%)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AB	57.8	60.9	73.0	78.5	81.0	83.8	85.5	86.8	85.2
İtalya	99.8	102.6	112.5	115.4	116.5	123.3	129.0	132.5	132.7
Yunanistan	103.1	109.4	126.7	146.2	172.1	159.6	177.7	180.1	176.9
İspanya	35.5	39.4	52.7	60.1	69.5	85.4	93.7	99.3	99.2

Kaynak: Eurostat

AB ve çalışmamızın örnek ülkelerinin oluşturan İtalya, Yunanistan ve İspanya ekonomilerinde kamu borcunun, milli gelir içerisindeki payını Eurostat verilerine göre incelediğimizde özellikle İtalya ve Yunanistan ekonomilerinde çok ciddi rakamlar ortaya çıkmaktadır. Öncelikle AB genelindeki durumuna bakacak olursak kamu borcunun oranı sürekli artmıştır. 2007 yılında %57.8 2008 yılında %60,9 2009 yılında %73.0 2010 yılında %78.5 2011 yılında %81 2012 yılında %83.8 2013 yılında %85.5 2014 86.8 olan kamu borcunun milli gelir içerisindeki payı son olarak 2015 yılında %85.2 olarak gerçekleşmiştir. Krizin etkilerini azaltmaya yönelik yapılan harcamaların bu durumda payı önemlidir. Örnek ülkelerden İtalya da kamu borcunda önemli riskleri taşımaktadır demek yanlış bir ifade olmasa gerek. 2007 yılında milli gelirin %99.8'i seviyesinde olan kamu borcu, krizle birlikte daha da artmıştır. 2008 yılında %102.6 2009 yılında %112.5 2010 yılında %115.4 2011 yılında %116.5 2012 yılında %123.3 %129 2014 yılında %132.5 ve son olarak 2015 yılında %132.7 olan kamu borcunun oranı, İtalya ekonomisinde kamu kesiminde risklerin devam ettiğine önemli bir işarettir. Yunanistan'ın durumu İtalya'dan farksız değil hatta daha da olumsuz bir görünüme sahiptir. Son yıllarda kamu harcamalarından meydana gelen aşırı yükseliş neticesinde kamu borcu, milli gelir içerisinde çok ciddi rakamlara çıkmıştır. 2007 yılında %103.1 2008 yılında %109.4 olan genel devlet borcu, krizden sonra daha da yükselmiştir. 2009 yılında %126.7, 2010 yılında %146.2 2011 yılında %172.1 olan borç oranı, 2012 yılında %159.6 2013 yılında 177.7 2014 yılında 180.1 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise Yunanistan'da genel devlet borç stokunun, milli gelir içerisindeki payı %176.9 olmuştur.

İspanya ekonomisi bu konuda diğer ekonomilere göre daha olumlu görünüme sahiptir diyebiliriz fakat yine de bu borcun ekonomide artış eğiliminde olduğunu da görmemezlikten gelmemek gerekir. İhracatın ve iç tüketimin büyümenin ana unsurlarını oluşturduğu birçok Avrupa ülkesinde tarihi derecede şiddetli ekonomik daralmalar yaşanmış, ihracata yönelik sektörlerde üretim ciddi şekilde azalmış, konut ve inşaat sektöründe yaşanan problemlerin neticesinde yatırımlar durma noktasına gelmiş, yapılan ücret ayarlamaları ve artan iş kayıpları neticesinde vatandaşların harcanabilir gelir düzeylerinde önemli düşüşler yaşanmıştır. Bireylerin ve özel sektörün, AB'nin geleceğine dair olumsuz beklentileri, tasarrufları artırmış ve bu durum yatırımları baskı altına alarak ekonomilerin daha da küçülmesine sebebiyet vermiştir (AB Bakanlığı, 2010: 3).

Kriz ile ilgili literatürdeki yaygın görüş ise, krizin bu denli hızlı ve geniş bir çapta yayılmasında hazine ve bankacılık sektöründeki temel problemler yer almaktadır. Avrupalı ekonomist P.DeGrauwe, ABD’de ortaya çıkan finansal krizin, AB borç krizi olarak yayılmasının temel faktörlerini; Yunanistan, Finansal Piyasalar ve Euro Bölgesi’nin kurumsal yapısı olarak belirtmiştir (Ekonomik Yaklaşım, 2012: 107-132). P. DeGrauwe’ye göre; krizden daha çok etkilenen İtalya, Yunanistan ve İspanya gibi ekonomilerin ortak özellikleri olarak, cari açıkların artma eğiliminde olması, nominal birim işgücü maliyetleri ve ücret artışlarının yüksekliği ile özellikle İtalya ekonomisinde verimliliğin azalması, borç stoklarının yüksek oluşu, dış borçları çevirebilme güçlerinin azalması, bütçe açıklarında meydana gelen artışları göstermiştir. Avrupa Birliği’nde krizin etkileri ile ilgili olarak; döviz piyasalarında hareketlilik ve Euro’da meydana gelen değer kayıplarından bahsetmek mümkündür. FED’in ekonomiyi canlandırmaya yönelik piyasalara para enjekte etmesi, yatırımcılar açısından farklı varlıklara yönelme durumunu ortaya çıkarmış ve altın bu dönemde oldukça değerli duruma gelmiştir. Altın fiyatlarında %30 seviyelerinde gerçekleşen yukarı yönlü hareket, petrol fiyatlarında da artışlara yol açmıştır (TOBB, 2010: 4).

Avrupa Ekonomisi için 2012 yılı durgunlukla geçmiştir. Borç krizinin yaşandığı ekonomilerde sorunlar giderek etkisini artırırken, borçlarının oranı GSYİH’sinin yüzde 160 seviyelerine yükselen Yunanistan genellikle gündemi meşgul eden ülke konumundadır. Yunanistan’a yardımlar söz konusu olmuştur. Borçlar, tahvil takası uygulamaları ile azaltılmıştır. Yunanistan ile birlikte İspanya’da 2012 yılı içerisinde ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 2010 yılında İspanya’da konut sektöründe meydana gelen problemler, bu yıl içinde finansal piyasalara önemli ölçüde sirayet etmiştir. Avrupa Birliği, İspanya için 100 milyar Euro değerinde fonu uygulamaya koymuştur. İtalya’da ise Monti istifa ederken, bir daha ki seçimlere girmeyeceğini ancak uygulanması gereken reform programına öncülük edebileceğini ifade etmiştir. Güney Avrupa’da yaşanan bu sorunları, birliğin güçlü ekonomileri olan Almanya ve Fransa gibi ülkelerin de ticaretlerini olumsuz ölçüde etkilemiştir (Göksüzoğlu, 2012). 2012 yılının Mayıs ayı içerisinde Yunanistan’ın Euro’dan çıkarılmasına yönelik tartışmalar, Yunanistan’da yapılan seçimler, İspanya ve İtalya’nın piyasalardan borçlanma maliyetleri, yükselen faizler, artan kredi temerrüt takas spreadları (CDS) sonucu bankacılık sektöründe artan kaygılar ve İspanya’ya yönelik not indirimi Euro bölgesinde gündemin en önemli başlıkları durumundadır. Yunanistan’da seçimden

sonra piyasalara, kamu yükümlülüklerine dair kaygılar, son dönemlerde az da olsa olumlu bir görünümde olan ekonomik konjonktürü tekrardan olumsuz etkilemiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2012: 14). AB ülkelerindeki kamu maliyesinde yaşanan sorunlar henüz çözülememiş bunun yanında bütçe açıklarının kapatılması için uygulanan politikalar AB’de resesyonu daha da belirgin hale getirmiştir. (TCMB Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2012: 3).

Özetle, küresel ekonomik kriz sürecinde Euro Alanı ülkeleri ile kendi para birimlerini kullanan ülkeler arasında temel farklar krize giriş ve çıkışta kendini göstermiştir. Euro Alanı ülkeleri krizin başlangıcında ortak para politikasının kredibilitésinden kaynaklanan bir korumadan faydalanmışlardır. Bu sayede, döviz kurları ve faiz hadlerinde önemli dalgalanmalar yaşamamışlardır. Ancak krizden çıkışta Euro kullanmayan ve kendi para birimine sahip Avrupa ülkeleri para birimlerinin değer kaybetmesinden ve bağımsız para politikası kullanabilmenin avantajlarından yararlanarak daha hızlı toparlanmışlardır.

1.4.3. Yunanistan’ın Euro Bölgesinden Ayrılması

Yunanistan’ın Euro’dan çıkma ihtimali Buiter vasıtasıyla iktisat ve finans literatürüne “Grexit” terimini kazandırmıştır (Buiter, 2012). Yunanistan’ın Euro’dan ayrılması Euro Bölgesi için kötü bir senaryodur ve bu senaryonun temelinde Euro Bölgesi’nin dağılma ihtimali vardır. Bu alanın dağılmaması para alanında yer alan ülkeler arasındaki AB yönetimi tarafından makroekonomik farklılıkları gidererek önlemlerin alınmasına bağlıdır. (Evlimoğlu ve Bozdağlıoğlu, 2014: 286).

Krizin derinleşme ve ortaya çıkış süreci ele alındığında Yunanistan’ın Euro’dan çıkması sonucu çevre ülkelerin borçlanma dinamiğinin daha bozulacağı açıktır. Ortaya çıkan süreçte çevre ülkelerin de Euro’dan çıkma ihtimalinin ortaya çıkmasıyla tahvil piyasasında yeni bir şok dalgası muhtemeldir (Fitch, 2015). Bu şok dalgasından borçlanma dinamiği açısından orta ve uzun vadede sıkıntı yaşaması muhtemel olan İtalya ve İspanya’nın borçlanma dinamiğini devam ettirememesi sonucunu ortaya çıkabilir (Değerli ve Keleş, 2011: 3-4).

Borçlarını çeviremeyen Euro Bölgesi ülkeleri Euro’dan çıkıp para basma yolu ile borç ödemelerini gerçekleştirirlerse hiper enflasyon ile birlikte stagflasyon sorunu ortaya çıkacaktır. Bir diğer yönden tahvil piyasasında meydana gelen şok dalgaları faiz

kanalı ile hisse senedi piyasasına bulaşarak ciddi borsa kayıplarına yol açabilir. Bu borsa kayıpları sebebiyle kısa vadeli sermaye çıkışları yaşanması muhtemeldir. Yunanistan'ın Euro'dan çıkması Euro bölgesinin dağılmasına sebep olursa Euro bölgesi dışında ihracatı düşük olan merkez ülkelerinin tek para uygulamasının bitmesi ile birlik içerisindeki dış ticaret hacimlerinin de azalmasına neden olacaktır. Ancak şunu da göz ardı etmemek gerekir ki, merkez ülkelerinin Euro bölgesi dışına ihracatının düşük olmasında en önemli sebeplerden bir tanesi Euro'nun dolar karşısında aşırı değerli olmasıdır. Tek para uygulaması sonrasında Euro'nun aritmetik yapısından dolayı bilhassa merkez ülkeleri ulusal paralarının yine Euro'nun dolar karşısında şimdiki seviyelerde olacağı muhtemeldir. Bir başka kayda değer husus, AB mevzuatında Euro Bölgesinde yer alan bir ülkenin Euro'dan çıkıp AB üyeliğine devam ettirilebilmesine ilişkin bir düzenlemenin olmamasıdır. Bu nedenle Yunanistan'ın Euro Bölgesinden ayrılması sonrası AB üyeliğinin devam edebilmesi için AB mevzuatında bir ülkenin tek para uygulamasından ayrılmayı talep etmesi sonucu AB üyeliği durumuna ilişkin probleme çözüm getiren düzenlemelerin yapılması gerekecektir (Çenberci, 2014:36).

Yunanistan'da yapılan seçimler sonucu Syriza partisinin iktidara gelmesi AB'nin Yunanistan üzerinden borç krizi yönetim strateji ve politikaları açısından çok önemlidir. Çünkü Yunanistan'da bundan önceki hükümetlerin krizden çıkış politika ve stratejilerine ilişkin söylemleri yatırımcılar açısından daha kolay algılanabilir düzeyde süregelmiştir. Ancak, Syriza'nın iktidara geliş sürecindeki krizin çözümüne ilişkin söylemleri yatırımcılar tarafından yüksek riskli olarak değerlendirilmiştir. Çipras'ın seçim kampanyasının yürütüldüğü aylarda açıklanan seçim anketleri ile birlikte Syriza'nın iktidara gelme ihtimalinin kuvvetlenmesi üzerine Yunan tahvil faizlerinin de yükselmesine neden olmuştur. Çünkü tahvil yatırımcıları nezdinde Yunanistan'ın diğer iki partisi olan Pasok ve Yeni Demokrasi partisinin genel olarak ekonomiye ve krizin çözümüne ilişkin yaklaşımlarının piyasalar tarafından bilinirlik derecesi yüksektir. Ancak Syriza'nın krizin çözümüne ilişkin değerlendirmelerinin yanı sıra piyasalar tarafından yeterince tanınmaması Yunanistan ve AB'nin krizin çözümüne ilişkin yürütüleceği müzakerelerde beklentiler kanalının önemini bir kat daha arttırmıştır (Kamu-İş, 2015:50).

Syriza iktidara geldikten sonra Şubat ayı sonunda süresi dolacak paketle ilgili görüşmelere girişip dört aylık bir uzatma koparabilmiştir. Ancak bu girişim aynı zamanda Syriza yönetiminde daha radikal adımlar atmak ve Troyka'ya (Avrupa Merkez

Bankası-AMB, Avrupa Komisyonu ve IMF) karşı kararlı bir duruş sergilemek konusundaki çekimsizliği de göstermiştir.. Anlaşma ile Syriza hükümeti acil önlemler olarak benimsediği bazı uygulamalar için şans yakalarken, birikmiş borcun çevrimi ve ödenmesi için kullanılacak araçlar ve alınacak önlemler konusunda temel anlaşmazlıklar devam etmiştir. 2015 Şubat ayından itibaren devam eden Syriza – Troyka çekişmesinde Syriza giderek zemin kaybetmiştir. Bunda AMB'nın elindeki bütün olanakları Syriza hükümetini yıpratmak için kullanması da etkili olmuştur. Şubat ayında AMB Yunan bankalarının teminat olarak Yunan Bonolarını kullanmasına olanak sunan ayrıcalığı kaldırmıştır. Bir Avrupa borç konferansı toplamak için yeterli destek edinmeyen Syriza'dan yükselen şantaj suçlamalarını reddeden Mario Draghi ve AMB takip eden aylar boyunca Yunan bankalarına doğrudan destek sunmayarak Acil Likidite Destek programı ile bunların daha yüksek faizle Yunan Merkez Bankası'ndan borçlanmasını sağlamıştır ve bankaların ne kadar borçlanabileceği üst sınırla belirlenmiştir. Çipras'ın deyimiyle boyunlarındaki ilmeği tutan AMB karşısında borç ödemelerini askıya alma planı oluşturulmayan Syriza merkezi giderek kemer sıkma programlarına itirazını azaltmıştır, kamu gelirlerinin (özelleştirmeler, vergi düzenlemeleri vb. yoluyla) artırılması ve faiz dışı fazla verilmesi konusunda tavizler verilebileceğini belirtmiştir. Verilen tavizler Euro bölgesinde kalmak uğruna Syriza programının (Troykanın önerdiği düzlemde emek piyasası reformu, sosyal kesintiler ve devlet yapılandırması vb. aracılığıyla) tasfiyesine uzandığının kanıtıdır (Güngen, 2015).

22 Haziran'da Çipras'ın imzasıyla Troykaya iletilen teklif Syriza'nın kendisini iktidara getiren talepleri göz ardı ettiğinin ve görüşmelerin bu aşamasında resmen havlu attığının belgesi niteliğindedir. Taslak, kemer sıkma tedbirlerinin sürdürülmesini öngörmektedir. Bu anlamda Syriza müzakereler sürecinde ilan ettiği kırmızı çizgileri ihlal etmiştir. Özelleştirmeler, emek piyasası reformu ve emeklilik reformu gibi alanlarda seçim öncesi verilen sözler büyük ölçüde unutulmuştur. Taslakta savunma harcamalarının kısılması, kurumlar vergisinin küçük bir oranda artırılması lüks tüketimin vergilendirilmesi, yıllık geliri 30 bin Euro'nun üzerinde olanlardan "dayanışma" vergisi ve 500 bin Euro'dan fazla kar eden firmalardan %12 ek vergi alınması gibi önlemler içeriyor. Ancak buna rağmen yine yeni yaratılacak gelirlerin üçte ikisi KDV ve emeklilik reformu gibi emekçileri yakından ilgilendiren alanlardan gelecektir (Akçay, 2015).

Yunanistan Başbakanı Çıpras, ülkesinin kreditorleriyle anlaşarak borçlarını yeniden yapılandırmayı ve 35 milyar Euro tutarındaki ekonomik büyüme fonuyla orta vadeli finansman temin etmeyi başardığını söylemiştir. Çıpras “yük sosyal adalet temelinde paylaşılacak ve daha önce kriz döneminde bedel ödemeyenler bu sefer yükü üstlenecek” demiştir. Ancak, her ne kadar Çıpras “yük paylaşılacak” vurgusu yapsa da kemer sıkma politikalarının reddedileceği vaadi ile iktidara gelen Syriza, yaptığı anlaşma ile geri adım atmıştır. Üç yıl süreli 82-86 milyar Euro’luk üçüncü kurtarma paketi karşılığında Atina’nın kabul ettiği koşullardan öne çıkanlar şöyledir: a-) KDV artırımını dahil vergi düzenlemeleri, çalışma piyasası reformu ve emeklilik reformu gerçekleşecektir. Yunanistan otomatik bütçe kesintilerini öngören mali kurala geçecek ve istatistik kurumunun bağımsızlığı güçlendirilecektir. b-) IMF Yunanistan’ı yakından denetlemeye devam edecek, IMF ile anlaşma vadesi dolduğunda yenilenecektir. Aksi halde Atina’nın AB destekli mali programı askıya alınacaktır. c-) IMF ile birlikte diğer Troyka kurumları AB Komisyonu Avrupa Merkez Bankası heyetleri Atina’ya dönecek ve Yunan kurumlarını denetleyecektir. Yunanistan mali konularda tek başına hareket edemeyecektir. d-) Kamunun en değerli aktiflerinin transfer edilmesiyle Atina’da 50 milyar Euro’luk bir özelleştirme fonu oluşturulacaktır. Özelleştirmeler Troyka kurumlarının denetiminde yapılacak, elde edilen gelirin yarısı bankalara sermaye takviyesinde bir çeyreği borç geri ödemesinde ve kalan çeyreği yatırımlarda kullanılacaktır. e-)Kamu çalışanları azaltılacak, bankacılık sektörü yeniden yapılandırılacak, elektrik iletim hatları operatörleri özelleştirilecek, eczaneler, süt üreticileri ve fırınlar başta olmak üzere birçok sektörle ilgili yeni düzenlemeler yapılacaktır. F-) Yunanistan tüm bu şartları karşılarsa bile borçlarını kısmen bile sildiremeyecek ikili kredileri kırpamayacaktır. Belirli şartları karşılanması halinde borç vadelerinin uzaması ve faiz oranlarında indirim söz konusu olabilecektir (Cumhuriyet, 2015).

Yunanistan bir dizi birbirini izleyen hatalar sonucu Dünyu Umumiye türü bir borç ödeme alacak tahsil yöntemini kabul ve mahkum edilmiştir. Hatalar zinciri, Yunanistan’ın Avrupa Para Birliğinin 3. Aşaması olan tek para Euro’ya geçiş için belirlenen koşulları yerine getirdiğinin kabulüyle başlamıştır. Euro’ya geçiş, Euro’ya geçiş başvurusunun onayı için belirli ölçütler kriterler konulmuştur. Bir ülkenin euro bölgesiyle yüksek düzeyde sürdürülebilir ekonomik uyum, uzlaşa sağlayabilmesi için fiyat istikrarı, sağlıklı mali denge, döviz kuru istikrarı, düşük faiz, özellikle uzun vadeli

faiz oranı kriterlerini yerine getirmesi gerekir. Yunanistan'ın bu kriterleri ne ölçüde, hangi süre ile yerine getirdiği, sürdürülebilir olup olmadığı yeterince incelenmeden, ülke AB'nin Euro bölgesine girmiş, kabul edilmiştir. Euro bölgesini genişletme çabası bu tür eksikliklerin başlangıçta görmezden gelinmesine yol açmıştır. Yunanistan, Euro bölgesine girişin sağladığı finansman olanaklarından, finansman kolaylıklarından yararlanarak diğer üye ülkelerin finansman kurumlarından aynı derecede borçlanmış, aşırı borçlanmanın ayırına da geç varmıştır. Sonuç olarak yapılan hataların bedeli ödenmektedir. Ekonomide sürekli borçlanarak, üretmeden, tasarruf etmeden yaşam düzeyini yükseltmek olanaklı değildir (Akgüç, 2015). Yunan ekonomisinin bu içine düştüğü durumdan nasıl çıkacağı ve çıkarken de nelerden feragat edeceğini zaman gösterecektir. Ancak unutulmaması gereken Yunan ekonomisinin içine düştüğü bu durumdan benzer durumda olan ülkelerin ders çıkarması gerektiğidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’NİN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE UYUMU

2.1. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri’nin Başlangıcı

Türkiye, AB'ye üyelik (o zaman ki Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik) başvurusunun yapılması 1959 yılında olmuş ve yapılan başvurunun değerlendirilme süreci 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Değerlendirme sürecinde, 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'nın düzenlemelerine paralel olarak Ortak Pazar (OP) hedefine uygun hedefler belirlenmiştir. Türkiye'nin başvurusuna izin veren düzenlemenin son haliyle Avrupa Birliği Antlaşması'nın (ABA) 49. maddesinde yer almakta olduğu görülmekte ve bu maddeye uygun yapıldığı görülmektedir. Bu madde uyarınca: “2. maddede belirtilen değerlere saygı gösteren ve bu değerleri desteklemeyi taahhüt eden her Avrupa devleti, Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabilir. Bu başvuru Avrupa Parlamentosu'na ve ulusal parlamentolara bildirilir. Başvuruda bulunan devlet, başvurusunu, Komisyon'a danıştıktan ve üye tam sayısının çoğunluğuyla karar verecek olan Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra oybirliğiyle hareket edecek olan Konsey'e yapar. Avrupa Birliği Zirvesi tarafından kararlaştırılan yeterlilik kriterleri dikkate alınır. Katılımın şartları ve bu katılımın Birliğin üzerine kurulduğu Antlaşmalar'da yapılmasını gerektirdiği uyarlamalar, üye devletlerle başvuran devlet arasında yapılacak bir anlaşma ile belirlenir. Bu anlaşma, kendi anayasal kurallarına uygun olarak onaylanmak üzere bütün âkit devletlere sunulur”. Bu madde hükmü ışığında katılımın koşulları usule ve esasa ilişkin olarak iki farklı temelde ele alınabilir. Buna göre usule ilişkin koşullar şunlardır: a - Başvurunun AB Konseyi'ne yapılması; b- Başvurunun Avrupa Parlamentosu'na ve ulusal parlamentolara bildirilmesi; c- Konsey'in kararını vermeden önce, Komisyon'a danışmak ve üye tam sayısının çoğunluğuyla karar verecek olan Parlamento'nun muvafakatini almak zorunda olması; d- Konsey'in, başvurunun akıbetine ilişkin kararını oybirliğiyle alması; e- Katılım Antlaşması'nın kendi anayasal kurallarına uygun olarak onaylanmak üzere bütün âkit

devletlere sunulması. Maddede düzenlenen esasa ilişkin koşulları ise şu şekilde saymak mümkündür: a- AB Antlaşması'nın 2. maddesinde düzenlenen Birliğin dayandığı temel değerlere saygı gösterilmesi ve bu değerleri desteklemenin taahhüt edilmesi; b- Başvurunun incelenmesinde Avrupa Birliği Zirvesi tarafından kararlaştırılan yeterlilik kriterlerinin dikkate alınması; c- Katılımın şartlarını ve bu katılımın Birliğin üzerine kurulduğu Antlaşmalar'da yapılmasını gerektiren uyarlamaları içeren ve üye devletlerle başvuran devlet arasında yapılacak katılım antlaşmasının imzalanmasıdır (Baykal, 2013: 4).

Modern Cumhuriyetin kurulmasından bu yana yüzünü Batı'ya çevirmiş olan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında hızla gelişmekte olan uluslar arası örgütlenme çabaları içinde yer almıştır. Türkiye, 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında ise Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü'ne (NATO) katılmıştır. Bu doğrultuda, 31 Temmuz 1959 tarihinde Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yapmış olduğu başvuruyu kabul ederek üyelik başvuruları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık antlaşması imzalanmasını önermiştir. Günümüzde bölgesel güç merkezi olan Türkiye'nin AB'ye girmesi durumunda, küresel güç merkezi olma yönünde önemli bir aşama kaydedeceği, süper bir güce dönüşen AB'nin etkin bir üyesi olarak küreselleşen dünya rekabet ortamında yeni dünya düzeninin şekillenmesinde etkili olacağı, dolayısıyla AB üyeliğinin Türkiye'nin güvenlik, refah ve zenginliğine sürdürülebilirlik kazandıracaktır (Ergün, 2010: 27).

2.1.1. Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi

12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'nın 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye AB ortaklık ilişkisi başlamıştır. Ankara Antlaşması, Türkiye'nin üyeliği hedefine yönelik olarak "hazırlık dönemi", "geçiş dönemi" ve "son dönem" olmak üzere üç devreden oluşan bir entegrasyon modeli öngörmüştür. İlk dönem: Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Taraflar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik "Hazırlık Dönemi" olarak belirlenen bu dönemde, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Buna karşılık, Topluluk, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren katma protokol çerçevesinde 1971 yılından itibaren, tek taraflı olarak, bazı petrol ve tekstil

ürünleri dışında Türkiye'nin ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Katma protokolün yürürlüğe girmesiyle, hazırlık dönemi sona ermiş ve "geçiş dönemi"ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Bu dönemde, taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür. Türkiye, geçiş döneminde, AB'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrüklerini 12-22 yıllık listeler dahilinde kademeli olarak azaltmayı sıfırlamayı ve Topluluğun ortak Gümrük Tarifesi' ne (OGT) uyum sağlamayı üstlenmiştir. Türkiye AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir gelişim sergilemiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alınmıştır (İKV, 2012).

1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren Türkiye'nin ithal ikameci politikaları hızla terk etmesi ile beraber, Türkiye'nin dışa açılma süreci başlamıştır. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren dondurulmuş bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması süreci başlamıştır. Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Antlaşması'nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989'da açıklamış ve kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ortaklık Antlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.

Bu öneri Türkiye tarafından da olumlu değerlendirilmiş ve Gümrük Birliği'nin Katma Protokol'de öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonunda 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar uyarınca Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece, Türkiye-AB Ortaklık İlişkisinin "Son Dönem"ine geçilmiştir. Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin en önemli aşamalarından biridir ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine ayrı bir boyut kazandırmıştır (ABGS, 2015).

Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'dir. Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin "aday ülke statüsünün" açıklanması, AB'ye tam üye olma yolundaki umutlarının yeniden yeşermesine neden olmuştur. Helsinki Zirvesi'nde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. (Aykaç ve Parlak, 2002: 93). Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik program ve takvimimizi içeren Ulusal Program, 19 Mart 2001 tarihinde Hükümetimiz tarafından onaylanarak Avrupa Komisyonu'na 26 Mart 2001 tarihinde tevdi edilmiştir (ABGS, 2015).

6 Ekim 2004 tarihinde AB Komisyonu, Türkiye'nin Kopenhag kriterleri yönünde kaydettiği aşamaları ve mevcut eksikliklerin dile getirildiği İlerleme Raporu'nu açıklamıştır. Açıklanan ilerleme raporunun ardından 17 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde alınan kararlar sonucunda, 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında tam üyelik müzakerelerinin başlamasına karar verilmiştir. Türkiye ile birlik arasında ilişkilerin bir yol haritası hazırlanmıştır. Hazırlanan müktesebat 35 başlıktan meydana gelmektedir (İlerleme Raporu, 2004: 1).

Müzakere Çerçeve Belgesi'nin, Hazırlanması sırasında Avusturya, Türkiye'nin tam üyelik koşullarının gerçekleştiremediği takdirde, "imtiyazlı ortaklık" önerilmesini ilişkin bir ibarenin antlaşmaya eklenmesini talep etmiştir (Aksu, 2007: 2). Türkiye "imtiyazlı ortaklık" önerisinin reddetmiş ve AB'ye tam üyelik dışında herhangi bir alternatifi kabul etmeyeceğini beyan etmiştir. Türkiye'nin bu tutumu karşısında "imtiyazlı ortaklık" ibaresi sözleşmeye eklenmemiştir. Zorlu bir süreç olan Müzakere Çerçeve Belgesi'nin imzalanması sonunda gerçekleşmiştir. Ancak imzalanan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde, Türkiye'nin aleyhine olan bazı maddeler mevcuttur. Avrupa Birliği'nin, hazmetme kapasitesi olması durumunda, Türkiye'nin tam üyeliği gerçekleşebilecektir. Bu nedenden ötürü müzakerenin ucu açık olduğu ve sonucunun önceden garanti edilemeyeceği şartları Müzakere Çerçeve Belgesi'nde yer almıştır.

29 Temmuz 2005 tarihinde AB tarafından yayınlanmış olan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde temel noktalar şunlardır: a-) Müzakerelerin amacı Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasıdır. Ancak müzakerelerin ucu açıktır. Bu nedenden dolayı Türkiye'nin, AB tam üyeliği kesin değildir. b-) AB her fasıl da uzun geçiş dönemleri ve özel

düzenlemeler getirebilir. c-) Türkiye'nin üyeliği ciddi mali sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenden ötürü AB'nin yeni mali çerçevesinin oluşturacağı 2014 tarihinden sonra tamamlanabilecektir. d-) AB kurucu değerlerinden olan demokrasi, hukukunu üstünlüğü, insan haklarına saygı ve temel özgürlüklerin devamlı bir suretle çiğnenmesi durumunda AB, müzakereleri askıya alma hakkına sahiptir. (ABGS, 2007: 27-29).

Müzakere sürelerinin bir standardı bulunmamaktadır. Avusturya, İsveç ve Finlandiya ile müzakereler on üç ayda tamamlanmıştır. Ancak İspanya ve Portekiz'in müzakere süreleri yedi yılda tamamlanabilmiştir. Bu süreç Türkiye için hala belli değildir. Katılım sürecimizde bugüne dek 35 fasıldan sadece 15 fasıl (Sermayenin Serbest Dolaşımı, Şirketler Hukuku, Fikri Mülkiyet Hukuku, Bilgi Toplumu ve Medya, Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı, Vergilendirme, İstatistik, İşletme ve Sanayi Politikası, Trans-Avrupa Ağları, Bilim ve Araştırma, Çevre, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması, Mali Kontrol, Bölgesel Politika, Ekonomik ve Parasal Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu) müzakerelere açılmış olup, bunlardan biri geçici olarak kapatılmıştır (Bilim ve Araştırma) (ABGS. 2015: 2-6).

Türkiye'nin müzakere süreci 2006'dan başlayarak yavaşlamıştır. AB Konseyi'nin Aralık 2006'da aldığı karara göre, ülkemizin Ankara Antlaşması'na Ek Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini GKRY'ne uygulamadığı gerekçesiyle, sekiz fasılda müzakereler açılmamakta (Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Ulaştırma Politikası, Gümrük Birliği, Dış İlişkiler) ve diğer fasıllar da geçici olarak kapatılmamaktadır. (Yenigün ve Efegil, 2010: 27-28).

Diğer taraftan, Fransa 4 fasılın (Tarım ve Kırsal Kalkınma, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, Mali ve Bütçesel Hükümler, Kurumlar) müzakereye açılmasına, bu fasılların tam üyelikle doğrudan ilgili olması gerekçesiyle izin vermeyeceğini (Fransa'nın bloke ettiği Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı, aynı zamanda Ek Protokol nedeniyle bloke edilen sekiz fasıldan biridir) açıklamıştır. Aralık 2009'da yapılan AB Konseyi toplantısı sonrasında ise GKRY yaptığı tek taraflı bir açıklamayla 6 fasılın (İşçilerin Serbest Dolaşımı, Eğitim ve Kültür, Enerji, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik, Yargı ve Temel Haklar, Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları) açılmasını engelleyeceğini beyan etmiştir. Avrupa Birliği'nin, Türkiye ilerleme ajandalarında Kıbrıs sorununun en kısa sürede çözüme ulaştırılması istenmektedir. AB, Türkiye'nin imzalamış olduğu Ankara Antlaşması'na istinaden, Ek Protokolün tüm üye devletlere

ayırmsız bir biçimde uygulanmasını istemektedir. İlerleme raporları incelendiğinde Türkiye'nin GKRY ile ilişkilerinin normalleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmekte ve ilişkilerini normalleşmediği takdirde, bloke edilmiş fasılların açılmayacağını dile getirmektedir (İKV, 2014: 101-103).

Türkiye, AB üyelik sürecinde 10'uncu yılı geride bırakmaya hazırlanırken, Türkiye'nin AB ile katılım müzakerelerinin tıkanma noktasına geldiği gözle görünür bir gerçektir. Birçoğu bugün AB üyesi olan, zamanında AB aday ülkelerinin AB yolculuğu ile kıyaslandığında, adaylık başvurusu ile katılım müzakereleri sürecine başlama kararının verilmesi arasında geçen sürecin en uzun olduğu aday ülke Türkiye'dir. Ayrıca 2005 yılında Türkiye ile beraber katılım müzakerelerine başlayan Hırvatistan 1 Temmuz 2013 itibarıyla AB'ye katılırken, Türkiye ile halihazırda sadece 15 fasıl müzakereye açılabilmiş; bunlardan yalnızca bir tanesi geçici olarak kapatılabilmektedir. Ayrıca 2006 yılında AB Konseyi'nin aldığı bir kararla müzakerelerde sekiz fasılın açılması ve tüm fasılların geçici olarak kapatılması engellenmiştir. Bir yandan AB ve Türkiye'nin gündemini meşgul eden iç ve dış dinamiklerin varlığı, diğer yandan da başta Fransa ve GKRY olmak üzere Üye Devletlerin teknik müzakere sürecini engellemeye yönelik tutumlar sergilemeleri sonucunda, Türkiye'nin katılım müzakere süreci öngörülenden çok daha uzamış durumdadır (ABGS, 2015: 2-6).

Türkiye'nin Birlik ile yoğun ticari ve ekonomik ilişkileri bulunmaktadır. Dış ticaret hacmimizin yaklaşık yüzde 42'si AB üyesi ülkeler ile gerçekleşmektedir. 2011 yılında Türkiye 772,298 milyar dolar GSYH'sı ile 30 OECD ülkesi arasında 16. büyük ekonomi haline gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre ekonomi 2014 yılında % 2,9 oranında büyümüş ve kişi başına gelir 10 bin 822 dolar olmuştur. Türkiye ekonomisi 2015 yılı mali verileri ışığında değerlendirildiğinde 1999 yılında AB ve EPB alanı ortalamasının çok üzerinde bir enflasyon düzeyine (% 64.9) sahipken, enflasyon hızını düşürmede gösterdiği başarıya rağmen 2015 yıl sonu itibarıyla AB (% 0) ve EPB (%0) alanı ortalamasının çok üzerinde bir enflasyon düzeyine sahiptir (%8.81). Türkiye enflasyon oranında önemli düşüşler yaşamış olmasına rağmen, hala AB ortalamasından yüksek düzeydedir. Türkiye'nin AB'ye katılım sürecini kısaltabilmesi için enflasyon hızını düşürmesi gerekmektedir. Faiz kriteri açısından da enflasyon kriterine benzer durum sergileyen Türkiye, 1999 yılında % 86.1 gibi çok yüksek faiz oranına sahipken, 2015 yılı sonunda faiz oranı % 10.71'e düşmüştür. Ancak Türkiye'de uzun vadeli nominal faiz oranı hâlâ AB (% 1.44) ve EPB alanı ortalamasının (% 1.22) çok

üzerindedir. Döviz kurları göstergesinde de Türkiye’de belli dönemlerde döviz kurlarında aşırı dalgalanmaların olduğu bilinen bir gerçektir. İç borçlanma politikasının faiz oranlarını artırıcı etkisi sonucu kısa vadeli sermaye girişleri TL’nin sürekli değer kazanmasına ve yıllar itibariyle büyük oranlarda dalgalanmasına neden olmuştur. Türkiye, henüz AB üyesi olmadığı için ulusal parası Euro karşısında bir merkez kura sahip değildir. AB’de toplam kamu borçları/GSYİH oranı olarak %60 sınır belirlenmiştir. Türkiye açısından bu 2001’de % 104.4 iken 2015 yılı sonu itibariyle % 32.9’e düşmüştür. Bu değer AB’de % 85.2 ve EPB’de % 90.7’dir. AB ülkelerinde kamu kesimi genel dengesi/GSYİH oranı için % 3.0’lık sınır belirlenmiştir. Bu kriter Türkiye’de 2002’de çift haneli iken 2015 yılı sonu itibariyle AB’de %-2.4 ve EPB’de %-2.1 ortalaması ile mukayese edildiğinde %-1,2’lik bütçe açığıyla AB ve EPB ortalamasının oldukça altındadır. Türkiye’nin geçmişten bu yana gösterdiği performans iyi durumdadır. Her ne kadar Türkiye Kamu borç stoğu ve bütçe açığı kriterlerinde Maastricht Kriterleri’nin altında bir değere sahip olsa da üyelik için faiz ve enflasyon oranlarını aşağıya çekecek politikalar üretip bunları uygulamaya koymalıdır. Aksi takdirde AB üyeliği imkansız gözükmektedir.

2.2. Türkiye’nin Maastricht Kriterlerine Göre Mevcut Durumu:

Fasıl 17 Ekonomik ve Parasal Politika

14 Aralık 2015 tarihinde Ekonomik ve Parasal Politika Faslı’nın açılması ile bugüne dek 15 fasıl açılmıştır. Ekonomik ve parasal politika alanında koordinasyonun çerçevesini Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) oluşturmaktadır. EPB kapsamında, Üye devletlerin ekonomi politikalarında eşgüdüm sağlamaları ve İstikrar ve Büyüme Pakti’nin mali gözetim koşullarına tabi olmaları beklenmektedir. Yeni üye olacak devletlerin, Antlaşmalarda geçen kriterlere (Maastricht Kriterleri) uyum sağlamak suretiyle Birliğe katılım ertesinde Euro’yu para birimleri olarak kabul etmeleri beklenmektedir. Fasla ilişkin açılış kriteri belirlenmemiştir. Fransa’nın bu Faslın doğrudan tam üyelikle bağlantısı olmasını ileri sürmesi üzerine, bu Fasla ilişkin Pozisyon Belgemiz ele alınmamış ve AB tarafından Ortak Tutum Belgesi hazırlanmamıştır. Son dönemde Fransa’nın tutum değiştirmesi üzerine Faslın müzakerelere açılması için çalışmalara hız verilmiştir. 13 Mart 2015 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen 4 No’lu Alt Komite toplantısında Fasıl kapsamındaki

mevzuat gözden geçirilmiş ve Fasla ilişkin Müzakere Pozisyon Belgemiz güncellenerek 20 Mart 2015 tarihinde Komisyon'a iletilmiş, akabinde 30 Kasım 2015 tarihinde AB'nin Fasla ilişkin Ortak Tutum Belgesi tarafımıza iletilmiştir. Fasıl, 14 Aralık 2015 tarihinde yapılan Hükümetlerarası Konferans ile müzakerelere açılmış, 2 adet teknik kapanış kriteri belirlenmiştir: 1. Türkiye yasal çerçevesini Merkez Bankası'nın tam bağımsızlığını, kamu sektörünün merkez bankaları tarafından finansmanının yasaklanmasını, kamu kesiminin finansal kurumlara imtiyazlı erişiminin önlenmesini ve Merkez Bankası'nın Avrupa Merkez Bankları Sistemine (AMBS) tam entegre olmasını, Merkez Bankası hedeflerinin AMBS hedefleri ile uyumlu olmasını da içerecek şekilde sağlayarak uyumlaştırmalıdır. 2. Türkiye yasal çerçevesini 2011/85/AB sayılı Konsey Direktifinde yer alan ulusal bütçe çerçeveleri için gereklilikler ile uyumlaştırmalıdır. Genel olarak, ekonomik ve parasal politika alanında Türkiye'nin AB müktesebatına uyumu ileri düzeydedir. Türkiye, bu Fasıl kapsamındaki mevzuatı uygulayabilecek ve mevzuattan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirebilecek organizasyonel alt yapıya, insan kaynaklarına ve kurumsal çerçeveye sahiptir. Katılım öncesi ekonomi politikalarının koordinasyonu çerçevesinde, Türkiye 2001 yılından bu yana her yıl düzenli olarak Katılım Öncesi Ekonomik Program ve Mali Bildirim tabloları hazırlayarak Komisyona sunmaktadır. 2015 yılından itibaren Katılım Öncesi Ekonomik Program yerine Ekonomik Reform Programı hazırlanmaya başlamıştır.

Halihazırdaki yüksek uyum düzeyimiz göz önünde bulundurulduğunda, müzakerelerin tatmin edici bir hızla ilerleyeceği düşünülmektedir. Bu süreçte yapılması gerekenler: 1. Merkez Bankasının mali ve kişisel bağımsızlığına dair ilave uygulamalar için gerekli ek değişikliklerin yapılması gerekmektedir. 2. Kamu sektörünün finansal kuruluşlara imtiyazlı erişim yasağına ilişkin hukuki uyumsuzluklar giderilmelidir. 3. Türkiye'nin Üye Devletlerin bütçe çerçeveleri için yükümlülüklerle ilişkin 2011/85/EU sayılı Konsey Direktifine uyum sağlaması gerekmektedir. Üyelikten sonra, 1. Euro Bölgesi'ne dahil olabilmek için Maastricht Kriterlerine uyum yolunda çaba gösterilmelidir. 2. Topluluk kuralları çerçevesinde ekonomi politikalarının koordinasyonu ve AMBS ile İstikrar ve Büyüme Paketi kurallarına uyum sağlanmalıdır.

Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) ve Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın (ABİHA), para birimi euro olan üye devletlere yönelik hükümleri içeren 136. maddesinde: 1. Konsey, ekonomik ve parasal birliğin düzgün işleyişini temin

etmek üzere ve Antlaşmalar'ın ilgili hükümlerine uygun olarak, 126. maddenin 14. Paragrafında öngörülen usul hariç, 121 ve 126. maddelerde öngörülenler arasından ilgili usul uyarınca, aşağıdaki amaçlarla, para birimi avro olan üye devletlere yönelik tedbirler kabul eder: 2. Söz konusu üye devletlerin bütçe disiplininin koordine edilmesini ve izlenmesini güçlendirmek, 3. Birliğin tamamına yönelik olarak kabul edilen ekonomi politikasına ilişkin yönlendirici ilkelere uygun olmalarını ve izlemeye tabi tutulmalarını sağlamak koşuluyla, ekonomi politikası konusunda, söz konusu üye devletler için yönlendirici ilkeler belirleme 2. 1. paragrafta öngörülen tedbirler için, oylamaya sadece para birimi avro olan üye devletleri temsil eden Konsey üyeleri katılır. Söz konusu üyelerin nitelikli çoğunluğu, 238. maddenin 3. paragrafının (a) bendine göre belirlenir. Para birimi avro olan üye devletlerin bakanları arasındaki toplantılara ilişkin kurallar, Avro Grubu'na Dair Protokol'de belirlenmiştir (madde 137).

1. Konsey, avronun uluslararası para sistemindeki yerini güvence altına almak amacıyla, Komisyon'un önerisi üzerine, ekonomik ve parasal birlik bakımından özel önem taşıyan konulara ilişkin olarak, yetkili uluslararası finansal kuruluşlarda ve konferanslarda benimsenecek ortak tutumları belirleyen bir karar kabul eder. Konsey, Avrupa Merkez Bankası'na danıştıktan sonra hareket eder. 2. Konsey, Komisyon'un önerisi üzerine, uluslararası finansal kuruluşlarda ve konferanslarda, temsilde birliğin sağlanması amacıyla uygun tedbirler kabul edebilir. Konsey, Avrupa Merkez Bankası'na danıştıktan sonra hareket eder. 3. 1 ve 2. paragraflarda belirtilen tedbirler için, sadece para birimi avro olan üye devletleri temsil eden Konsey üyeleri oylamaya katılır (madde 138). Söz konusu üyelerin nitelikli çoğunluğu, 238. maddenin 3. paragrafının (a) bendine göre belirlenir.

ABİHA'nın 140. Maddesinde: 1. Komisyon ve Avrupa Merkez Bankası, en az iki yılda bir veya derogasyonu bulunan bir üye devletin talebi üzerine, derogasyonu bulunan üye devletler tarafından ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesiyle ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kaydedilen ilerleme hakkında Konsey'e rapor verir. Bu raporlarda, ulusal merkez bankalarının statüleri de dahil, bu üye devletlerden her birinin ulusal mevzuatının 130 ve 131. maddelere ve AMBS ve AMB Statüsü'ne uygun olup olmadığı incelenir. Raporlarda ayrıca, aşağıdaki kriterlerin her bir üye devlet tarafından ne ölçüde yerine getirildiği göz önünde tutularak, yüksek düzeyde sürdürülebilir bir yakınsamanın gerçekleşip gerçekleşmediği incelenir: 2. Yüksek düzeyde bir fiyat istikrarının gerçekleştirilmesi; bu, fiyat istikrarı açısından en iyi

performansı gösteren üç üye devletin enflasyon oranına olabildiğince yakın bir enflasyon oranı ile kendini gösterecektir, a-) Kamu maliyesinin sürdürülebilirliği; bu, 126. maddenin 6. paragrafı uyarınca belirlenen, aşırı bir kamu açığının bulunmadığı bir bütçe ile kendini gösterecektir, b-) En az iki yıl süreyle avro karşısında kendi parasının değerini düşürmeyerek, Avrupa Para Sistemi döviz kuru mekanizması ile öngörülen normal dalgalanma marjına uyma, c-) Derogasyonu bulunan üye devlet tarafından ulaşılan yakınsamanın sürekliliği ve bu üye devletin, uzun vadeli faiz hadlerine yansiyacak şekilde döviz kuru mekanizmasına katılımı. Bu paragrafta belirtilen dört kriter ve bunlara uyulması gereken ilgili dönemler, Antlaşmalara ekli bir Protokol'de yer alır. Komisyon'un ve Avrupa Merkez Bankası'nın raporlarında ayrıca, piyasaların bütünleşmesine ilişkin sonuçlar, cari ödemeler dengesindeki durum ve gelişme, birim işgücü maliyetleri ve diğer fiyat göstergelerindeki gelişme dikkate alınır. 2. Konsey, Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan ve Avrupa Birliği Zirvesi'ndeki görüşmelerden sonra, Komisyon'un önerisi üzerine, derogasyonu bulunan üye devletlerden hangilerinin 1. paragrafta belirtilen kriterler temelinde gerekli koşulları yerine getirdiğine karar verir ve ilgili üye devletlerin derogasyonlarını kaldırır. Konsey, para birimi avro olan üye devletleri temsil eden üyelerinin nitelikli çoğunlukla vereceği tavsiye üzerine hareket eder. Bu üyeler, Konsey'in Komisyon'un önerisini aldığı tarihten itibaren altı ay içinde hareket ederler. Söz konusu üyelerin bu paragrafın ikinci alt paragrafında belirtilen nitelikli çoğunluğu, 238. maddenin 3. paragrafının (a) bendine göre belirlenir. 3. Konsey, 2. paragrafta belirtilen usul uyarınca bir derogasyonun kaldırılmasına karar verirse, Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Merkez Bankası'na danıştıktan sonra, para birimi avro olan üye devletlerin ve ilgili üye devletin oybirliğiyle hareket ederek, avronun ilgili üye devletin parasının yerine hangi kur bazında geçeceğini değiştiremez biçimde tespit eder ve avronun ilgili üye devlette geçerli tek para birimi olarak tedavüle konması için gerekli diğer tedbirleri alır.

ABİHA'nın 141. Maddesinde: 1. Derogasyonu bulunan üye devletler varsa ve var olmaya devam ettikleri müddetçe, bu Antlaşmanın 129. maddesinin 1. paragrafına hâlel gelmeksizin, AMBS ve AMB Statüsü'nün 44. maddesinde belirlenen Avrupa Merkez Bankası Genel Kurulu, Avrupa Merkez Bankası'nın üçüncü karar organı olarak oluşturulur. 2. Derogasyonu bulunan üye devletler varsa ve var olmaya devam ettikleri müddetçe, Avrupa Merkez Bankası bu üye devletlerle ilgili olarak: a-) ulusal merkez bankaları arasındaki işbirliğini güçlendirir, b-) fiyat istikrarını sağlamak amacıyla, üye

devletlerin para politikalarının koordinasyonunu güçlendirir, c-) döviz kuru mekanizmasının işleyişini denetler, d-) ulusal merkez bankalarının yetki alanına giren ve finansal kuruluşlar ile piyasaların istikrarını etkileyen meseleler konusunda istişarelerde bulunur, e-) sonradan Avrupa Para Enstitüsü tarafından üstlenilen Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'nun eski görevlerini yürütür

Antlaşmanın 142. Maddesinde: Derogasyonu bulunan her üye devlet, kendi kur politikasını ortak çıkar meselesi olarak kabul eder. Bu doğrultuda üye devletler, döviz kuru mekanizması çerçevesindeki işbirliğinden edinilen deneyimleri dikkate alırlar.

143. Maddesinde: 1. Derogasyonu bulunan bir üye devletin, ödemeler dengesi bakımından, ödemeler dengesindeki genel dengesizlikten ya da elinde bulundurduğu döviz cinsinden kaynaklanan güçlükler içinde bulunması veya böyle bir tehlike ile karşı karşıya olması ve bu güçlüklerin özellikle iç pazarın işleyişini veya ortak ticaret politikasının uygulanmasını riske atma ihtimali bulunması halinde, Komisyon, bu devletin durumunu ve bu devletin mevcut bütün imkanlarını kullanmak suretiyle Antlaşmalar'ın hükümlerine uygun olarak aldığı veya alabileceği tedbirleri ivedilikle inceler. Komisyon, ilgili üye devletin almasını tavsiye edeceği tedbirleri belirtir. Derogasyonu bulunan bir üye devlet tarafından alınan tedbirler ile Komisyon'un önerdiği tedbirlerin, ortaya çıkmış veya çıkma tehlikesi bulunan güçlüklerin üstesinden gelmek için yeterli olmadığı anlaşılırsa, Komisyon, Ekonomik ve Mali Komite'ye danıştıktan sonra, yardımda bulunulmasını ve bunun için uygun yöntemleri Konsey'e tavsiye eder. Komisyon, Konsey'i durum ve gelişmeler hakkında düzenli olarak bilgilendirir. Konsey böyle bir yardımın yapılmasına karar verir; bu yardım koşullarını ve ayrıntılarını belirleyen direktifler veya kararlar kabul eder. Bu yardım özellikle aşağıdaki şekillerde gerçekleştirilebilir. Bunlar; a-) Derogasyonu bulunan üye devletlerin diğer uluslararası örgütler nezdinde başvurabilecekleri uyumlu bir eylem, b-) Derogasyonu bulunan güç durumdaki üye devletin, üçüncü ülkelere karşı miktar kısıtlamalarını sürdürmesi veya kısıtlama getirmesi halinde ticaret sapmasından kaçınmak için gerekli tedbirler, c-) Kabul etmeleri kaydıyla, diğer üye devletler tarafından sınırlı krediler verilmesidir. Komisyon'un tavsiye ettiği yardım Konsey tarafından verilmezse veya verilen yardım ve alınan tedbirler yetersiz kalırsa, Komisyon, derogasyonu bulunan güç durumdaki üye devlete korunma tedbirleri alması için yetki verir; bu tedbirlerin koşulları ve ayrıntıları Komisyon tarafından belirlenir. Konsey, bu yetkiyi kaldırabilir ve söz konusu koşulları ve ayrıntıları değiştirebilir.

ABİHA'nın 144. Maddesinde: 1. Ödemeler dengesinde ani bir krizin ortaya çıkması ve 143. maddenin 2. paragrafı doğrultusunda bir kararın derhal alınmaması halinde, derogasyonu bulunan bir üye devlet ihtiyaten gerekli korunma tedbirlerini alır. Bu tedbirler, iç pazarın işleyişini mümkün olduğunca az aksatmalı ve meydana gelen ani güçlükleri gidermek için gerekenden daha geniş kapsamlı olmamalıdır. 2. Komisyon ve diğer üye devletler, bu korunma tedbirlerinden, en geç yürürlüğe girdikleri tarihte haberdar edilirler. Komisyon Konsey'e, 143. maddeye göre yardımda bulunulmasını tavsiye edebilir. 3. Konsey, Komisyon'un tavsiyesi üzerine ve Ekonomik ve Mali Komite'ye danıştıktan sonra, ilgili üye devletin yukarıda belirtilen korunma tedbirlerini değiştirmesine, askıya almasına veya kaldırmasına karar verebilir (ABA ve ABİHA, 2011, s: 45-49).

Türkiye'nin Ekonomik ve Parasal Birlik faslında müzakerelere başlamasına ilişkin herhangi bir teknik engel bulunmamaktadır. Ancak Birlik üyesi ülkelerin parasal birliğe dahil olabilmeleri için yerine getirmeleri gerekli olan Maastricht Kriterleri Türkiye açısından da öneme sahiptir. Türkiye'nin Maastricht Kriterlerini sağlaması ekonomik olarak kendi menfaatlerine uygun olmakla beraber, Avrupa Birliği içerisinde ekonomik nedenlerden dolayı Türkiye'nin üyeliğine mesafeli yaklaşan kesimler tarafından da olumlu karşılanacaktır. Bu kesimlerin Türkiye'de nominal yakınsamanın sağlandığını görmeleri üyelik sürecinde Türkiye'nin elini güçlendirecektir.

Maastricht Kriterlerinin ortaya çıkmasından sonra birçok Avrupa ülkesi Parasal Birliğe üye olmak amacıyla nominal yakınsamada çok önemli mesafe almıştır. Bu ülkeler yakınsama kriterlerini sağlayabilmek için fiyat istikrarına büyük önem vermiş, enflasyona karşı başarılı politikaları hayata geçirmişlerdir. Aynı zamanda kamu maliyesinde disiplini sağlayarak ülke ekonomilerinin istikrara kavuşmasını sağlamışlardır (Erarslan, 2011: 135). Ancak, 1991 ve 1999 yılları arasını kapsayan aynı süreçte, Maastricht Antlaşması'ndan sonra, Türkiye'de Avrupa Birliği üyeliği gündemde olmadığından yakınsama kriterlerinin sağlanması yönündeki çalışmalar yetersiz kalmış, politik istikrarsızlıkların da büyük oranda etkisiyle ekonomik açıdan olumsuz bir dönem yaşanmıştır. Türkiye'nin Helsinki Zirvesinde resmi olarak tam üyeliğe aday gösterilmesi ile beraber Avrupa Birliği üyeliği ülke gündeminde önemli bir yer almaya başlamıştır. Ekonomik ve Mali İşler Konseyi'nin talebine bağlı olarak, 2001 yılından itibaren Türkiye Katılım Öncesi Ekonomik Program hazırlayarak Avrupa Komisyonuna sunmaya başlamıştır. Katılım Öncesi Ekonomik Program Türkiye'nin,

orta dönem makro ekonomi politikalarının hedeflerini, kamu maliyesinin amaçlarını ve yapısal reformların önceliklerini içeren üç yıllık bir ekonomik programdır. Programın amacı, Avrupa Birliği ülkeleri ekonomilerine yakınsama perspektifinde Kopenhag ekonomik kriterlerinin karşılanmasıdır. Programlar Türkiye'nin ekonomik olarak Avrupa Birliğine yakınsama sürecinde faydalı olmuşlardır. Aynı dönemde politik olarak istikrarında sağlanmasının olumlu katkılarıyla beraber bu süreçte Maastricht Kriterlerinin yerine getirilmelerine yönelik ciddi aşama kaydedilmiştir (Erarslan, 2011: 135).

2.2.1. Enflasyon Kavramı

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve hissedilir artışını ifade eden bir durumdur. Tanımda iki durumdan bahsedilmektedir. Birincisi tek bir fiyat ya da fiyat grubu değil, fiyatlar genel seviyesi gösterge alınmaktadır. İkincisi de artışın bir kereye ya da birkaç defaya mahsus olmadığı, sürekli olduğu vurgulanmaktadır. Fiyatlar genel seviyesi, ekonomide seçilen belli bir mal ve hizmet kümesinin parasal karşılığıdır. Fiyatlar, mal ve hizmetlerle dolaşımdaki para miktarı arasındaki dengeye göre oluşur. Para miktarı arzındaki artış ile mal ve hizmet miktarı arasındaki artış (büyüme) dengeli olursa fiyatlar genel seviyesi değişmez. Ama bunlardan biri değerinden fazla üretilirse az üretilen kıymetli hala gelir. Enflasyon, genellikle talep şişkinliğinden ve maliyet masraflarının kabarmasından ileri gelebilir. Maliyet enflasyonu ile talep enflasyonu, tavukla yumurta gibi, biri diğerinin sebebidir. Her ikisinin sebebi de ekonomik değerlerin bozulmasıdır (Ergün, 2010: 79).

2.2.1.1. Türkiye'de Enflasyonun Gelişimi ve Kaynakları

Ülkemizde otuz yılı aşkın bir süredir yüksek oranlı enflasyon yaşanmaktadır. 2004 sonrası dönemde, bazı enflasyon göstergeleri itibarıyla enflasyon tek haneli rakama gerilemiş olsa da, bunun sürdürülebilirliğine ilişkin olarak sorunlar bulunmaktadır. Kuşkusuz bu durum, ülkemiz özelinde adeta “genetik” bir nitelik kazanması kadar, yapısal ekonomik sorunlarla da ilgilidir (TCMB, 2012).

Aşağıdaki verilerle TÜFE endeksindeki değişimler kullanılarak uzun dönemli olarak enflasyon gelişimi verilmiştir. Buna göre ülkemizde; 1939-1949 döneminde yıllık enflasyon ortalama olarak yüzde 14,3 iken, 1950-1959 döneminde yüzde 8,8'e gerilemiştir. 1960-1969 yılları arasında yüzde 4,4 ile gerçekleşmiştir, izleyen dönemlerde giderek yükselen enflasyon, ortalama olarak, 1980-1989 döneminde yüzde 50,7, 1990-2006 döneminde ise yüzde 57,1 düzeyine ulaşmıştır. Bu veriler, enflasyonu düşürme konusundaki başarısızlığın, enflasyonun daha yüksek platolara yerleşmesine zemin hazırladığını ortaya koymaktadır (Eğilmez ve Kumcu, 2002: 113).

Ancak, Türkiye özelinde enflasyon açısından ilginç olan bir diğer durum, başta bazı Latin Amerika ülkeleri olmak üzere uzun süreli enflasyon yaşayan ülkeler gibi, hiperenflasyon sürecine girilmemiş olmamasıdır. Birçok ekonomistin de paylaştığı bu durum, Türkiye'de enflasyonla mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Çünkü hiperenflasyon yaşanmış olsaydı, ekonomik birimlerin enflasyonla mücadeleye vereceği destek çok daha güçlü olabilirdi. Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli ve yüksek oranlı fiyat artışları olarak tanımlanan ve kullanılan kriterlere göre farklı şekilde sınıflandırıldığı da görülmektedir. Kaynaklar açısından ele alındığında enflasyonun talep ve maliyet olmak üzere iki türü bulunduğu görülmektedir (Eğilmez ve Kumcu, 2002: 113).

Talep enflasyonu tüketim harcamalarındaki artıştan kaynaklanır. Bunun olabilmesi ise para arzının, bir şekilde artmasına bağlıdır. Maliyet enflasyonu, üretimde girdi olarak kullanılan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artış sonucu bu girdiler kullanılarak üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarının da sürekli artış sürecine girmesiyle ortaya çıkar. Talep ve maliyet enflasyonunun yanında literatürde fiyat ve kâr enflasyonundan da söz edilmektedir. Bu enflasyon türü ise bazı kesimlerin ürettikleri mal ve hizmetleri gerçek piyasa değerinin üzerinde satarak gelirlerini artırması ve buna bağlı olarak talebin artarak enflasyona neden olması şeklinde tanımlanabilir (Uysal ve Mazgit, 1997: 24).

Bu enflasyon türleri birbirinden tamamen bağımsız değildir. Ekonomi enflasyonist bir sürece girdiğinde her üç kanaldan da beslenerek fiyatlar genel düzeyini yükseltir. Yukarıdaki tanımlar çerçevesinde genel olarak enflasyon kaynakları; a-) Arzın talebi karşılayacak düzeyde artmasını engelleyen ve / veya daha yüksek üretim maliyetlerine neden olan faktörler (piyasa yapıları, enformasyon eksikliği, hammadde eksikliği, döviz darboğazı, ithal girdilerin fiyatlarında ortaya çıkan ani ve yüksek artışlar vb.); b-) Toplam talebin ekonomide üretilen mal ve hizmet miktarlarından fazla

olmasına neden olan faktörler (Hızlı nüfus artışı, hükümetlerin popülist politikalarla tüketimi kamçılması, gösteriş tüketimi, ücretlerin verimliliğin üzerinde artması, gelir dağılımının tüketim eğilimi yüksek kesimler lehine değişmesi, psikolojik faktörlerle mala hücum vb); c-) Para arzının üretim artış hızının üstünde bir hızla artmasına neden olan faktörlerdir (kamu açıklarının finansmanı için para basılması, seçim dönemlerindeki popülist harcamaları karşılamak için para basılması, gibi). Ülkemizde yaşanan enflasyonist süreçte de, farklı zamanlarda, bu faktörlerin bazıları ön plana çıkabildiği gibi zaman zaman bu unsurların bileşimlerinin etkileşmesi de söz konusu olmuştur. Yüksek oranlı enflasyonun yaşandığı 1980'li yıllarda ekonomi politikalarında egemen olan monetarist bakış açısının sonucu olarak para arzı denetlenmeye çalışılmış olsa da, kamu açıklarının azaltılamaması hareket yeteneğini sınırlandırmış, kamu açıklarının finansmanında giderek artan ölçüde iç ve dış borçlanmaya başvurulmuştur. Kamu borçlanmasındaki artış yanında ülkemizdeki mali sistemin bu hacimdeki borçlanmayı kaldırabilecek büyüklükte olmaması sonucunda reel faiz oranları, zaman zaman, yüzde 30-35 düzeylerine yükselmiştir. Kamu borçlarındaki bu yüksek reel faizler, ekonominin geneline de yansımış ve finansman maliyetlerini önemli ölçüde yükselterek maliyet enflasyonuna neden olmuştur (Uysal ve Mazgit, 1997: 25-26).

Diğer taraftan yüksek reel faizler, ekonomide genel olarak reel yatırımları engellemiştir. Nitekim bir dönem, ülkemizdeki işletme kârlarının yarısına yakın bir kısmı faaliyet dışı (repo vb.) işlemlerden elde edilir hale gelmiştir. Yeterli kaynağa sahip olmadığı için kamu reel yatırımlarından önemli ölçüde çekilirken özel kesim yatırımlarının da azalması ekonomik gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Enflasyon kaynağı olarak kamu açıkları, yalnızca borçlanma nedeniyle değil, aynı zamanda KİT'lerin açıklarının kapatılması amacıyla yapılan zamlarda doğrudan ilgili olmuştur. Çünkü, KİT ürünleri genellikle özel kesim üreticilerinin girdi olarak kullandığı mal ve hizmetlerden oluşmaktaydı. Bu ürünlerin fiyatlarında meydana gelen artışlar ekonominin geneline yayılan daha yüksek oranlı bir fiyat artışı dalgası yaratıyordu. Bunun ötesinde, KİT ürünleri fiyatlarına gelen zamlar, bu ürünleri girdi olarak kullanmasa bile, bazı özel sektör üreticilerinin fiyatlarını artırmasına gerekçe olabiliyordu (Uysal, 2007: 25).

Ülkemizde Enflasyon kaynaklarının etkileşimini kısaca ifade etmek gerekirse, Türkiye'de olası her türlü enflasyon kaynağı, buna bağlı olarak olası her enflasyon türü bulunmaktadır. Ekonomideki yapısal sorunlar, sistemin işleyişinde; piyasa yapıları ve

davranışlarındaki yetersizliklerin getirdiği aksaklıklar, devasa kamu açıkları ve borç stoku, özel kesimin zayıf finansal yapısı, sürekli artan dış girdi ve kaynak bağımlılığı, döviz kurlarındaki dalgalanmalar, hızlı nüfus artışı ve yüksek tüketim beklentisi gibi içsel-ulusal faktörler yanında enflasyonist küresel gelişmelerden enflasyonist süreç ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bunun yanında, nüfusun 35 yaşın altındaki yaklaşık yüzde 65'inin enflasyonsuz bir dönemi bilmiyor olması, bir başka deyişle enflasyonist bir ortamda doğup büyümeleri nedeniyle enflasyonla uyumlu bir davranış yapısı kazanmış olmaları da ülkemiz özelinde enflasyonun karmaşık bir yapı kazanmasına ortam hazırlamıştır. Enflasyon Türkiye için devam eden bir sorun olmuştur. Enflasyonu durdurmak için pek çok girişim olmuştur; fakat enflasyona karşı uygulanan politikalar, enflasyonu büyük ölçüde ve kalıcı olarak indirmeye yetecek kadar sert ve uzun süreli olmamıştır. 1995 sonundan 1997 sonuna kadar, yıllık enflasyon (tüketici fiyatları) %80'den %100'e çıkmıştır (Uysal, 2007: 23).

Güçlü bir büyümenin yaşandığı üç yıldan sonra, ekonomik aktivite 1998 ortalarından itibaren önemli ölçüde yavaşlamıştır. Rusya'daki mali bunalım, Türk ekonomisini, esas olarak mali piyasalar üzerindeki olumsuz etkileri yoluyla sarsmıştır. Önemli hacimde bir kısa vadeli sermaye kaçışının sonucu olarak, faiz oranları 1998 sonbaharında bir hayli yükselmiştir. Bu yükselme, özel yatırımları bastırırken, kamu açığını finanse etmenin maliyetini de arttırmıştır. Yavaşlamanın başlıca nedenleri, 1998 konsolidasyon programı, Rusya bunalımı ve Ağustos 1999'daki depremlerdir. Aralık 1999'da, Türk hükümeti kapsamlı bir üç yıllık makroekonomik anti-enflasyon ve mali istikrar programı başlatmıştır. Ana hedef, kronik yüksek enflasyonu ve faiz oranlarını indirmek ve kamu maliyesini pekiştirmektir. Ekonomik istikrar ve öngörülebilirlik 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerden bu yana artmıştır. 1999 ve 2001 üretimin daralmasının sonucu olarak 1999-2003 döneminde büyüme oranının düşük olmasına karşın en önemli başarılarından bir tanesi enflasyonun 1999 yılında %65 değerinden, 2004 yılının ortasından itibaren tek haneli rakamlara düşmesi olmuştur. (Ergün, 2010: 83- 85).

2009'da yıllık enflasyon oranı, genelde enflasyon hedefleriyle uyumlu olarak, kısmen düşük enerji fiyatları ve azalan iç talebin de etkisiyle, 6.5 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında da bu durum devam etmiş ve enflasyon oranı 6.4 'e kadar gerilemiştir. 2011 yılında enflasyon ilk aylarda hızlı bir düşüş sergileyerek yıllık bazda yüzde 3.99'a kadar (Mart ayı) düştükten sonra yılın ikinci çeyrek döneminden başlayarak, döviz

kurlarındaki hareketliliğin de etkisiyle, hızlı bir tırmanma süreci içerisine girmiş ve 6.5 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılı sonu itibariyle de enflasyon oranı bu artışla birlikte 8.81 olmuştur (TCMB, 2015)

2.2.1.2. Enflasyon Kriteri

Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir. Fiyat istikrarı kriteri enflasyon olarak da isimlendirilmekte olup, ilk kez Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın (ATA) 121 (1.) maddesinde tanımlanmıştır. Enflasyona ilişkin olarak; Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın 121'inci maddesinde öngörülen yaklaşma kriterlerine ilişkin protokolün 1'inci maddesinde, “enflasyon, ulusal tanımlardaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, karşılaştırılabilir bazlı bir tüketici fiyat endeksi aracılığıyla ölçülür” hükmü yer almaktadır. Bu kapsamda, Eurostat, üye ülke istatistik kuruluşları ile işbirliği yaparak, bir uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat endeksi (HICP) oluşturulmuş ve bu endeks 1997 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. HICP, üye ülkelerdeki TÜFE oranları için karşılaştırılabilir bir standart sağlamaktadır (DPT, 2007: 36).

Tablo 3: AB ve Türkiye’de Yıllık Ortalama Enflasyon Oranları (%)

Ülkeler/Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AB	2	2,2	2,2	2,3	3,7	1	2,1	3,1	2,6	1,5	0,5	0
AB-28*	2,3	2,3	2,3	2,4	3,7	1	2,1	3,1	2,6	1,5	0,5	0
Euro Alanı	2,1	2,2	2,2	2,1	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,4	0,4	0
Euro Alanı (19 Ülke*)	2,2	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,3	0,4	0
Euro Alanı (18 Ülke)	2,2	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,3	0,4	0
Belçika	1,9	2,5	2,3	1,8	4,5	0	2,3	3,4	2,6	1,2	0,5	0,6
Bulgaristan	6,1	6	7,4	7,6	12	2,5	3	3,4	2,4	0,4	-1,6	-1,1
Çek Cumhur.	2,6	1,6	2,1	2,9	6,3	0,6	1,2	2,2	3,5	1,4	0,4	0,3
Danimarka	0,9	1,7	1,8	1,7	3,6	1	2,2	2,7	2,4	0,5	0,4	0,2
Almanya	1,8	1,9	1,8	2,3	2,8	0,2	1,1	2,5	2,1	1,6	0,8	0,1
Estonya	3	4,1	4,4	6,7	10,6	0,2	2,7	5,1	4,2	3,2	0,5	0,1
İrlanda	2,3	2,2	2,7	2,9	3,1	-1,7	-1,6	1,2	1,9	0,5	0,3	0
Yunanistan	3	3,5	3,3	3	4,2	1,3	4,7	3,1	1	-0,9	-1,4	-1,1
İspanya	3,1	3,4	3,6	2,8	4,1	-0,2	2	3	2,4	1,5	-0,2	-0,6
Fransa	2,3	1,9	1,9	1,6	3,2	0,1	1,7	2,3	2,2	1	0,6	0,1
İtalya	2,3	2,2	2,2	2	3,5	0,8	1,6	2,9	3,3	1,2	0,2	0,1
Kıbrıs	1,9	2	2,2	2,2	4,4	0,2	2,6	3,5	3,1	0,4	-0,3	-1,5
Letonya	6,2	6,9	6,6	10,1	15,3	3,3	-1,2	4,2	2,3	0	0,7	0,2
Litvanya	1,2	2,7	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	3,2	1,2	0,2	-0,7
Lüksemburg	3,2	3,8	3	2,7	4,1	0	2,8	3,7	2,9	1,7	0,7	0,1
Macaristan	6,8	3,5	4	7,9	6	4	4,7	3,9	5,7	1,7	0	0,1
Malta	2,7	2,5	2,6	0,7	4,7	1,8	2	2,5	3,2	1	0,8	1,2
Hollanda	1,4	1,5	1,6	1,6	2,2	1	0,9	2,5	2,8	2,6	0,3	0,2
Avusturya	2	2,1	1,7	2,2	3,2	0,4	1,7	3,6	2,6	2,1	1,5	0,8
Polonya	3,6	2,2	1,3	2,6	4,2	4	2,6	3,9	3,7	0,8	0,1	-0,7
Portekiz	2,5	2,1	3	2,4	2,7	-0,9	1,4	3,6	2,8	0,4	-0,2	0,5
Romanya	11,9	9,1	6,6	4,9	7,9	5,6	6,1	5,8	3,4	3,2	1,4	-0,4
Slovenya	3,7	2,5	2,5	3,8	5,5	0,9	2,1	2,1	2,8	1,9	0,4	-0,8
Slovakya	7,5	2,8	4,3	1,9	3,9	0,9	0,7	4,1	3,7	1,5	-0,1	-0,3
Finlandiya	0,1	0,8	1,3	1,6	3,9	1,6	1,7	3,3	3,2	2,2	1,2	-0,2
İsveç	1	0,8	1,5	1,7	3,3	1,9	1,9	1,4	0,9	0,4	0,2	0,7
İngiltere	1,3	2,1	2,3	2,3	3,6	2,2	3,3	4,5	2,8	2,6	1,5	0
Hırvatistan	2,1	3	3,3	2,7	5,8	2,2	1,1	2,2	3,4	2,3	0,2	-0,3
İzlanda	2,3	1,4	4,6	3,6	12,8	16,3	7,5	4,2	6	4,1	1	0,3
Norveç	0,6	1,5	2,4	0,8	3,4	2,3	2,3	1,3	0,4	2	1,9	2
İsviçre	:	:	1	0,8	2,4	-0,7	0,6	0,1	-0,7	0,1	0	-0,8
Türkiye*	10,1	8,1	9,3	8,8	10,4	6,3	8,6	6,5	9	7,5	8,9	8,81

Kaynak: Eurostat, TCMB(Çevrimiçi):<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>,www.tcmb.gov.

* AB (EU) 28: Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İrlanda, Finlandiya, Avusturya, Yunanistan, İngiltere, Danimarka, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, G. Kıbrıs, Polonya, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan.

* Euro Alanı (EA): Almanya, Avusturya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, G. Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan

* Türkiye verileri TCMB’den alınmıştır.

Tablo 4: Enflasyon Kriterleri (%)

Yıllar				
	Referans Değer♦	AB Ortalama	EPB Alanı Ortalama	Türkiye
2004	2.2	2.0	2.2	10.1
2005	2.5	2.2	2.2	8.1
2006	2.9	2.2	2.2	9.3
2007	2.8	2.3	2.2	8.8
2008	4.1	3.7	3.3	10.4
2009	0.56	1.0	0.3	6.3
2010	0.8	2.1	1.6	8.6
2011	3.06	3.1	2.7	6,5
2012	5,3	2,6	2,5	9
2013	1	1,5	1,3	7,5
2014	-1,8	0,5	0,4	8,9
2015	-2,2	0	0	8,81

Kaynak: Eurostat ve Merkez Bankası verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıda yer alan tablolar incelendiğinde kriz dönemlerinde Euro Bölge'sinde talebin azalmasıyla birlikte enflasyon oranı neredeyse sıfıra inmiştir. Euro Bölgesinde son açıklanan enflasyon verilerine baktığımızda, "Tüketici Fiyat Endeksi" Haziran ayında %0,1 seviyesine yükselerek 5 ay sonra ilk kez artış kaydetmiştir. Böylelikle eksi seviyelerden kurtularak pozitif dönen enflasyon, beklentilerin üzerinde bir toparlanma kaydetmiştir. Çekirdek ölçümler ise %0,9'luk bir artışı işaret etmiş, arka arkaya üç aylık yükselişini devam ettirmiştir. Yine de bu rakamların Avrupa Merkez Bankası'nın %2 enflasyon hedefinin oldukça altında kaldığı unutulmamalıdır.

Türkiye ekonomisi uzun yıllardan beri yüksek enflasyon sıkıntısı yaşamaktadır. Siyasi iktidarlar, bütçe açıklarını kapatmak için sürekli karşılıksız para bastırması ve sonucunda da sürekli enflasyon yaratmışlardır. T.C. Merkez Bankası'nın giderek bağımsızlaşması sonucu bu sorun giderek azalmıştır. Fakat Avrupa Birliği ortalamasına bakıldığında hala çok yüksektir. Yine de Türkiye'nin enflasyon oranlarında geçmişe

♦ Enflasyon Oranı İçin Referans Değer Hesaplaması: Fiyat İstikrarı Bakımından En İyi Performansa Sahip Üç Ülkenin Enflasyon Oranlarının Ortalamasınının 1,5 Puan Fazlası. Tablo 3'den Yararlanarak Tablo 4'deki Referans Değer Hesaplanmıştır.

nazaran sürekli ve hızlı bir düşüş olduğu açıktır. Bu durum umut verici olabilir. Çünkü, AB'ye son dönemlerde katılan Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Estonya gibi ülkelerin de zaman zaman çift haneli rakamlara çıktığı görülmektedir (Ergün, 2010: 87).

2.2.2. Döviz Kuru

Günümüzde uluslararası finans sisteminde çok çeşitli döviz kuru sistemleri kullanılıyor ve her sistemin diğerlerine göre avantajları ve dezavantajları bulunuyor. Literatürde döviz kuru sistemleri sabit ve serbest kur sistemleri olarak iki ana gruba ayrılmış olmakla birlikte zaman içerisinde her iki grubun çeşitli özelliklerinin bir araya getirildiği çeşitli döviz kuru sistemleri ortaya çıkmıştır. Döviz kuru rejimleri, pek çok nedenden dolayı basit bir sınıflandırmayı güçleştirmektedir. İki ana grup kendi içlerinde sabitlik derecesine göre farklı şekilde sınıflandırmalara tabidir. Yıllar itibari ile, ülkelerin sabit kur sistemlerini terk ederek serbest kur rejimlerine doğru geçiş yaptığı gözlemlenmektedir. IMF verilerine göre; 1991 yılında üye ülkelerin %52'si sabit döviz kuru sistemlerini kullanırken bu oran 1997'de %36'ya gerilemiş durumdadır. IMF üyeleri arasında 1997 sonunda 3 ülke dolarizasyonu seçmişken, 70 ülke tamamen sabit kur sistemini, 7 ülke sürünen sabit kur sistemini, 11 ülke sürünen sabit bant sistemini, 26 ülke hedef alanı sistemini, 23 ülke yönetilen serbest kur sistemini ve son olarak da 45 ülke tamamen serbest kur sistemlerini benimsemiş durumdadır (Özel, 2000: 85-87).

2.2.2.1. Türkiye'de Kur Rejimleri

1980'den 1994'e kur rejimleri ve kur politikasıyla ilgili önemli değişiklikler ele alınacak olursa 24 Ocak 1980 kararlarına kadar, kontrollü ve katlı kur politikası uygulanan Türkiye, bu tarihte aldığı kararlar çerçevesinde, "daha gerçekçi ve esnek" bir kur rejimine geçmeye karar vermiştir. Bu kapsamda, TL, yabancı paralar karşısında yaklaşık olarak yüzde 50 civarında devalüe edilmiş ve kimyasal gübre ithalatı dışında katlı kur uygulamaları kaldırılmıştır. Ayrıca, ihracatçılara tanınan döviz tahsisi uygulaması ham madde ve ara malı ithalatçılarına da tanınmıştır. 1984 yılında kur rejiminde çok önemli bir değişiklik yapılarak ticari faaliyetler karşılığında edinilmiş dövizlerin bankalarda mevduat olarak tutulması imkanı getirilmiştir. 1989 Ağustos ayında kabul edilen 32 sayılı kararlarla döviz ve efektif hareketleri üzerindeki

kısıtlamaların hemen hemen hepsi kaldırılmıştır. Yerleşik olmayanlara da döviz mevduat hesabı açma hakkı tanınmış ve TL için konvertibiliteye geçilmiştir. 1990-1992 yılları arasında uygulanabilen para programları hazırlanmış ve bu para programlarında döviz piyasası genellikle TCMB'nin açık pozisyonunu küçültme veya kontrol altında tutma çabalarının sonucu olan müdahalelere uğramıştır. Fakat bu müdahaleler kur rejimini etkileyecek ölçüde yoğun olmamıştır.

1994'ten 2002'ye Türkiye'de Kur Rejimlerindeki Önemli Değişiklikler ve Etkileri; Merkez bankası 1994'ten beri "Managedfloat-yönetilen serbest kur politikası" döviz kur sistemini kullanmaktaydı. Döviz sepeti baz alınarak uygulanan bu sistemde Merkez Bankası dış ticaret dengesinin daha fazla bozulmasını engellemek için devalüasyonu mümkün olduğu kadar özel imalat sektörü fiyat endeksi ile ölçtüğü enflasyona yakın götürmeye ve döviz kurunu aylık bazda aylık enflasyon tahminlerine paralel artacak şekilde belirlemeye çalışmaktaydı. Diğer bir deyişle döviz kurunu enflasyona paralel artacak şekilde devalüe etmek için döviz piyasasına gelişigüzel alım satımlarla müdahalede bulunmaktaydı. MB döviz kurunun ne olmasını istediği açıkça bildirmemekte piyasaların bunu tahmin etmesi gerekmekteydi. Devalüasyonun enflasyona yakın götürülmesi, enflasyondan arındırılmış döviz kuru anlamına gelen reel döviz kurunun sabit olması anlamına gelir. Bu nedenle sistem Merkez Bankası tarafından "sabit reel kur" olarak adlandırılmaktaydı. Bu politika devalüasyonun üretim maliyetleri üzerindeki önemli etkisi nedeniyle enflasyonist bir uygulamaydı (Ergün, 2010: 91).

1999 yılı sonuna kadar etkileri itibariyle esnek çapa uygulamada da kontrollü serbest bir kur rejimi uygulanmıştır. Kur, piyasada serbestçe belirlenmekte, fakat Merkez Bankası yoğun bir şekilde müdahale etmekteydi. Bu dönemde, kur artışları genelde enflasyon düzeyinde veya bu düzeyin biraz altında tutulmuştur. Merkez Bankası'nın 2000 yılı öncesinde kullandığı kur sistemi, Türkiye'deki üretim maliyetleri ve satış fiyatlarının yurtdışındakilerden çok farklı olmasını engelleme hedefine yönelik olarak belirlenmiştir. 2000 yılında Merkez Bankası kur politikasını değiştirerek gün bazında her gün için 1 yıl önceden açıklanan ve 3'er aylık dönemlerde sürekli yavaşlatılan bir devalüasyon stratejisi izlemeye başlamıştır. 2002'den - 2005'e kadar dönemde; izlenen yüksek faiz politikasıyla sağlanan iç kaynak girişi döviz kurunun baskılanmasına neden olarak hem enflasyonun düşmesine hem de büyüme için gerekli kaynak sağlanmasına yardımcı olmuş, ancak 2005 yılının sonlarından itibaren

enflasyondaki düşüş durmuş ve fiyatlar katılaşılmaya başlamıştır. 2006'dan 2008'e kadar dönemde; ekonomik büyüme hızı düşmeye başlamıştır. Yani yüksek faiz politikası kısa dönemde enflasyonun düşmesine yardımcı olmuş; ama daha sonraki süreçte dış kaynak girişini artırarak para arzının artmasına neden olmuştur. Gelen dış kaynakla ülkedeki harcamalar finanse edilmiş ve toplam talep artmış, bu da enflasyonla mücadeleyi zorlaştırmıştır (Ergün, 2010: 91).

“Yüksek faiz - düşük kur” politikası ile dış kaynak ihtiyacı fazla olan Türkiye’de uzun dönemde enflasyonla mücadelede başarı sağlanamamıştır. Türkiye ekonomisinin kendine özgü yapısal özellikleri dikkate alınmadan standart politika araçlarının kullanılması istenilen sonuçlardan çok istenilmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle Türkiye, ekonomi politikalarını oluştururken kendine özgü ve amacına yönelik araçlar kullanılmalıdır. 2008 yılının sonlarından itibaren dünyada yaşanan finansal krizin derinleşmesi TCMB’nin enflasyonla mücadelesini daha da zorlaştırmıştır. Bu nedenle TCMB enflasyona ilişkin orta vadeli hedeflerini yeniden belirlemiştir. TCMB, Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu global nedenli krizin etkilerini azaltmak ve ekonominin yeniden canlanmasını sağlamak için faiz oranlarını 2009 yılının başından itibaren kademeli olarak düşürmeye başlamıştır. Daha gerçekçi bir kur politikası uygulayarak da Mart 2009’da yaşanan dolar kurunun aşırı dalgalanması dışında döviz kuruna müdahale etmemektedir. “yüksek faiz-düşük kur” politikası terk edilerek, kademeli olarak “düşük faiz-yüksek kur” politikasına geçildiği görülmektedir. ATKA’nın 121. maddesine göre, “bir üye ülkenin parasının son iki yıl devalüe edilmemiş olması ve Avrupa para sisteminin döviz kuru mekanizması içinde belirlenen normal dalgalanma marjları içinde kalması” ile üye ülkenin döviz kuru kriterini sağlamış olduğu kabul edilmektedir. Türkiye, henüz AB üyesi olmadığı için ulusal parası Euro karşısında bir merkez kura sahip değildir. Bu nedenle bu kriter açısından Türkiye’nin değerlendirilmesine gerek görülmemektedir (Ergün, 2010: 92).

2.2.3. Faiz Oranları

Faiz, milli gelirin bölüşümü bakımından sermayenin payı, başka bir açıdan sermayeyi kiralamanın bedeli ya da tasarrufun ödünç verilmesi karşılığında alınan bir bedeldir. Günümüzde faiz “paranın kullanılması karşılığında alınan bir bedeldir.” yani faiz paranın kirasıdır. (Öztürk ve Durgut, 2010: 118).

Para miktarı ile faiz haddi arasındaki ilişkileri araştıran üç ayrı teori olmuştur. Bunlar: Klasik, Neo-Klasik ve Keynesyen teorilerdir. Bir ülke ekonomisinde ekonomiyi yönetenlerin karar alırken dört ana hedefi amaçladığından söz edebiliriz. Bunlar; a-) Kıt olan kaynakların tam ve rasyonel olarak kullanılması, b-) İstikrarlı bir ekonomik büyüme sağlanması, c-) Ekonomik büyüme sağlanırken fiyat istikrarının korunması, b-) Ödemeler dengesinde istikrarın sağlanmasıdır. Karar alıcılar tarafından bu temel hedeflere ulaşabilmek için uygulanan ekonomi politikaları, uyguladıkları ekonomik yapı, yönetim şekli ve uygulama dönemlerine göre farklı özellikler taşır. Ancak, her ne kadar farklı özellikler gösterebilirler de iktisat politikalarının temel hedefi aynıdır (Tunay, 2001: 32).

İktisat politikalarının iki ayağı maliye ve para politikalarıdır. Merkez Bankaları, uygulanan ekonomik politikaların para politikası uygulamaları tarafında karşımıza çıkmaktadır. Merkez Bankaları, faiz oranları, döviz kurları ve özellikle para arzındaki genişlemeler üzerindeki etkileri ile ekonominin istikrarlı büyümesini sağlamaya çalışırlar. Bir ülkenin para piyasasında yatırımdan elde edebilecek faiz getirisi, diğer ülkelerin faiz getirilerinden daha yüksekse, kısa süreli mali fonlar, düşük faizli ülkeden yüksek faizli olan ülkeye doğru akar. Gelişmekte olan ülkeler, bir yandan siyasi sistemlerini demokratikleştirmeye çalışırken, diğer yandan bu sisteme uyumlu olarak çalışan serbest piyasa ekonomisini de benimsemektedirler. Finansal liberalleşmeye bağlı olarak beklentiler doğrultusunda hareket eden kısa vadeli sermaye hareketleri (portföy yatırımları, tahvilleri, mevduat sertifikası, ticari kağıt ve hisse senedi) de genellikle faiz oranları yüksek gelişmekte olan ülkelere yönelmektedir. Ancak bu akımlar, mali piyasalarda kırılganlıklar yaratan unsurları da içermektedir ve bunların sürekliliği halinde ülke ekonomisinde kronik problemlere neden olmaktadır (Yurdakul, 2009: 16).

Yurtdışı faizlerin yurt içi faizlerden yüksek olması durumu finansal piyasalara yatırım yapan yatırımcıların faiz farkı kazançlarına neden olmaktadır. Bu durumda para kazanmayı amaçlayan yatırımcı, yapacağı yatırımlarını risksiz yapabilmek için ya parasını yatırım yapacağı yani finansal varlığını satın alacağı ülke parasına anında teslim piyasalarından çevirecek ya da riskini gidermek amacıyla vadeli piyasa işlemlerini yapacaktır. Bir ülke ekonomisi için faiz farklarının artması, uluslararası yatırımcılar açısından çekici olmakla birlikte, o ülke için öncelikle döviz birikimi sağlayacak, döviz birikiminin ortaya çıkardığı ithalata ve para arzındaki artışa bağlı olarak tüketim ve yatırım harcamaları da artacak ve ulusal tasarruflar azalacaktır. Bu

olgu tersine döndüğünde, ithalattaki artışa bağlı olarak ülke büyük bir cari işlemler bilançosu açığı ile karşı karşıya kalacak ve bunun sonucunda genellikle büyük bir finansal kriz ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik kriz ile son bulacaktır (Yurdakul, 2009: 23-24)

2.2.3.1. Türkiye’de Faiz Oranları ve Uygulanan Politikalar

Türkiye’de 1970’li yıllardan itibaren kronikleşen enflasyon sorununu çözmek için çeşitli para politikası rejimleri uygulanmış ve her uygulamanın sonucunda da başarısız olunmuştur. Bunun altında yatan en önemli neden, Türkiye ekonomisinin kendine özgü yapısal özelliklerinin bu standart politikalar uygulanırken göz ardı edilmesidir. Bilindiği gibi, 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de cari işlemler hesabı ve bütçe sürekli olarak açık vermektedir. Bu açıkların finansmanı için para politikası kaynaklarına başvurulması enflasyonist sürecin hızlanmasına yol açmıştır. Ayrıca açıklar Türkiye’nin dış kaynak ihtiyacının artmasına neden olmuştur. 1980’li yılların ortalarından itibaren Türkiye ekonomisi “enflasyon - yüksek faiz - devalüasyon” sarmalına girmiştir. Bu sarmala girilmesinin nedeni de Türkiye’deki tasarruf açığının karşılanması ve kalkınmanın sağlanması için dışarıdan gelecek yabancı sermayeye ihtiyaç olduğu düşüncesidir. Bu nedenle ülkeye döviz girişini özendirmek için uygulanan yüksek faiz politikası ülkeye döviz girişini sağlamış, ancak cari açığa neden olmuştur. Bu enflasyon-devalüasyon sarmalına çözüm için, IMF bu sarmala girmiş ülkelere kur çapası modelini uygulamıştır. Türkiye de 2000 yılına IMF’nin önerdiği döviz kuru hedeflemesine dayanan yeni bir ekonomik program ile girmiştir. IMF desteğini de arkasına alan bu programın en çarpıcı tarafı, artış hızı önceden açıklanmış bir döviz kuru rejimini merkezinde barındırmasıdır (Özatay, 2009: 37-65).

Şubat 2001 krizinden sonra Türk lirası yeniden dalgalanmaya bırakılmış ve güçlü ekonomiye geçiş programı yürürlüğe konmuştur. Program ile mali piyasalardaki kırılgılığın azaltılması, faiz ve döviz kurlarında istikrar sağlanması, artan borç yükünün azaltılması, enflasyonun düşürülerek sürdürülebilir büyüme oranının sağlanması ve iktisadi etkinliği artırıcı yapısal reformların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (Ergün, 2010: 95). Ancak, gerek Şubat 2001 krizinin yarattığı olumsuzlukların devam etmesi ve gerek 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleştirilen saldırıların yarattığı olumsuzluklar Türkiye ile IMF arasında daha güçlü mali kaynaklar ile desteklenen yeni

bir stand-by antlaşmasına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. 17. Stand-by programında olduğu gibi, 18. Stand-by antlaşmasına bağlı olarak 2002-2004 yılları arasında uygulanan istikrar programı süresince, öngörülmesine rağmen enflasyon hedeflemesi stratejisine geçilememiştir. Bunun yerine, Merkez Bankası 2002-2004 yılları süresince açıkladığı para programlarında uyguladığı politikaları “Örtük Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi” olarak tanımlamıştır (Karahan, 2006: 160). Uygulanan program sonucunda yaşanan gelişmeler, enflasyonist beklentileri aşağı çekerken, risk primlerinin azalmasına, Türk lirasının değerlenmesine ve faiz oranlarının gerilemesine katkıda bulunmuştur. Türk lirasındaki değerlenme sıkı maliye politikası ve faiz dışı fazlanın da etkisi ile reel faizlerin düşmesi enflasyonun aşağı inmesinde önemli rol oynamıştır (Ergün, 2010: 95).

Örtük enflasyon hedeflemesi uygulamasının kredibilitésinin üst düzeye çıkması, uluslararası piyasalarda Türkiye'nin kredi riskinin tarihsel olarak düşük bir düzeye inmesi, kamu kesimi borçlanma gereğinin ortadan kalkması ve kamu borcunun önemli ölçüde düşmüş olması ve bankacılık sektörünün daha sağlıklı bir yapıya kavuşması. Bunlar dışında enflasyon hedeflemesine geçilmesine karar verilmesinin üç önemli nedeni daha vardı. Bunlar; hükümetin IMF ile 2005-2007 dönemini kapsayan yeni bir stand-by anlaşması yapacağını açıklaması, AB reform sürecinin yolunda gitmesi ve sosyal güvenlik, vergi ve mali hizmetlere yönelik üç önemli reformun gündemde olmasıdır. Bütün bunlar 2005'in sonlarına doğru enflasyon hedeflemesi üzerindeki “örtüyü” kaldırmıştır (Özatay, 2009: 37-65). Kısacası 2002-2005 döneminde enflasyonla mücadelede elde edilen başarının ardından kademeli olarak karar süreçleri daha şeffaf ve öngörülebilir hale getirilmiş ve TCMB 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçildiğini ilan etmiştir. Ancak, 2002-2005 döneminde uygulanan yüksek faiz-düşük kur politikası sonucu yaşanan gelişmeler ve 2005 yılının son çeyreğinde cari işlemler açığının ciddi boyutlara ulaşması ile 2006 Mayıs ayından itibaren dış konjonktürün bozulması enflasyon hedeflemesinde işlerin tersine dönmesine neden olmuştur. 2007 yılı ve sonrasını kapsayan dönemde ise enflasyondaki düşüşü engelleyen temel unsurlar, uluslararası piyasalarda petrol ve diğer emtia fiyatlarında yaşanan keskin artışlar ile yönetilen/yönlendirilen fiyat ayarlamaları olmuştur. Türkiye 2007 yılında dünyada en yüksek reel faiz veren ülke olmuştur. Bu da çok miktarda sıcak paranın ülkeye gelmesine ve dövizle borçlanmanın maliyetinin düşük olmasından dolayı dış borçlanmanın artmasına ve para arzının genişlemesine neden olmuştur. 2007 yılının

sonlarından itibaren ABD’de başlayan Mortgage krizi 2008 yılında tüm dünyayı etkisi altına almış ve küresel bir krize dönüşmüştür. Bu durum hem dünyadaki hem de Türkiye’deki belirsizliklerin son derece artmasına neden olmuştur (Ergün, 2010: 96). Tüm bu yaşanan gelişmeler 2006-2008 döneminde enflasyon oranının hep hedeflenen enflasyon oranının üzerinde gerçekleşmesine neden olmuştur. Hedeften sapmaların gittikçe artması enflasyona ilişkin beklentileri de olumsuz yönde etkilemiş, beklenen enflasyon da tekrar hedefin üzerine çıkmıştır. Sonuç olarak, 2002-2005 dönemini kapsayan Örtük Enflasyon Hedeflemesi döneminde ve 2006-2008 dönemini kapsayan Açık Enflasyon Hedeflemesi döneminde uygulanan faiz politikasının (nominal faizler açısından) yönü birbirine zıt olsa da bunun ortak bir sonucu olmuştur. Bu sonuç reel faizleri yüksek tutmaktır. TCMB’nın faiz politikası, 2002-2005 döneminde nominal faizleri beklentilere göre daha yavaş düşürme, Mayıs 2006’dan sonra ise beklentilere göre nominal faizleri daha hızlı yükseltme yönünde olmuştur. Her iki dönemin para politikası açısından ortak noktası TCMB’nın yüksek reel faiz politikası izlemesidir.

2.2.3.2. Faiz Kriteri

Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranı, 12 aylık dönemler itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranı 2 puandan fazla aşmamalıdır. Faiz kriteri; AB üyesi ülkelerin EPB alanına dahil edilmelerinde dikkate alınan diğer bir kriteri uzun vadeli faiz oranıdır. ATKA’nın 121(1). maddesi, “üye ülkelerde nominal yaklaşmanın sağlamlığı ve döviz kuru istikrarının, uzun vadeli faiz oranına ilişkin referans değere göre değerlendirilmesi gerekli görülmektedir. Uzun vadeli faiz oranları ile ne kastedildiği, yaklaşma kriterlerine ilişkin protokolün 4. maddesinde belirtilmektedir. Bu maddeye göre, “uzun vadeli faiz oranları, ulusal tanım farklılıkları dikkate alınarak, uzun vadeli devlet tahvilleri veya karşılaştırılabilir menkul kıymet baz alınarak ölçülecektir (DPT, 2007: 36).

Tablo 5: Uzun Dönem Faiz Oranları

Ülkeler/Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AB-28*	:	4,08	4,56	4,55	4,11	3,82	4,27	3,64	2,95	2,20	1,44
AB-27*	3,70	4,07	4,56	4,54	4,09	3,80	4,26	3,64	2,95	2,20	1,44
EA11-2000,EA12-2006, EA-13-2007, EA15-2008* EA-16-2010 EA17-2013 EA18-2014, EA19	3,42	3,84	4,32	4,31	3,82	3,60	4,34	3,86	2,99	2,04	1,22
Belçika	3,43	3,81	4,33	4,42	3,90	3,46	4,23	3,00	2,41	1,71	0,84
Bulgaristan	3,87	4,18	4,54	5,38	7,22	6,01	5,36	4,50	3,47	3,35	2,49
Çek Cumhur.	3,54	3,80	4,30	4,63	4,84	3,88	3,71	2,78	2,11	1,58	0,58
Danimarka	3,40	3,81	4,29	4,28	3,59	2,93	2,73	1,40	1,75	1,32	0,69
Almanya	3,35	3,76	4,22	3,98	3,22	2,74	2,61	1,50	1,57	1,16	0,50
Estonya	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
İrlanda	3,33	3,77	4,31	4,53	5,23	5,74	9,60	6,17	3,79	2,37	1,18
Yunanistan	3,59	4,07	4,50	4,80	5,17	9,09	15,75	22,50	10,05	6,93	9,67
İspanya	3,39	3,78	4,31	4,37	3,98	4,25	5,44	5,85	4,56	2,72	1,73
Fransa	3,41	3,80	4,30	4,23	3,65	3,12	3,32	2,54	2,20	1,67	0,84
İtalya	3,56	4,05	4,49	4,68	4,31	4,04	5,42	5,49	4,32	2,89	1,71
Kıbrıs	5,16	4,13	4,48	4,60	4,60	4,60	5,79	7,00	6,50	6,00	4,54
Letonya	3,88	4,13	5,28	6,43	12,36	10,34	5,91	4,57	3,34	2,51	0,96
Litvanya	3,70	4,08	4,54	5,61	14,00	5,57	5,16	4,83	3,83	2,79	1,38
Lüksemburg	2,41	3,30	4,46	4,61	4,23	3,17	2,92	1,82	1,85	1,34	0,37
Macaristan	6,60	7,12	6,74	8,24	9,12	7,28	7,63	7,89	5,92	4,81	3,43
Malta	4,56	4,32	4,72	4,81	4,54	4,19	4,49	4,13	3,36	2,61	1,49
Hollanda	3,37	3,78	4,29	4,23	3,69	2,99	2,99	1,93	1,96	1,45	0,69
Avusturya	3,39	3,80	4,30	4,36	3,94	3,23	3,32	2,37	2,01	1,49	0,75
Polonya	5,22	5,23	5,48	6,07	6,12	5,78	5,96	5,00	4,03	3,52	2,70
Portekiz	3,44	3,91	4,42	4,52	4,21	5,40	10,24	10,55	6,29	3,75	2,42
Romanya	:	7,23	7,13	7,70	9,69	7,34	7,29	6,68	5,41	4,49	3,47
Slovenya	3,81	3,85	4,53	4,61	4,38	3,83	4,97	5,81	5,81	3,27	1,71
Slovakya	3,52	4,41	4,49	4,72	4,71	3,87	4,45	4,55	3,19	2,07	0,89
Finlandiya	3,35	3,78	4,29	4,29	3,74	3,01	3,01	1,89	1,86	1,45	0,72
İsveç	3,38	3,70	4,17	3,89	3,25	2,89	2,61	1,59	2,12	1,72	0,72
İngiltere	4,46	4,37	5,06	4,50	3,36	3,36	2,87	1,74	2,03	2,14	1,78
Hırvatistan	:	4,43	4,93	6,04	7,83	6,28	6,54	6,13	4,68	4,05	3,55
Türkiye [†]	23,8	16,19	16,81	18,93	12,94	9,61	9,28	8,46	7,7	9,33	10,71

Kaynak: Eurostat, 2009 ve 2014 İlerleme Raporları

* AB (EU): Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İrlanda, Finlandiya, Avusturya, Yunanistan, İngiltere, Danimarka, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, G. Kıbrıs, Polonya, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan, Romanya.

† Euro Alanı (EA): Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, G. Kıbrıs, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan, Estonya

[†] Türkiye verileri 2009 VE 2015 İlerleme Raporundan alınmıştır.

Tablo 6: Faiz Kriteri

Yıllar				
	Referans *Değer	AB Ortalaması	EPB Alanı Ortalama	Türkiye
2005	5,03	:	3,42	23,8
2006	5,58	4,08	3,84	16,19
2007	6,26	4,56	4,32	16,81
2008	6,00	4,55	4,31	18,93
2009	5,27	4,11	3,82	12,94
2010	4,85	3,82	3,60	9,61
2011	4,65	4,27	4,34	9,28
2012	3,50	3,64	3,86	8,46
2013	3,72	2,95	2,99	7,7
2014	3,31	2,20	2,04	9,3
2015	2,48	1,44	1,22	10,71

Kaynak: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/interest-rates/database>

Euro bölgesine girdikten sonra Avrupa Merkez Bankası'nın saptadığı faiz, bütün üye ülkeler için borçlanma faizinin belirleyicisi olmuştur. Dolayısıyla bu ülkelerin faizleri Almanya'nın devlet tahvili faiz oranları dolayında tekdüze gelmiştir. Bu faizler 10 yıl süresince %3-%4 bandında seyretmiştir. Euro bölgesi ülkeleri bu %3-%4 bandından yararlanarak, Almanya'nın itibarını da kullanarak ucuz borçlanmaya gitmişlerdir. Bu da, bu ülkelerin mali disiplinden tamamen kopmalarına neden olmuştur. Küresel ekonomik krizin Euro Bölgesi'ni bu denli etkilemesinin sebeplerinden bir tanesi de ülkelerin gereksiz yere ucuza borçlanmaları ve bunu bir gelir gibi düşünmeleri olmuştur.

Avrupa Merkez Bankası tarafından açıklanan Euro Bölgesi "Faiz Oranı", genel olarak ekonomideki enflasyon görünümüne bağlı olarak belirlenmektedir. Avrupa Merkez Bankası son dönemde enflasyon oranında artışı desteklemekte ve bu nedenle düşük faiz politikası benimsemektedir. Fakat alınan önlemler ve uygulanan para politikalarına rağmen hala istenilen seviyelere yükselmeyen enflasyon, Avrupa Merkez

* Uzun Vadeli Faiz Oranı İçin Referans Değer Hesaplaması: Fiyat İstikrarı Açısından En İyi Performansa Sahip 3 Ülkenin Uzun Vadeli Faiz Oranlarının Ortalamasınının 2 Puan Fazlası. Tablo 5'den Yararlanılarak Tablo 6 Referans Değerleri Hesaplanmıştır.

Bankası üzerinde baskı yaratmaktadır. Avrupa Merkez Bankasına bağılı 6 yönetim kurulu üyesi ve Euro Bölgesi içerisinde 16 Merkez Bankası Başkanının oylama yaparak belirlediğı faiz oranları, yatırımcılar tarafından yakından takip edilmekte ve kur değerlemelerinde başlıca etken olarak izlenmektedir. Yüksek faiz oranı Euro üzerinde pozitif bir etkiye sebep olurken, düşük faiz oranları ise negatif bir etki yaratmaktadır.

Avrupa Merkez Bankası'nın geçtiğimiz Mart ayın aldığı kararlar doğrultusunda faiz oranı 5 baz puan düşürülmüş ve %0 seviyesine indirilmiştir. Ayrıca varlık alım programı ise 20 milyar Euro'dan, 80 milyar Euro'ya yükseltilmiştir. Mevduat faizi de 10 baz puan daha indirilerek %-0,4'e düşürülmüş, alınan ek önlemler çerçevesinde 8 Haziran itibari ile şirket bono ve tahvilleri de varlık alım programına dahil edilmiştir. Politika yapıcıları genel olarak yaptıkları açıklamalarda, önümüzdeki uzun bir dönem boyunca faiz oranlarının mevcut seviyelerde veya daha düşük seviyelerde kalmaya devam edeceğini belirtmiş, böylelikle uygulanmakta olan para politikasına destek olmuşlardır. Euro Bölgesinde yılsonunda büyüme ve enflasyonda artış beklenirken, 2016 ikinci çeyrek rakamlarında gözlemlenen yavaşlama ise bu beklenti üzerinde şüpheler oluşmasına neden olmuştur. Her ne kadar olağan dışı bir ekonomik dönem içerisinde bulunulsa da Euro Bölgesi "Faiz Oranları" istatistiklerine baktığımızda 2005 ile 2016 yılları arasında ortalama seviyenin %3,43 olduğu görülmektedir. 2011 yılında %4,34 seviyesi ile en yüksek seviyesini gören faiz oranlarında, geçtiğimiz 2016 Mart ayında %0 ile en düşük seviye kaydedilmiştir.

Haziran ayının sonunda gerçekleşen Brexit referandumunda, İngiltere'nin AB üyeliğinden çıkma kararı almasının ardından, finansal piyasalarda neredeyse bir deprem yaşanmış, bu kararın iki tarafın ekonomisi üzerindeki etkisi ise henüz tam anlamı ile verilere yansımamıştır. Bu bağlamda İspanya Merkez Bankası Başkanı ve ECB üyesi Luis Maria Linde, İngiltere ve Avrupa Birliğı arasında yeni ilişkinin hangi hızlı ve nasıl oluşturulacağını kestiremediklerini, bu nedenle Brexit'in ekonomik etkisini öngörmek için çok erken olduğunu söylemiştir. Ancak bu etkinin pozitif olmayacağını düşünen Linde, Eylül ayına kadar bir tahmin yapmanın çok zor olduğunu söylemiş, böylelikle Avrupa Merkez Bankasının bekle ve gör duruşunu devam ettireceğine dair bir sinyal vermiştir. Türkiye'de ise enflasyon oranında olduğu gibi uzun dönem faiz oranlarında da, Euro Bölgesi ülkelerinin çok uzağındadır. Çok yüksek faizlerden bugün ancak %10.71 seviyelerine inilmiştir. Dünya ekonomi piyasalarında %6'lık bant, kritik eşik olarak görülmektedir.

2.2.4. Genel Devlet Borçlanma Gereği (Bütçe Açığı)

Toplumların ortak ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan devletler, zaman içinde meydana gelen gelişmeler karşısında, ortaya çıkan sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılama ve bu ihtiyaçların finansmanını sağlama sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Artan toplum ihtiyaçları karşısında kamu harcamalarının artışı ve kamu gelirlerinin etkinleştirilememesi, zamanla bütçe açıklarına neden olmuştur.

Bunun sonucunda kamu bütçesinin, gelirleriyle giderlerini karşılayamaması ve alternatif finansman araçlarına yönelerek bütçe açıklarının kapatılmaya çalışılması, oluşan krizlerin nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Bu da ekonomilere belirsizlik, enflasyon, faiz ve istikrarsızlık olarak yansımaktadır (Saatçi, 2007: 91-100).

Devletin gelir ve giderlerinin gelecek belirli bir dönem için tahminlere yer verilen gelirlerin toplanması ve giderlerin yapılmasına izin ve yetki veren, bütçelerin esas itibarıyla denk olmasıdır. 1929 ekonomik buhranına kadarki dönemde devletler bu ilkeye genel olarak uymuşlardır. Ancak bu yıldan sonraki müdahaleci devlet anlayışı ile birlikte devlet fonksiyonlarında meydana gelen değişimle beraber kamu harcamalarının artması, kamu gelirlerinin de bu artışları takip edememesi günümüzde birçok ülkenin karşı karşıya kaldığı bir sorunu, bütçe açıklarını gündeme getirmiştir (Saatçi, 2007: 91-100).

Ülkemizde meydana gelen krizlerin temelinde kamu gelirin yeterli düzeyde artırılmaması ve kamu harcamalarının artışı sonucu oluşan bütçe açıkları yer almaktadır. Kamu hizmetlerinin finansmanı için yeterli kamu gelirin sağlanamaması giderek borç stokunu artırmıştır. Borç stokundaki artış; faiz ödemelerini dolayısıyla bütçe harcamalarını artırarak hem bütçe esnekliğinin azalmasına hem de “bütçe açığı-borç-faiz” kısır döngüsüne neden olmuştur.

Türkiye’de bütçe açıklarının tarihsel gelişimine bakmadan önce “kamu açığı” kavramının tanımlanmasına bakacak olursak; Geleneksel açık: En genel biçimde kamu açığı olarak ifade edilen bu açık tanıma göre kamunun finansman ihtiyacı, kamu kesiminin harcamaları ile olağan kamu gelirleri arasındaki açık kadardır. Ülkeler arasındaki karşılaştırmalara da imkan veren bu kavram “Kamu Kesimi Borçlanma Gereği” olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de kamu açıkları diğer bir deyişle kamu kesimi borçlanma gereği başlıca altı birimin açık ya da fazlasının toplamından oluşmaktadır. Bunlar; a-) Merkezi yönetim, b-) Yerel yönetimler, c-) KİT’ler, d-)

Fonlar, f-) Döner Sermayeler, e-) Sosyal Güvenlik kuruluşlarıdır. Bunların toplamı geleneksel açık olarak adlandırılmaktadır. Burada “*kamu açıkları*” ile “*kamu borçları*” kavramları arasındaki farkı belirtmekte fayda vardır. Kamu açıkları bir dönem içinde olağan kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki farktır. Kamu borçları ise belirli bir zaman diliminde, o zamana kadar oluşmuş olan kamu açıklarının toplam değeridir. Görüldüğü gibi kamu açıkları ya da kamu kesimi borçlanma gereksinimi bir tür akım değişken niteliğinde olduğu halde kamu borçları bir stok değer niteliğini taşımaktadır. Aynı ayrı zaman diliminde oluşmuş kamu açıkları birikerek belirli bir zaman kesitinde kamu borçlarını oluşturmaktadır (Ergün, 2010: 100-101).

1.2.4.1. Maastricht Kriterlerinde Bütçe Açığı

Söz konusu kriterlerden biri olan üye ülkelerin kamu açıklarının GSYİH'lerine oranı %3'ü geçmemelidir. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın 121'inci maddesinde öngörülen yaklaşma kriterlerine ilişkin protokol m.2; aşırı kamu açığı prosedürüne ilişkin protokol) Devlet bütçesi ile ilgili veriler, “aşırı kamu açığı prosedürü” kapsamında değerlendirilmekte ve ulusal muhasebe standartları bazında hesaplanmaktadır.

Tablo 7: Genel Devlet Borçlanma Gereği (Bütçe Açığı / Fazlası) /GSYİH (%)

Ülkeler/Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AB-28*	-1,6	-0,9	-2,4	-6,7	-6,4	-4,5	-4,3	-3,3	-3,0	-2,4
AB-27	-1,6	-0,9	-2,4	-6,7	-6,4	-4,5	-4,3	-3,3	-3,0	-2,4
AB-25	-1,6	-0,9	-2,4	-6,7	-6,4	-4,5	-4,3	-3,3	-3,0	-2,4
AB-15	-1,5	-0,8	-2,4	-6,7	-6,4	-4,5	-4,3	-3,3	-3,0	-2,5
EA 19 Ülke	-1,5	-0,6	-2,2	-6,3	-6,2	-4,2	-3,7	-3,0	-2,6	-2,1
EA 18 Ülke	-1,5	-0,6	-2,2	-6,3	-6,2	-4,2	-3,7	-3,0	-2,6	-2,1
EA 17 Ülke	-1,5	-0,6	-2,1	-6,2	-6,2	-4,2	-3,7	-3,0	-2,6	-2,1
EA 16 Ülke	-1,5	-0,6	-2,1	-6,3	-6,2	-4,2	-3,7	-3,0	-2,6	-2,1
EA 15 Ülke	-1,5	-0,6	-2,1	-6,2	-6,2	-4,2	-3,7	-3,0	-2,6	-2,1
EA 13 Ülke	-1,5	-0,6	-2,2	-6,2	-6,2	-4,2	-3,7	-3,0	-2,6	-2,1
EA 12 Ülke	-1,5	-0,6	-2,2	-6,2	-6,2	-4,2	-3,7	-2,9	-2,6	-2,1
EA 11 Ülke	-1,4	-0,5	-1,9	-6,0	-6,1	-4,0	-3,6	-2,8	-2,6	-2,0
Belçika	0,2	0,1	-1,1	-5,4	-4,0	-4,1	-4,2	-3,0	-3,1	-2,6
Bulgaristan	1,8	1,1	1,6	-4,1	-3,2	-2,0	-0,3	-0,4	-5,4	-2,1
Çek Cumhur.	-2,3	-0,7	-2,1	-5,5	-4,4	-2,7	-3,9	-1,3	-1,9	-0,4
Danimarka	5,0	5,0	3,2	-2,8	-2,7	-2,1	-3,5	-1,1	1,5	-2,1
Almanya	-1,7	0,2	-0,2	-3,2	-4,2	-1,0	-0,1	-0,1	0,3	0,7
Estonya	2,9	2,7	-2,7	-2,2	0,2	1,2	-0,3	-0,2	0,8	0,4
İrlanda	2,8	0,3	-7,0	-13,8	-32,3	-12,6	-8,0	-5,7	-3,8	-2,3
Yunanistan	-5,9	-6,7	-10,2	-15,2	-11,2	-10,2	-8,8	-13,0	-3,6	-7,2
İspanya	2,2	2,0	-4,4	-11,0	-9,4	-9,6	-10,4	-6,9	-5,9	-5,1
Fransa	-2,3	-2,5	-3,2	-7,2	-6,8	-5,1	-4,8	-4,0	-4,0	-3,5
Hırvatistan	-3,4	-2,4	-2,8	-6,0	-6,2	-7,8	-5,3	-5,3	-5,5	-3,2
İtalya	-3,6	-1,5	-2,7	-5,3	-4,2	-3,5	-2,9	-2,9	-3,0	-2,6
Kıbrıs	-1,0	3,2	0,9	-5,5	-4,8	-5,7	-5,8	-4,9	-8,9	-1,0
Letonya	-0,6	-0,7	-4,1	-9,1	-8,5	-3,4	-0,8	-0,9	-1,6	-1,3
Litvanya	-0,3	-0,8	-3,1	-9,1	-6,9	-8,9	-3,1	-2,6	-0,7	-0,2
Lüksemburg	2,0	4,2	3,4	-0,7	-0,7	0,5	0,3	0,8	1,7	1,2
Macaristan	-9,3	-5,1	-3,6	-4,6	-4,5	-5,5	-2,3	-2,6	-2,3	-2,0
Malta	-2,6	-2,3	-4,2	-3,3	-3,2	-2,6	-3,5	-2,6	-2,0	-1,5
Hollanda	0,2	0,2	0,2	-5,4	-5,0	-4,3	-3,9	-2,4	-2,4	-1,8
Avusturya	-2,5	-1,3	-1,4	-5,3	-4,4	-2,6	-2,2	-1,3	-2,7	-1,2
Polonya	-3,6	-1,9	-3,6	-7,3	-7,5	-4,9	-3,7	-4,0	-3,3	-2,6
Portekiz	-4,3	-3,0	-3,8	-9,8	-11,2	-7,4	-5,7	-4,8	-7,2	-4,4
Romanya	-2,1	-2,8	-5,5	-9,5	-6,9	-5,4	-3,7	-2,1	-0,9	-0,7
Slovenya	-1,2	-0,1	-1,4	-5,9	-5,6	-6,7	-4,1	-15,0	-5,0	-2,9
Slovakya	-3,6	-1,9	-2,3	-7,9	-7,5	-4,1	-4,3	-2,7	-2,7	-3,0
Finlandiya	3,9	5,1	4,2	-2,5	-2,6	-1,0	-2,2	-2,6	-3,2	-2,7
İsveç	2,2	3,3	2,0	-0,7	0,0	-0,1	-0,9	-1,4	-1,6	0,0
İngiltere	-2,9	-3,0	-5,0	-10,7	-9,6	-7,7	-8,3	-5,6	-5,6	-4,4
İzlanda	5,9	4,9	-13,1	-9,7	-9,8	-5,6	-3,7	-1,8	-0,1	-0,5
Norveç	18,0	17,1	18,7	10,3	11,0	13,4	13,8	10,8	8,7	5,7
İsviçre	0,3	0,9	2,0	0,8	0,3	0,8	0,2	-0,3	-0,2	:
Türkiye	-0,8	-1,0	-2,2	-6,7	-3,5	-2,4	-2,3	-1,2	-1,3	-1,2

Kaynak: Eurostat ve Hazine Müsteşarlığı, 2016

Kamu açığı, aşırı kamu açığı prosedürüne ilişkin protokolün 2'nci maddesi uyarınca, genel devletin net borçlanma gereğini ifade etmektedir. “Genel devlet” terimi ile, ticari faaliyetleri hariç, merkezi devlet, yerel yönetimler ve sosyal güvenlik fonları kastedilmektedir. Aşırı kamu açığı prosedürüne ilişkin hükümler, Ekonomik ve Parasal Birliğe katılan ülkelerin, Euro alanında enflasyonist baskıya yol açabilecek derecede borçlanmaktan kaçınmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (DPT, 2012).

Tablo 8: Bütçe Açığı Kriteri / GSYİH (%3)

Yıllar	Referans	AB (EU)	EPB Alanı	Türkiye
	Değer	Ortalama	(EA) Ortalama	
2006	-3	-1,6	-1,5	-0,8
2007	-3	-0,9	-0,6	-1,0
2008	-3	-2,4	-2,2	-2,2
2009	-3	-6,7	-6,3	-6,7
2010	-3	-6,4	-6,2	-3,5
2011	-3	-4,5	-4,2	-2,4
2012	-3	-4,3	-3,7	-2,3
2013	-3	-3,3	-3,0	-1,2
2014	-3	-3,0	-2,6	-1,3
2015	-3	-2,4	-2,1	-1,2

Kaynak: Eurostat ve Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Yukarıda yer alan Bütçe açığı (fazlası)/GSYİH versiyonu olarak ifade edilen bütçe kriteri açısından Türkiye göstergeleri genel olarak %-3,0 altında bir seyir izlemiştir. 2010 yılından itibaren de hem AB hem de Euro Alanı'nın altında bir bütçe açığına sahiptir.

2.2.4.2. Genel Kamu Borç Stoku

Daha öncede belirttiğimiz gibi burada “*kamu açıkları*” ile “*kamu borçları*” kavramları arasındaki farkı belirtmekte fayda vardır. Kamu açıkları bir dönem içinde olağan kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki farktır. Kamu borçları ise belirli bir zaman diliminde, o zamana kadar oluşmuş olan kamu açıklarının toplam değeridir. Borçlanma bazen bir ekonomi politikası aracı, bazen ekonomik zorlukların bir gereği, bazen de her iki amacı karşılamaya yönelik olarak kullanılmaktadır. Ancak GSMH'nin belli bir düzeyini aşan, ülkenin borç ödeme kapasitesini zorlayan borçlanmalar, borç krizi şeklinde geriye tepen bir silaha da dönüşebilmektedir.

1801-1809 yılları arasında ABD'de başkanlık yapmış olan Thomas Jefferson “*Anayasada bir defa değişiklik yapma olanağım olsun isterdim. O zaman federal hükümetin borçlanma yetkisini kaldırırdım*” demiştir. Thomas Jefferson'un yaşadığı yıllar dikkate alındığında, gerek Türkiye ekonomisinin gerekse diğer birçok ülke ekonomisindeki borç sorununun yalnız günümüze ait olan bir sorun olmadığı görülecektir. Toplumlar devlet haline geldiğinden beri gerek paranın değerini düşürerek, gerekse de diğer yöntemlerle borçlanma yoluna gitmişlerdir.

Devleti borçlanmaya iten sebepler iç ve dış borçlanma açısından farklılıklar göstermektedir. Devleti İç Borçlanmaya İten Sebepler ise: a-) Devletin gelir ve giderleri arasında yer ve zaman bakımından uyumsuzluk olması, b-) Yeni vergi koymanın veya mevcut gelirleri artırmanın siyasi, ekonomik ve sosyal sebeplerle sınırlandırılması, c-) Normal gelir kaynakları ile ödenmeyen iç borçların ödenmesi için yeniden borçlanmaya ihtiyaç duyulması, d-) KİT'lerin ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu ekonomilerde bunların açıklarının karşılanabilmesi, e-) Beklenmeyen durumların ortaya çıkmasından doğan finansman ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, olarak belirtilmektedir. Devletin dış borçlanmaya gitmesinin sebepleri ise; a-) Devletin kendi sermaye piyasasından borçlanma imkanının olmaması, b-) Devletin döviz ihtiyacı içinde olması, c-) Devletin milli paranın değerini korumak için gerekli rezerv ihtiyacı içinde olması, d) Gelişmiş ülkelerden borçlanmanın faiz yüklerinin daha düşük olabilmesi, e-) Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeleri borçlanmaya zorlamaları, olarak sıralanmaktadır. Borçlanmanın ekonomik sonuçları; a-) Faiz oranlarının yükselmesi ve yatırımların yapılamaması, b-) Enflasyonist baskı oluşturması, c-) Mali yapının bozulması, bankaların asıl işlevlerinden uzaklaşması, d-) Devletin temel görevlerini yapamaz hale

gelmesi, e-) Hükümetlerin milli politika takip edemez duruma düşmesi, f) Gelir azaltıcı ve gelir dağılımını bozucu etkilerin ortaya çıkması gibi (Ulusoy, 2011: 33-34)

2.2.4.2.1. Türkiye’de Genel Kamu Borcu Stoku ve Gelişimi

Türkiye’de devlet gelirleri, giderleri ve bütçe açıklarına yıllar itibariyle bakıldığında kamu borçlanma ihtiyacının yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. 1980’li yıllarda %1,5-2 aralığında olan bütçe açıklarının GSMH’ye oranı 2001 yılında %15’ler düzeyine çıkmış bulunmaktadır. Türkiye’de kamu finansman açıklarının ve dolayısı ile devlet borçlarının büyüklüğünün ise kamu gelirinin yetersizliği, kamu harcamalarının büyüklüğü ve kamu israfı gibi çeşitli sebepleri vardır. Türkiye’de borçları ve borçlanma maliyetlerini büyüten kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG)’dir ve Türkiye’nin borç sarmalından kurtulabilmesinin temel şartı da kamunun borçlanma gereğini azaltmaktır. Bu gereği azaltabilecek uygulamalar, özelleştirme yanında devletin etkin ve verimli çalışmasını temin etmek, israfı ve yolsuzlukları ortadan kaldırmaktır. Son saydamlık raporuna göre Türkiye dünya yolsuzluk sıralamasında son üç yıldır devamlı irtifa kaybetmiştir. Dolayısı ile güveni sağlayan, israfı ve yolsuzlukları ortadan kaldıran, devlet aygıtını verimli çalıştıran bir süreç KKBG’yi azaltarak, faizleri düşürerek Türkiye’yi uzun vadede borç sarmalından da kurtaracaktır. Borçlanma ve borçluluk çok istenmemesine rağmen dünya ülkeleri de bu durumdan kaçınmamaktadırlar. Dünyanın gelişmiş ülkeleri de dahil olmak üzere hemen hemen bütün ülkeler, gerek ekonomik ihtiyaçları gerekse maliye politikaları amaçları doğrultusunda iç ve dış borçlanmaya başvurumaktadırlar. Ancak en büyük borç artışı gelişmekte olan ülkelerde yaşanmakta, gelişmekte olan ülkelerin borç toplamları 1970’lerde 72.8 milyar dolar iken, 1980’de 609.4, 1990’da 1.458,4, 2000 yılında 2.492,0 ve 2001 yılında 2.442,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır (Ergün, 2010: 110-111).

2.2.4.2.2. Maastricht Kriterlerinde Toplam Kamu Borç Stoku

Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH’lerine oranı %60’ı geçmemelidir. Toplam Kamu Borç Stoku / GSYİH oranı genellikle bir ülkenin kredibilitesinin ölçülmesinde kullanıldığı gibi, risk ve borç yükü analizlerinde de genel bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir. Mali durum kriterleri; EPB alanında ortak politika olmayan,

ulusal yetkiye bırakılmış olan maliye politikalarının disipline edilmesine yönelik olan, devletin mali durumunu gösteren kriter, ATKA'nın 12 (1). maddesinde tarif edilmiştir. Bu tanıma göre, "Devletin mali durumunu sürdürülebilirliği, 104 (6). maddeye göre belirlenen ve aşırı kabul edilen düzeyde bir açık olmaksızın ulaşılmasını" ifade etmektedir. 104.madde ise, aşırı açık prosedürüne ilişkindir.

Tablo 9: AB Üyesi Ülkeler ve Türkiye'nin Toplam Kamu Borç Stoku / GSYİH Oranları (%)

Ülkeler/Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AB 28 Ülke	61,3	61,8	60,4	57,8	60,9	73	78,5	81	83,8	85,5	86,8	85,2
AB 27 Ülke	61,3	61,9	60,5	57,9	61	73,1	78,5	81,1	83,8	85,5	86,8	85,2
Euro Alanı 19 Ülke	68,4	69,2	67,3	64,9	68,5	78,3	83,8	86	89,3	91,1	92	90,7
Euro Alanı 18 Ülke	68,5	69,3	67,4	65,1	68,7	78,5	84	86,1	89,5	91,3	92,2	90,8
Belçika	96,5	94,6	91	87	92,5	99,6	99,7	102,3	104,1	105,2	106,5	106
Bulgaristan	35,8	26,6	20,9	16,2	13	13,7	15,5	15,3	16,8	17,1	27	26,7
Çek Cumhur.	28,5	28	27,9	27,8	28,7	34,1	38,2	39,9	44,7	45,1	42,7	41,1
Danimarka	44,2	37,4	31,5	27,3	33,4	40,4	42,9	46,4	45,2	44,7	44,8	40,2
Almanya	64,7	66,9	66,3	63,5	64,9	72,4	81	78,3	79,6	77,2	74,7	71,2
Estonya	5,1	4,5	4,4	3,7	4,5	7	6,6	5,9	9,5	9,9	10,4	9,7
İrlanda	28,2	26,1	23,6	23,9	42,4	61,8	86,8	109,1	120,1	120	107,5	93,8
Yunanistan	102,9	107,4	103,6	103,1	109,4	126,7	146,2	172,1	159,6	177,7	180,1	176,9
İspanya	45,3	42,3	38,9	35,5	39,4	52,7	60,1	69,5	85,4	93,7	99,3	99,2
Fransa	65,7	67,2	64,4	64,4	68,1	79	81,7	85,2	89,6	92,4	95,4	95,8
Hırvatistan	40,4	41,3	38,9	37,7	39,6	49	58,3	65,2	70,7	82,2	86,5	86,7
İtalya	100,1	101,9	102,6	99,8	102,4	112,5	115,4	116,5	123,3	129	132,5	132,7
Kıbrıs	64,5	63,2	59,1	53,9	45,1	53,9	56,3	65,8	79,3	102,5	108,2	108,9
Letonya	14,3	11,8	9,9	8,4	18,7	36,6	47,5	42,8	41,4	39,1	40,8	36,4
Litvanya	18,7	17,6	17,2	15,9	14,6	29	36,2	37,2	39,8	38,8	40,7	42,7
Lüksemburg	7,3	7,5	7,9	7,8	15,1	16	20,1	19,1	22	23,3	22,9	21,4
Macaristan	58,5	60,5	64,7	65,6	71,6	78	80,6	80,8	78,3	76,8	76,2	75,3
Malta	72	70,1	64,6	62,4	62,7	67,8	67,6	69,9	67,5	68,6	67,1	63,9
Hollanda	49,6	48,9	44,5	42,4	54,5	56,5	59	61,7	66,4	67,9	68,2	65,1
Avusturya	64,8	68,3	67	64,8	68,5	79,7	82,4	82,2	81,6	80,8	84,3	86,2
Polonya	45,3	46,7	47,2	44,2	46,6	49,8	53,3	54,4	54	56	50,5	51,3
Portekiz	62	67,4	69,2	68,4	71,7	83,6	96,2	111,4	126,2	129	130,2	129
Romanya	18,6	15,7	12,3	12,7	13,2	23,2	29,9	34,2	37,4	38	39,8	38,4
Slovenya	26,8	26,3	26	22,8	21,8	34,6	38,4	46,6	53,9	71	81	83,2
Slovakya	40,6	33,9	30,8	29,9	28,2	36	40,8	43,3	52,4	55	53,9	52,9
Finlandiya	42,7	40	38,2	34	32,7	41,7	47,1	48,5	52,9	55,5	59,3	63,1
İsveç	47,9	48,2	43,2	38,3	36,8	40,4	37,6	36,9	37,2	39,8	44,8	43,4
İngiltere	40,2	41,5	42,4	43,5	51,7	65,7	76,6	81,8	85,3	86,2	88,2	89,2
Türkiye	59,6	52,7	46,5	39,9	40,0	46,0	42,3	39,1	36,2	36,1	33,5	32,9

Kaynak: Eurostat ve Hazine Müsteşarlığı, 2016

Yukarıda yer alan Tablo 9'dan da anlaşılacağı üzere; Kamu Borçlarının GSYİH'lerine oranları yönünden üç üye ülke İtalya, Yunanistan ve Belçika dikkat çekmektedir. Bu ülkeler oran olarak borçları yönünden GSYİH'lerine yakın ve İtalya gibi aşmış durumdadır. Bir diğer dikkat çeken kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı yönünden düşük olan ülkelere Estonya'dır. Bu ülkenin mali durumu açısından çok büyük bir avantajdır. Bir ülkenin kamu borcunun bu derece az olması kendi kaynaklarını çok iyi kullanması, dolayısıyla borcunun çok az olması şeklinde yorumlanabilmektedir. Mali durumu değerlendirmede kullanılan iki kriter (bütçe açığı ve kamu borcu) vardır. Bu kriterler, üye devletlerin bütçe açıklarının GSYİH'nin %3'ünü geçmemesi (bütçe açığı kriteri) ve kamu borçlarının GSYİH'nin %60'ını aşmaması (borç kriteri) durumunda yerine getirilmiş olmaktadır (Akçay, 2012: 26).

AB Üyesi ülkeler milli ihtiyaçlarını karşılamak veya ekonomi politikası amaçlarını gerçekleştirebilmek için iç ve dış borçlanmaya giderler. Ancak alınan borçların gayrisafi yurt içi hasılaya oranları, vade yapıları ve faiz düzeyleri belli büyüklüklerin üzerine çıktığında bu bir risk işareti olarak algılanmaktadır. Uluslararası kriterlere göre (Maastricht), bir ülkenin iç ve dış borç toplamının gayri safi yurt içi hasılasına oranı %60 olarak belirlenmiştir. Reel faizler için %3-5 oranını, vade yapısı için ise ortalama 5-10 yıl aralığını normal kabul etmek mümkündür (Ergün, 2010: 114).

Tablo 10: Toplam Kamu Borç Stoku Kriteri / GSYİH (60)

Yıllar				
	Referans Değer	AB Ortalaması	EPB Alanı Ortalaması	Türkiye
2004	60	61,3	68,4	59,6
2005	60	61,8	69,2	52,7
2006	60	60,4	67,3	46,5
2007	60	57,8	64,9	39,9
2008	60	60,9	68,5	40,0
2009	60	73	78,3	46,0
2010	60	78,5	83,8	42,3
2011	60	81	86	39,1
2012	60	83,8	89,3	36,2
2013	60	85,5	91,1	36,1
2014	60	86,8	92	33,5
2015	60	85,2	90,7	32,9

Kaynak: Eurostat ve Hazine Müsteşarlığı verilerinden elde edilmiştir.

AB'nin genel durumu hakkında bir yorum yapılırsa 2009 yılından itibaren üye ülkelerin ortalaması %60'lık kriterin oldukça üzerine çıkmış, 2009 yılında %73,0 olan borç yükü 2015 yılında %85.2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı süreçte Türkiye'nin durumu değerlendirildiğinde ise Euro Bölgesinin aksine kamu borcunda sürekli bir düşüş sağlanmıştır. 2002 de % 74,0 olan borç yükü yarıdan daha fazla düşerek 2015 yılında %32.9 olmuştur. Üye ülkeler Maastricht Kriterleri doğrultusunda incelendiğinde görülmektedir ki birçok ülke bu kriterle uyum sağlayamamaktadır. Türkiye 2015 yılı sonu itibariyle, kamu borcu kriteri açısından enflasyon ve faiz kriterine göre daha iyi durumdadır. 2015 yılında Türkiye'nin kamu borcu rasyosu %32.9 ile AB %85.2 ve EPB alanı ortalamasının %90.7 oldukça altındadır.

2.2.5 Euro'ya Geçişin Türkiye'nin İthalatına Etkisi

Ekonomik ve parasal birliğin iki önemli nedenle Türk ekonomisini diğer birçok üçüncü ülke ekonomilerinden daha fazla etkilemesi beklenebilir. Nedenlerden birincisi,

Türkiye ile AB arasında ekonomik ilişkilerin yoğunluğudur. Dış ticaretinin yaklaşık yarısını Avrupa Birliği ülkeleriyle yapan Türkiye, Euro'ya geçişle birlikte ithalatında bir artış beklemektedir. Bir bütün olarak AB ülkeleri Türkiye'nin bir numaralı ticaret ortağı konumundadır. Ayrıca, Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin, turistlerin ve işçi dövizlerinin büyük bölümü AB kökenlidir. Aslında bunlar AB'ye aday olan ülkeler içinde geçerli olan hususlardır fakat ekonomik ve parasal birliği Türkiye açısından daha önemli kılan ikinci husus söz konusu ülkeler için geçerli değildir. Bu da 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği'dir (Karabulut ve Uğur, 2008: 118-119). Gümrük Birliği'nin hayat bulduğu 1996 ve sonrası dönemde AB ve Türkiye'nin ikili ticaretinin değeri nominal olarak 3,2 kat artış kaydetmiştir. Nitekim 1996 yılında 36,9 milyar dolar değerinde olan toplam ticaret, 2013 yılı itibarıyla 155,5 milyar dolar seviyesine erişmiştir. Bunun yanı sıra anlaşmanın sağlamış olduğu üretimde kazanılan rekabet sayesinde, bu dönemde Türkiye'nin dünya ile yaptığı ticarete de önemli kazanımlar elde edilmiştir (TİM, 2014: 180). Tablo 9'da son 10 yıllık dönemde Türkiye'nin AB ve Dünya ile yapmış olduğu toplam ticaret hacminin gelişimini, değer bazında sunmaktadır. Grafik, söz konusu dönemde Türkiye'nin dünya ile yapmış olduğu ihracat ve ithalatı yansıtan toplam dış ticarete, kriz dönemi dışında gözle görülür bir tırmanış yaşandığını göstermektedir. Buna paralel olarak, göreceli olarak daha düşük bir gelişim hızıyla da olsa, AB-Türkiye ikili ticaretinde de benzeri bir trendin yaşandığı gözlenmektedir. Bu doğrultuda, 2003 yılında 63 milyar dolar olan taraflar arası toplam ticaret, 10 yıl içerisinde nominal bazda yaklaşık 1,5 kat artış kaydederek 155 milyar dolar düzeyine erişmiştir. Öte yandan, ilgili dönemdeki gerek pazar çeşitliliği konusundaki gelişmeler, gerekse global krizin yansımaları sonucunda, AB'nin Türkiye'nin toplam dış ticaretindeki payı, 2003 yılındaki %53,7 seviyesinden 10 yıl içinde %38,5'a gerilemiştir. Bu kapsamda, AB ülkelerinin Türkiye ihracatındaki payı %58,2'den %41,5'a, ithalattaki payı ise %50,7'den %36,7'ye düşmüştür. Bununla birlikte, AB halen Türkiye'nin en büyük ticaret partneri konumunda hayati bir öneme sahiptir (TİM, 2014:181).

Tablo 11: Önde Gelen AB Ticaret Partnerlerinde GSYH ve İthalat Gelişim Hızları

	2012			2013		
	GSYH	İthalat	Türkiye'den İthalat	GSYH	İthalat	Türkiye'den İthalat
Almanya	0,9	-7,3	-5,9	0,5	2	4,4
İngiltere	0,3	2,1	6,7	1,8	-5,3	0,9
İtalya	-2,4	-12,5	-18,8	-1,9	-2,4	5,4
Fransa	0	-6,2	-8,9	0,3	0,8	2,9
İspanya	-1,6	-10,3	-5	-1,2	0,4	16,6
Hollanda	-1,3	-1,4	0,1	-0,8	0	9
Belçika	-0,1	-5,8	-3,7	0,3	2,5	9,1
Romanya	0,7	-8,2	-13,3	3,5	4,6	4,8

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2014

Birlik üyesi ülkelerde Euro'ya geçişle birlikte üretimde etkinlik artışı olacağı, faktör verimliliğinin artacağı, birçok firmanın sektörel bazda uzmanlaşmaya gideceği ve ölçek ekonomilerinin avantajlarından yararlanarak birim maliyetlerini düşürecekleri beklenmektedir. Faktör verimliliğinin yükselmesi ve buna bağlı olarak sermaye stokunda meydana gelebilecek artışlar bu ekonomilerdeki üretim miktarını artıracaktır. Üretimde meydana gelmesi beklenen bu artışın Türkiye'ye yansımaları ise ithalatında artış şeklinde olacaktır. Euro'nun yürürlüğe konulması ile özellikle birden fazla Topluluk ülkesi ile çalışan ithalatçılarımız faaliyetlerini tek bir para birimi ile yürütebilme serbestisine sahip olacak ve işlem maliyetleri açısından önemli bir tasarruf sağlanacaktır. Bunun yanı sıra, tek para uygulamasıyla AB içerisinde fiyatlar şeffaflaşacaktır. Ulusal paralar cinsinden yapılması mümkün olmayan fiyat karşılaştırmaları mümkün hale gelecektir.

Euro'nun ve yeni kur mekanizmasının yürürlüğe konulması, Euro'nun tek tek üye ülkelerin ulusal paralarından daha derin ve güçlü bir para olması ve volatilitésinin önemli ölçüde düşük olması beklenmektedir. Bu durum ithalatçımızın kur riskinden korunmasına yardımcı olacak ve "hedging" maliyetlerini azaltacaktır. Tek paraya geçişle birlikte kur riskinin ortadan kalkmasıyla, ithalatçılar açısından çok önemli bir belirsizlik nedeni giderilmiş olacaktır. Bu durum ithalatçıların orta ve uzun vadeli planlar yapmasını kolaylaştıracaktır. Euro alanında kur riskinin ve uluslararası işlemlerde birden fazla para biriminin kullanılmasının yarattığı maliyetin ortadan kalkması, ortak pazarda etkinliğin artmasını sağlayarak Euro alanı ülkelerinde mal ve hizmet sektörlerinin rekabet gücünün artmasına katkıda bulunabilecektir. Bütün

bunların sonucu olarak Türkiye'nin, Ekonomik ve Parasal Birlik üyesi ülkelerde meydana gelecek bu gelişmelerden olumsuz etkilenmesi ve böylece ithalatında artış meydana gelmesi mümkündür. Bununla birlikte, Euro'ya geçişin Türkiye'nin ithalatını etkileme derecesi, geçişle birlikte beklenen faydaların gerçekleşme derecesine bağlıdır (Karabulut ve Uğur, 2008: 119).

SONUÇ

Avrupa Ekonomik Topluluğu birdenbire ortaya çıkmış bir hareket değildir. Bu birlik fikri hayli eski olup 14. Yüzyıla dayanır. Ancak, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulama alanı bulmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın, ekonomik, siyasi ve güvenlik olmak üzere bazı temel sorunlarının bulunması Avrupa ülkelerini bir birlik kurma konusunda bir araya getirmiştir. 1945-1958 yılları arasında kurulan çeşitli teşkilatlar bu oluşuma öncülük etmiştir.

Birleşik bir Avrupa'nın temeli 9 Mayıs 1950'de Schuman Planı ile atılmıştır. Bu plan Jean Monnet'in bir projesine dayanıyordu. Plana göre Avrupa'da barışın sağlanması Fransız-Alman dostluğuna bağlıydı. Başka bir deyişle Avrupa'da ancak Fransız-Alman çekirdeği etrafında, yüksek bir otoritenin yönetimine girerek bütünleşebilirdi. İşte bu fikir ekseninde altı üye ülke Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg ilk adımı atarak, 1951 Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurdular. AKÇT ile tarihte ilk kez, devletler ulusal egemenliklerinin bir kısmını uluslar üstü bir kuruma devretmiş oldu. Bugünkü Avrupa Birliği'nin temeli böyle atılmıştır.

Çalışmalar önce ekonomik alana yoğunlaştırılmıştır. Bunun neticesi olarak da, AKÇT üyesi 6 ülke 25 Mart 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kurmuştur. Ardından 1 Ocak 1958'de Avrupa Atom Enerjisi (EUROTOM) kurulmuştur. Nihayet kurucu üyelerin 1965'de imzalamış oldukları "Birleşme Antlaşması" (füzyon antlaşması) sonucunda, AKÇT, AET ve EUROTOM için tek bir Konsey, tek bir komisyon ve Parlamento oluşturulmuş, bütçeleri birleştirilmiş ve bunların tamamına "Avrupa Toplulukları" adı verilmiştir. AB'nin kuruluş antlaşmalarında belirtilen ilk amaçları esas itibarıyla ekonomik nitelik taşır. Bu amaç; "üye ülkelerin, malları ve üretim faktörlerini serbestçe mübadele edebilecekleri tek bir ekonomik bölge oluşturmaları" şeklinde ifade edilebilir. Başka bir deyişle bölgede tek bir ekonomik sistem, bir ekonomik birlik oluşturulacaktır.

12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'nın 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye AB ortaklık ilişkisi başlamıştır. Ankara Antlaşması, Türkiye'nin üyeliği hedefine yönelik olarak "hazırlık dönemi", "geçiş dönemi" ve "son dönem" olmak üzere üç devreden oluşan bir entegrasyon modeli öngörmüştür.

Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Antlaşması'nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989'da açıklamış ve kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ortaklık Antlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.

Bu öneri Türkiye tarafından da olumlu değerlendirilmiş ve Gümrük Birliği'nin Katma Protokol'de öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonunda 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar uyarınca Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece, Türkiye-AB Ortaklık İlişkisinin "Son Dönem"ine geçilmiştir. Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin en önemli aşamalarından biridir ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine ayrı bir boyut kazandırmıştır.

Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'dir. Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı resmen onaylanmış ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir. Helsinki Zirvesi'nde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır. 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde, AB-Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktası daha yaşanmış ve Zirve'de Türkiye'nin siyasi kriterleri yeteri ölçüde karşıladığı belirtilerek 3 Ekim 2005'te müzakerelere başlanması kararı alınmıştır.

Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Doruğu'nda kararlaştırılan yeni bir antlaşmanın müzakerelerine başlamışlardır. 9-10 Aralık 1991 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu Avrupa Birliği adını almıştır. Bu Antlaşma ile sağlanan temel yenilikler kapsamında, Ekonomik ve Parasal Birlik, Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikası, Adalet ve İçişlerinde İşbirliği yer almaktadır.

Bu düzenlemeler çerçevesinde, Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesi doğrultusunda, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesi amacıyla, bazı makro büyüklükler açısından, Maastricht Kriterleri olarak adlandırılan düşük enflasyon oranı, kamu maliyesinde düşük açık, kamu borçlanmasında sınır, para politikalarında istikrar ve uzun vadeli faizler tespit edilmiş ve bunlara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir.

Türkiye, uygulamaya koyduğu yapısal reformlar ve istikrarlı uygulanan politikaların sonucu olarak Türkiye ekonomisi, özellikle 2003 yılından itibaren olumlu gelişmelerle istikrarlı bir makroekonomik yapıya kavuşmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak; 2011 yılında Türkiye 772,298 milyar dolar GSYİH'sı ile 30 OECD ülkesi arasında 16. büyük ekonomi haline gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre ekonomi 2014 yılında %2,9 oranında büyümüş ve kişi başına gelir 10 bin 822 dolar olmuştur. Maastricht kriterleri bağlamında değerlendirdiğimizde;

Fiyat istikrarı kriteri açısından, 1999 yılında AB ve EPB alanı ortalamasının çok üzerinde bir enflasyon düzeyine (%64.9) sahip olan Türkiye, enflasyon hızını düşürmede gösterdiği başarıya rağmen 2015 yıl sonu itibariyle AB(%0) ve EPB(%0) alanı ortalamasının çok üzerinde bir enflasyon düzeyine sahiptir (%8.81). Türkiye enflasyon oranında önemli düşüşler yaşamış olmasına rağmen, hala AB ortalamasından yüksek düzeydedir. Türkiye'nin AB'ye katılım sürecini kısaltabilmesi için enflasyon hızını düşürmesi gerekmektedir.

Faiz kriteri açısından enflasyon kriterine benzer durum sergileyen Türkiye, 1999 yılında %86.1 gibi çok yüksek faiz oranına sahipken, 2015 yılı sonunda faiz oranı %10.71'e düşmüştür. Ancak Türkiye'de uzun vadeli nominal faiz oranı hâlâ AB (%1.44) ve EPB alanı ortalamasının (%1.22) çok üzerindedir. Türkiye'de kamu açıklarının devletin vergiler yerine, sürekli iç borçlanma yöntemiyle finanse etmesi, faiz oranlarını yükseltici etki yaratmaktadır. Ayrıca kronik enflasyon ortamının yaratmış olduğu belirsizlik de risk priminin yükselmesine ve borçlanma maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. 2003 yılında siyasi istikrarın sağlanması ve uygulanan ekonomi politikaları sayesinde enflasyon oranlarının düşmesi sağlanmıştır; ancak enflasyon oranı hala yüksek düzeydedir. Döviz kurları göstergesinde de Türkiye'de belli dönemlerde döviz kurlarında aşırı dalgalanmaların olduğu bilinen bir gerçektir. İç borçlanma politikasının faiz oranlarını artırıcı etkisi sonucu kısa vadeli sermaye girişleri TL'nin sürekli değer kazanmasına ve yıllar itibariyle büyük oranlarda dalgalanmasına neden

olmuştur. Türkiye, henüz AB üyesi olmadığı için ulusal parası Euro karşısında bir merkez kura sahip değildir. Bu nedenle bu kriter açısından değerlemeye gerek yoktur. AB’de toplam kamu borçları/GSYİH oranı olarak %60 sınır belirlenmiştir. Türkiye açısından bu 2001’de % 104.4 iken 2015 yılı sonu itibariyle %32.9’a düşmüştür. Bu değer AB’de %85.2 ve EPB’de %90.7 alanı ortalamasının çok altındadır.

2001 krizi sonrası IMF destekli 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın ekonomideki olumlu etkisi ve 2002’de iktidar değişikliği ve yeni hükümet tarafından gerçekleştirilen yapısal reformların sonucu, finansal sistem güçlendirilmiş, program istikrarlı bir biçimde devam etmiş ve kamu dengelerinde önemli iyileşmeler kaydedilmiştir. Bu program, hem ülke ekonomisine istikrar kazandırırken hem de ekonomik büyüme oranlarında artışa ve borcun yükünün sürdürülmesi konusunda olumlu katkılar sağlamıştır. Ayrıca, ülke için yapılan derecelendirme ve kredi notundaki yükselmeler sonucu reel faiz oranlarındaki gerilemeye bağlı olarak faiz ödemelerinin GSYİH içindeki oranı 2002 yılında %2,8 iken bu oran, 2009 yılında %1,7 olmuştur. Böylece kamu borç stoku içindeki faiz yükü azalmıştır. 2002 yılından sonra uygulamaya konan mali disiplin, yapısal reformlar ve özelleştirme politikaları sonucu; toplam kamu açığına ilişkin Maastricht Kriteri ilk kez tutturulmuştur. AB tanımlı brüt kamu borç yükü AB-28 ortalamalarının çok altına düşmüş, net kamu borç stoku hem milli gelire oran olarak hem de mutlak değer olarak azalmıştır. Ülkenin kredi derecelendirme notundaki iyileşmeler sayesinde dış borçlar için ödenen faiz ödemeleri azalmıştır. 2010 yılı Temmuz ayı itibariyle AB üyeleri İspanya ve Yunanistan küresel piyasalarda borç bulabilmek için vadeyi üç aya kadar indirirken, Türkiye tarihinin en düşük faiziyle 11 yıl vadeli (132 ay) Euro tahvil satışı ile borçlanmayı başarmıştır. Ayrıca, Türkiye’nin IMF’ye olan borcu 2013 yılı Mayıs ayı itibariyle bitirilmiştir.

AB ülkelerinde kamu kesimi genel dengesi/GSYİH oranı için %3.0’lık sınır belirlenmiştir. Bu kriter Türkiye’de 2002’de çift haneli iken 2015 yılı sonu itibariyle AB’de %-2.4 ve EPB’de %-2.1 ortalaması ile mukayese edildiğinde %-1,2’lik bütçe açığıyla AB ve EPB ortalamasının oldukça altındadır. Türkiye’nin geçmişten bu yana gösterdiği performans iyi durumdadır. Türkiye adaylık statüsü kazandığından beri, Maastricht kriterlerini sağlama yönünden, kayda değer bir ilerleme göstermiştir. Ancak enflasyon ve faiz kriterlerinde iyileşme sağlanmasına rağmen hâlâ Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) alanı ortalamasının üzerindedir. Bütçe ve kamu borcu kriterinde ise AB ve Euro alanı ortalamasından daha iyi durumdadır. Sonuç

olarak, Türkiye özellikle son yıllarda AB'ye uyum konusunda gerçekleştirdiği yapısal reformlar ile iyi bir performans sergilemiştir. Ancak; hala makroekonomik göstergeler istenilen seviyelere çekilememiştir.

KAYNAKLAR

ABGS, (2007), Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Türkiye’de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler.

AB Haber, (2015), Müzakere Çerçeve Belgesi’nin Sakıncaları, www.abhaber.com.muzakerecercevebelgesi/sakincalari=71000 Erişim Tarihi: 10.04.2015.

Academia, (2012), “Kriz ve Avrupa Birliği”, http://www.academia.edu/8793875/K%C3%BCresel_Kriz_ve_Avrupa_Birligi Erişim Tarihi: 01.06.2012.

Açık Toplum Vakfı, (2011), Türkiye’nin AB Üyeliğinin Fırsat Maliyeti Beş Görüş

Ak, Rengin, (2008), **AB Serüveni ve Türkiye**, Palme Yayıncılık, Ankara

Akçay, Belgin, (2012), **21. Yüzyılın İlk Finansal Krizi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Akçay, Belgin, (2014), **Türkiye-AB İlişkileri Yeni Gündem**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Akçay, Ümit, (2015), Kriz Notları, “Syriza Havlu Attı”, <http://kriznotlari.blogspot.com.tr/> Erişim, 05.12.2015.

Akgönenç Oya, 2010, **Türkiye’nin AB Stratejisi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Akşemsettioglu, Gökhan, 2010, **Avrupa Bütünleşme Sürecinde Ekonomik ve Parasal Birlik**, Turhan Kitabevi, Ankara

AB Bakanlığı, (2013), Avrupa Birliği, http://www.ab.gov.tr/files/EMPB/grexit_impact_on_turkey_print_version.pdf, Erişim Tarihi: 23.09.2013.

Avrupa Birliği Bakanlığı, (2012), Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, Ankara

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, (2016), Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, www.abgs.gov.tr/ Erişim, 25.04.2016

Aykaç Mustafa; Parlak, Zeki, (2002), **Tüm Yönleriyle Türkiye AB İlişkileri**, Elif Kitabevi, İstanbul

Balkır, Canan, (2010), **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Bilgiç, Evrim, (2007), **2000 Yılından Sonra AB’ye Tam Üye Olan Ülkeler İle Türkiye’nin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Bilici, Nurettin, (2012), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Seçkin Kitabevi, Ankara.

Boratav, Korkut, (2009), **Türkiye İktisat Tarihi**, İmge Kitabevi Ankara

Cumhuriyet Gazetesi, (2015), “Yunanistan’ı Rehin Aldılar”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/321483/Yunanistan_i_rehin_aldilar..._Atina_bunlara__evet__dedi.html Erişim Tarihi: 13.07.2015.

Cumhuriyet Gazetesi, (2015), “Hatalar Zinciri”, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/328827/Hatalar_zinciri_sonucu.html Erişim Tarihi: 24.07.2015.

Demirel, Baki; Arslan Gülen Elmas, (2012), Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Euro Bölgesinde Borç Krizi ve Çözüm Önerileri, Cilt: 23, Özel Sayı, Gazi Üniversitesi Devlet Planlama Teşkilatı, (2012), AB Üyesi Ülkelerde ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/.../2007ekonomikgelisme.pdf, Erişim Tarihi: 20.04.2012.

Devlet Planlama Teşkilatı, (2007), AB Üyesi Ülkelerde ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara

Dış İşleri Bakanlığı, (2015), Türkiye-AB Gümrük Birliği, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birligi.tr.mfa>, Erişim, 06.04.2015

Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2016), İthalat Rejimi, www.dtm.gov.tr/ Erişim, 03.02.2016

Dura, Cihan; Atik, Hayriye, (2007), **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Erarslan, M. Tarık, (2011), **Ekonomik ve Parasal Birliğin Teknik Yapısı ve Türkiye'nin Sisteme Dahil Olması**, DPT- Uzmanlık Tezi, Ankara.

Ergün, Mehmet, (2010), **Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Türkiye Ekonomisi ve AB Üyesi Ülkelerle Mukayesesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Eurostat, (2015), Economy and Finance, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/interest-rates/database>) Erişim Tarihi: 01.04.2015.

Eurostat, (2015), Economy and Finance http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/adoption/euro_area/index_en.htm Erişim Tarihi: 18.04.2015.

Gözen, Ramazan, (2010), “**Türk Dış Politikası'nda Değişen Var mı? Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**”, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Güngen, Ali Rıza, (2015), Kriz Notları, “Çanlar Syriza İçi Çalışıyor”, <http://kriznotlari.blogspot.com.tr/> Erişim Tarihi: 05.12.2015.

Güner, Ümit, (2008), **Ekonominin AB'si**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Hazine Müsteşarlığı, (2015), Borç Göstergeleri Sunumu, <http://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=249&cid=26>) Erişim Tarihi: 01.04.2015.

İçke, Mehmet Akif, (2002), **Avrupa Para Birliği ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, (2015) Türkiye AB İlişkileri: 2015 Yılına Bakış, www.iksv.org.tr/ikv-dergi/ikv-aralik/index.html, Erişim, 01.04.2015.

İKV, (2016), “Açılan Müzakere Fasıllarında Son Durum”, http://www.ikv.org.tr/images/files/ikv_yayinlar_acilan_muzakere_fasillarina_ne_durumdayiz.pdf, Erişim, 15.07.2016.

İstanbul Sanayi Odası Dergisi, (2011), Türkiye Ekonomisi Değerlendirmesi, Sayı: 540

İstanbul Sanayi Odası Dergisi, (2010), Türkiye Ekonomisi Değerlendirmesi, Sayı: 527

İstanbul Sanayi Odası Dergisi, (2009), Türkiye Ekonomisi Değerlendirmesi, Sayı: 523

İstanbul Sanayi Odası Dergisi, (2012), Türkiye Ekonomisi Değerlendirmesi, Sayı: 570

Kahyağlu, Ali, (2014), **Küresel Krizin Nedenleri ve Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerindeki Ekonomik Etkileri: İtalya, Yunanistan ve İspanya Örneği**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.

Ejder, Haydar Lütfü, (2015), Kamu Açıkları ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi ve Değerlendirmesi, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, <http://www.iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/viewFile/373/363> Erişim, 05.03.2015

Karluk, Rıdvan, (2011), **Avrupa Birliği Kuruluşu Gelişmesi Genişlemesi Kurumları**, Beta Yayınları, İstanbul.

Karluk, Rıdvan, (2007), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul.

Kılıç, Meral, (2004), **Türkiye AB İlişkileri Kopenhag Kriterleri Çerçevesinde Türkiye Ekonomisinin Uyum**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Küçükahmetoğlu Osman, (2005), **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, Ekin Kitabevi, Bursa.

Manisalı Erol, (2006), **Hayatım Avrupa (Ortak Pazardan AB'ye)**, Truva Yayınları

Ölmezoğulları Nalan, (2003), **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Özatay, Fatih, (2009), “Türkiye’de 2002-2008 Döneminde Para Politikası”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, No: 275

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, (2011), “Ortaklık Konseyi Toplantısına İlişkin Bilgi Notu”, <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ok11042000.htm> Erişim Tarihi: 10.04.2015.

TCMB (2012), Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Para Politikası Metinleri, 2 Ocak 2004 Tarihli Para ve Kur Politikası Raporu, <http://www.tcmb.gov.tr> Erişim, 14.02.2012.

TCMB (2016), Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Para Politikası Metinleri, www.tcmb.gov.tr Erişim, 02.01.2016

TOBB (2016), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Avrupa Birliği Dairesi, www.tobb.org.tr/ Erişim, 28.02.2016.

Tunay, K. Batu, (2001), **Hiperenflasyon ve Hiperenflasyon Sürecinde Para İkaməsi**, Beta Yayınları, İstanbul.

TUSİAD, (2012), Türkiye Cumhuriyeti Katılım Öncesi Ekonomik Program 2012-2014 Ocak 2012-12-07, İstanbul.

TUSİAD, (2011), Uluslar arası Para Sistemsizliği ve Euro, Tüsiad Görüş Dergisi: Şubat 2011, İstanbul.

Uçar, Özgür, (2012), Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden Ayrılmasının Olası Ekonomik Etkileri Uzun, Turgay; Özen Serap, (2004), **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye**, Seçkin Kitabevi, Ankara.

Yurdakul, Funda, Türkiye'de Yüksek Faiz Politikası ve Yurtiçi Yurtdışı Faiz Oranları Farkını Etkileyen Faktörler, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Yıl 2009, <http://www.insanbilimleri.com> Erişim, 01.05.2012.

Wikipedia, (2015), Avrupa Birliği Ülkeleri, http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi_%C3%BCyesi_%C3%BClkeler) Erişim, 01.04.2015.